

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Martina Benešová

Svěřenský fond jako právní implantát

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: doc. JUDr. Ondřej Frinta, Ph.D.

Tematický okruh: Občanské právo hmotné

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 7.9.2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 250 674 znaků včetně mezer.

Martina Benešová

V Praze dne

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu doc. JUDr. Ondřeji Frintovi, Ph.D. za odbornou pomoc, vstřícnost a podněty pro vypracování mé rigorózní práce.

OBSAH

ÚVOD.....	1
1. HISTORIE SVĚŘENSTVÍ A PŘEDCHŮDCI SVĚŘENSKÉHO FONDU	4
1.1. POČÁTKY SVĚŘENSTVÍ V ANTICKÉM ŘÍMĚ	4
1.1.1. Římská dědická posloupnost	5
1.1.1.1. Praetorská dědická posloupnost.....	5
1.1.1.1.1. Intestátní posloupnost.....	6
1.1.1.1.2. Testamentární posloupnost.....	7
1.1.2. Další formy dispozic pro případ smrti.....	8
1.1.2.1. Odkazy	9
1.1.2.2. Fideikomisy.....	9
1.1.2.2.1. Účel a užití	10
1.1.2.2.2. Forma.....	10
1.1.2.2.3. Obsah a předmět fideikomisu.....	11
1.1.2.2.4. Univerzální fideikomis a jeho omezení.....	12
1.2. SVĚŘENSTVÍ VE STŘEDOVĚKU.....	13
1.2.1. Institut Salmanna.....	14
1.2.2. Počátky svěření v českých zemích.....	14
1.2.2.1. Rodinný nedíl	14
1.2.2.2. Rodinné statuty.....	15
1.2.2.3. Rodinný fideikomis	16
1.2.2.3.1. Zřízení a obsah rodinného fideikomisu	17
1.2.2.3.2. Rodinné fideikomisy za doby vlády Marie Terezie.....	17
1.3. PRÁVNÍ ÚPRAVA V ABGB	18
1.3.1. Náhradnictví / substituce v ABGB	18
1.3.1.1. Obecná substituce.....	18
1.3.1.2. Fideikomisární substituce.....	19
1.3.1.2.1. Zřízení substituce a doba trvání.....	19
1.3.1.2.2. Obsah a zánik fideikomisární substituce	20
1.3.2. Rodinné svěření v ABGB	21
1.3.2.1. Zřízení svěření a ustanovení nástupnictví	21
1.3.2.2. Správa majetku v rodinném svěření.....	22
1.3.2.3. Zánik svěření	23
1.3.3. Rozdíl mezi svěření, fideikomisární substitucí a nadací dle ABGB	23
1.4. SVĚŘENSTVÍ PO VZNIKU SAMOSTATNÉ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY.....	24
2. MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ KOMPARACE TRUSTU	27
2.1. COMMON LAW TRUST	27
2.1.1. Pojem common law.....	27
2.1.2. Odlišnosti common law a kontinentálního práva ve vztahu k vlastnictví	28
2.1.3. Historie vzniku angloamerického trustu.....	30
2.1.4. Současná charakteristika anglosaského trustu a podmínky jeho vzniku	32
2.1.4.1. Druhy trustů.....	34
2.1.5. Srovnání trustu a historických kontinentálních forem svěření.....	36
2.2. SVĚŘENSTVÍ V SOUČASNÉ KONTINENTÁLNÍ EVROPĚ	39
2.2.1. Spolková republika Německo – <i>Treuhand</i>	39
2.2.1.1. Německé instituty s fiduciárními prvky.....	40
2.2.1.1.1. Vykonavatel pozůstalosti	40
2.2.1.1.2. Nadace.....	41
2.2.1.1.3. Investování na kapitálových trzích	41
2.2.1.1.4. Závazkové podoby konceptu <i>Treuhand</i>	42
2.2.2. Francie - Fiducie.....	43
2.2.2.1. Charakteristika francouzské fiducie.....	44
2.2.2.1.1. Podmínky založení fiducie	44
2.2.2.1.2. Další podmínky fungování fiducie	46
2.2.2.1.3. Zánik fiducie	47
2.2.2.2. Užití fiducie v praxi.....	48
2.2.3. Svěřenské instituty v dalších právních řádech.....	49
3. INSPIRACE PRO ČESKÝ PRÁVNÍ ŘÁD – QUEBECKÝ TRUST	50
3.1. SPRÁVA CIZÍHO MAJETKU V CCQ	52
3.2. QUEBECKÝ TRUST.....	53

3.2.1.	Vznik trustu a jeho druhy	54
3.2.2.	Právní postavení zúčastněných osob	55
3.2.2.1.	Zakladatel	55
3.2.2.2.	Správce	57
3.2.2.3.	Beneficiant	57
3.2.3.	Zánik trustu	59
3.2.4.	Zhodnocení implementace trustu v quebeckém právním řádu	60
4.	SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA ČESKÉHO SVĚŘENSKÉHO FONDU	61
4.1.	SPRÁVA CIZÍHO MAJETKU DLE OZ	61
4.2.	SVĚŘENSKÝ FOND DLE OZ.....	62
4.2.1.	Vznik svěřenského fondu a jeho druhy	63
4.2.2.	Právní postavení zúčastněných osob	66
4.2.2.1.	Zakladatel	66
4.2.2.2.	Správce	68
4.2.2.3.	Obmyšlený	69
4.2.3.	Doba trvání a zánik svěřenského fondu.....	70
4.2.4.	Dohled nad správou svěřenského fondu.....	72
4.2.5.	Uznávání zahraničních fiduciárních institutů	74
5.	ÚSKALÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY SVĚŘENSKÉHO FONDU	77
5.1.	OCHRANA OBMYŠLENÝCH VŮČI TŘETÍM OSOBÁM.....	77
5.2.	ZMĚNA STATUTU	80
6.	ASPEKTY FUNGOVÁNÍ SVĚŘENSKÝCH FONDŮ	87
6.1.	FUNKCE A POUŽITÍ SVĚŘENSKÝCH FONDŮ V RÁMCI DĚDICKÉHO PRÁVA A SPRÁVY RODINNÉHO MAJETKU	87
6.1.1.	Testamentární svěřenský fond a jeho vznik	87
6.1.2.	Testamentární svěřenský fond a jeho vztah k pozůstalosti.....	88
6.1.3.	Další jednání zůstavitele a ochrana nepominutelných dědiců	92
6.1.4.	Svěřenské nástupnictví – příbuzný svěřenského fondu	95
6.1.4.1.	Svěřenské náhradnictví a fideikomis v ABGB	95
6.1.4.2.	Současná úprava svěřenského nástupnictví v OZ.....	96
6.1.4.3.	Použití svěřenského nástupnictví a rozdíl od svěřenského fondu	97
6.2.	SVĚŘENSKÝ FOND JAKO OCHRANA PŘED VĚŘITELI A TŘETÍMI OSOBAMI	99
6.2.1.	Zřízení svěřenského fondu a vliv na věřitele zakladatele.....	99
6.2.2.	Evidence svěřenských fondů jako nástroj proti jejich zneužívání	104
	ZÁVĚR.....	107
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	111
	ABSTRAKT.....	116
	ABSTRACT.....	117

Úvod

Svěřenský fond byl do českého právního řádu přijat v roce 2014 jako součást zákona č. 89/2012 Sb. občanského zákoníku (dále jen „OZ“). Představuje českou obdobu trustu, institutu typického pro Velkou Británii, Spojené státy americké a další země, kde je aplikován angloamerický právní systém (tzv. právní systém common law).

V českém právu nefiguruje ani deset let, přesto jde o jeden z nejkontroverznějších institutů současného občanského práva. Už od svého počátku čelil kritice a pochybnostem, zda může v českém právu dobře fungovat a zda nebude zneužíván k obcházení zákona.

Nejrozšířenější obavy souvisely s právní otázkou, zda je možné tento institut, typický pro common law systémy, úspěšně inkorporovat do kontinentálního právního řádu, aniž by to přineslo zásadní aplikační problémy a narušení právních předpisů.

Další pochybnosti se týkaly zejména možného zneužívání svěřenských fondů k obcházení věřitelů, zákonných povinností, skrývání majetku a praní špinavých peněz. Pramenily zejména z nedostatku transparentnosti svěřenských fondů, které na počátku nebyly předmětem žádné evidence a nebylo tak snadné zjistit, jaký majetek je do nich vyčleněn.

Obavy týkající se kompatibility trustu s kontinentálním právem vycházejí zejména z rozdílného pojetí vlastnického a majetkového práva v obou systémech. Tato rozdílnost je patrná právě u trustu.

Kontinentální právní řády, mezi něž patří i české právo, jsou založeny na římskoprávní tradici. Římské právo je typické svým pojetím vlastnického a majetkového práva. Podle římského práva je vlastnické právo k věci pouze jediného druhu, je charakterizováno jako výlučné právní panství nad věcí. Práva ostatních osob k téže věci jsou vždy jen práva k věci cizí. Naopak common law uznává dělení vlastnického práva dle dvou právních subsystémů, common law (v užším slova smyslu) a ekvity. Výsledkem toho můžou v common law existovat současně dvě osoby, držící titul k totožné věci. V případě sporu soudce v common law systémech posuzuje, která z těchto osob má k věci „lepší“ právo. Naopak kontinentální soudce vždy hledá, kdo je vlastníkem.

Jedním ze základních znaků common law trustu je právě rozštěpení vlastnického práva. K majetku v trustu drží titul správce dle práva common law a současně i beneficiant dle práva ekvity. Protože kontinentální právní řády dělení vlastnického práva neznají, převažovaly dlouhou dobu názory, že trust nemůže v kontinentální Evropě dobře fungovat.

Proti těmto názorům však svědčí řada historických faktů. Málokdo ví, že fiduciární instituty (často nazývané jako svěrenské nebo *trust-like* instituty), jejichž představitelem je trust, existovaly v kontinentální Evropě řadu staletí. Stejně tak se opomíjí, že feudální právo, které bylo předchůdcem současných právních řádů, uznávalo dělení vlastnického práva taktéž. Není tedy pravdou, že dělení vlastnického práva je koncept kontinentální Evropy zcela neznámý.

V posledních desetiletích se v řadě Evropských zemí objevují nové fiduciární instituty, plnící funkci trustu. Přístup jednotlivých zemí k jejich implementaci je velmi rozdílný. Některé země se rozhodly uznávat zahraniční trusty v jejich národní podobě (např. v Itálii), některé přejaly common law trust jako takový do svého právního řádu (např. Lichtenštejnsko), jiné si vytvořily vlastní fiduciární institut, který se trustu podobá (např. Kanadský Quebec, Francie, Česká republika). V některých zemích žádný trust ani jeho obdobu nenajdeme, jeho funkci však plní jiné místní instituty (např. Německo, Rakousko).

Cílem této práce je zhodnotit, zda může trust jako institut typický pro common law fungovat i v kontinentální Evropě a pokud ano, jakým způsobem jej co nejlépe implementovat, aby si zachoval své typické znaky. Primárně se budu věnovat právní úpravě českého svěrenského fondu a jeho předlohy, trustu kanadské provincie Quebec. Obsahem této práce je i komparace fiduciárních institutů některých dalších evropských zemích.

V úvodních kapitolách se budu zabývat historickými formami svěrenství a trustu, které figurovaly v Evropě od Antického Říma až po 20. století. Úkolem této části je zodpovědět, jaké jsou podobnosti a odlišnosti těchto historických forem, zda mají něco společného, případně jestli na sebe nějakým způsobem navazují. Domnívám se, že pro správné pochopení současných právních forem je nezbytné se nejprve porozumět, z jakých kořenů pocházejí a jak se vyvíjely.

V další části se zaměřím na současné fiduciární instituty v Evropě, a to ve Francii, v Německu a dalších zemích. Jedná se vesměs o evropské právní řády se silnou kontinentální právní tradicí, přičemž všechny tyto státy určité formy svěrenství používají. Každá země se však k této problematice postavila svým vlastním způsobem. V této části se budu snažit odpovědět na otázku, zda byla implementace v těchto zemích úspěšná a která z těchto cest se jeví jako nejvhodnější.

Ve třetí a čtvrté kapitole se zaměřím na trust kanadské provincie Quebec, který byl vybrán jako vzor pro svěrenský fond a konečně na právní úpravu českého svěrenského fondu. Vzhledem k tomu, že OZ se quebeckým právem velmi blízce inspiroval, je pro pochopení pojetí svěrenského fondu nezbytné porozumět koncepci jeho quebeckého vzoru. V quebeckém právu figuruje trust již více než sto let, základní parametry trustu (tj. kdo je vlastníkem majetku v trustu, jaká je povaha

práv beneficentia) však dlouhou dobu nebyly upraveny zákonem. V roce 1994 nabyl účinnosti občanský zákoník, *Civil Code of Quebec*, který uzákonil trust jako autonomní jmění bez vlastníka. Quebec a Česká republika jsou jediné země, které se rozhodly pro tuto koncepci. Předmětem těchto oddílů je zhodnocení implementace trustu v Quebecu a v České republice. V rámci této části se budu snažit nalézt odpovědi na otázky, jaká jsou právní úskalí quebecké koncepce trustu jako autonomního jmění bez vlastníka, jaké rozdíly představuje oproti common law trustu a jak tyto instituty v praxi fungují.

V dalších kapitolách se budu zabývat konkrétními otázkami týkajícími se aplikace právní úpravy svěřenského fondu. Bude se jednat zejména o analýzu praktických problémů, které se za doby jeho fungování objevily a jakým způsobem je možné je řešit.

V závěru bych ráda zhodnotila, zda byla implementace svěřenského fondu v českém právu úspěšná, kde se nachází hlavní úskalí této právní konstrukce a jakým způsobem by se měly ubírat případné novelizační snahy.

1. Historie svěřenství a předchůdci svěřenského fondu

Svěrenský fond je moderním fiduciárním institutem, který byl do českého právního řádu zaveden spolu s novým občanským zákoníkem v roce 2014. Jde o období institutu trustu pocházejícího z angloamerického právního systému, který je pro toto prostředí charakteristický a funguje zde v různé době už stovky let.

Svěrenský fond je naproti tomu institutem formálně zcela novým. Ve své podstatě se však nejedná se o úplnou novinku ani pro české právo a další kontinentální právní řády. V této kapitole se budu zabývat studiem historických podob svěřenství a jejich porovnáním s common law trustem.

Základní charakteristické znaky svěřenského fondu můžeme nalézt v historických institucích napříč kontinentálními i anglosaskými právními řády. Počátky prvních forem fiduciárních institutů sahají až do Antického Říma, kde došlo k prvnímu rozvoji tohoto fenoménu.

Podstatou svěřenství je vztah mezi několika osobami, kdy jedna osoba svěří svůj majetek druhé osobě, aby jej opatrovala ve prospěch osoby třetí. Účelem historických forem svěřenství bylo zejména uchování, převod a ochrana majetku ve prospěch třetích osob (často rodinných příslušníků, kteří nemohli majetek vlastnit či jej samostatně spravovat).

První známou formou svěřenství byl fideikomis, který se vyvinul v Antickém Římě jako součást dědického práva. V českých zemích se prvky tohoto institutu objevily zejména v rámci rodinného fideikomisu a fideikomisární substituce. Zpočátku náleželi tito předchůdci svěřenského fondu do oblasti dědického práva, pomocí nichž zůstavitelé nakládali se svým majetkem pro případ smrti (mortis causa). Později se z nich vyvinuly instituty sloužící ke správě rodinného majetku nebo jiným účelům i za života jejich zakladatele.

1.1. Počátky svěřenství v Antickém Římě

Počátky svěřenství v Antickém Římě jsou spjaty s dědickým právem a nakládáním s majetkem pro případ smrti zůstavitele.

Římské dědické právo bylo na svou dobu velmi rozvinuté a obsahovalo pravidla, která jsou užívána v obdobné formě dodnes. Dědické právo kladlo na svou dobu neobvykle velký důraz na vůli zůstavitele, který si mohl svobodně zvolit, jak se svým majetkem naloží. Přesto tehdejší právo

obsahovalo mnoho omezení a formálních pravidel, které bylo nutné dodržovat, aby byla vůle projevená zůstavitelem považována za platnou.

Právě tato omezení vedla k rozvoji nových právních institutů, předchůdců svěřenského fondu, které zavedly další způsoby nakládání s majetkem pro případ smrti bez větších formálních restrikcí.¹

1.1.1. Římská dědická posloupnost

Základním předpokladem dědické posloupnosti, tedy přechodu práv a povinností zůstavitele na dědice, byla podle římského práva zaprvé smrt zůstavitele a zadruhé nastoupení jednoho z delačních důvodů. Za delační důvody jsou považovány právní skutečnosti, na základě kterých přejde pozůstalost na dědice.²

Dědicem se v Antickém Římě mohl stát pouze římský občan, a to buď na základě zákona anebo vůle zůstavitele vyjádřené v testamentu. Zákon a testament představovaly dva základní delační důvody dědické posloupnosti.

V závislosti na těchto delačních důvodech vedle sebe paralelně existovaly dvě možné dědické posloupnosti – intestátní (na základě právní normy) a testamentární (na základě poslední vůle zůstavitele).

Na rozdíl od jiných tehdejších právních řádů byl v římském právu kladen značný důraz především na vůli zůstavitele, která měla před zákonem zásadně přednost. Intestátní zákonná posloupnost nastupovala tedy až v případě, že zůstavitel svou poslední vůli neprojevil, případně nebyla projevena platně.³

1.1.1.1. Praetorská dědická posloupnost

Jedním z prvních písemných zachycení právních předpisů dědického práva v Antickém Římě byl Zákon dvanácti desek. Úprava byla velmi strohá a co se týče dědického práva obsahovala mnohá omezení zůstavitele v nakládání s majetkem.

¹ BEDNAŘÍKOVÁ, Barbora. *Svěřenské fondy: institut pro uchování a převody rodinného majetku*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Právní monografie., s. 1.

² URFUS, Valentin, SKŘEJPEK Michal a KINCL Jaromír. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995. Právnícké učebnice, s. 266.

³ URFUS, Valentin, 1995. op. cit. s. 266.

Právě z důvodu strohosti a nepraktičnosti zákonné (neboli civilní) právní úpravy začal do vývoje dědického práva zásadním způsobem vstupovat římský magistrát praetor. Dělo se tak stejným způsobem jako i u ostatních odvětví civilního práva, do kterých praetor nezářídka kdy zasahoval.

Podle tehdejších pramenů nebylo záměrem praetora civilní posloupnost měnit, ale naopak zajistit její vymahatelnost a oprávněným dědicům držbu jejich majetku. Praetor postupně strohá a formalistická pravidla při své úřední činnosti magistráta doplňoval a upravoval. Postupně tak vytvářel vlastní zásady dědického práva uplatňované v případech posuzovaných praetorem.

V důsledku zásahů praetora vedle sebe vznikaly dva paralelní právní systémy – civilní a praetorský.⁴ Dědická posloupnost podle civilního práva byla nazývána „*hereditas*“, zatímco posloupnost dle práva praetorského bývala označována názvem „*bonorum possessio*“, což znamená držba. V rámci civilní i praetorské posloupnosti pak existovala ještě posloupnost intestátní a testamentární, v závislosti na konkrétním delačním důvodu.

Praetor uděloval osobám, které jej o to požádaly, držbu majetku v pozůstalosti. Nutnou podmínkou vzniku praetorské posloupnosti byla samotná aktivita dědiců, kteří museli praetora v zákonné lhůtě požádat o udělení držby pozůstalosti. Pokud tak sami neučinili, nemohl praetor ze své úřední moci ničeho učinit.

Protože praetorští dědicové byli z pohledu civilního práva pouhými držiteli (nikoli vlastníky), dal jim praetor k dispozici ochranu pomocí obdobných žalob, jaké měli i civilní dědicové. Praetorští dědicové tak měli možnost své právo ubránit stejně účinnými žalobami jako civilní dědicové. V rámci případného sporu pak museli prokázat svůj nárok k pozůstalosti.⁵

1.1.1.1.1. Intestátní posloupnost

Prvním delační důvodem dědické posloupnosti byl v římském právu zákon. Už v té době však platilo, že zákon nastupoval jako delační důvod až v případě, že zůstavitel nezanechal platnou poslední vůli. Nejstarší zákonná pravidla byla zakotvena v Zákoně dvanácti desek. Dědicem se podle nich mohl stát pouze římský občan, který v době smrti zůstavitele existoval alespoň jako počaté dítě, tedy zůstavitelův pohrobek.

⁴ URFUS, Valentin, 1995. op. cit. s. 267.

⁵ URFUS, Valentin, 1995. op. cit. s. 269.

Podle římského práva nastupovala jako první posloupnost po otci rodiny, po kterém jako dědicové nastupovaly jeho děti a manželka. Jednalo se o všechny osoby podřízené otcově moci. Tito dědicové byli označováni za dědice vlastní a nutné, nemohli dědictví odmítnout, i kdyby bylo předlužené. Pokud takových dědiců nebylo, stal se dědicem nejbližší agnátský příbuzný, např. sourozenci, matka apod. Pokud ani takového příbuzného nebylo, stávalo se dědictví věcí ničí a mohlo být předmětem okupace třetí osobou.

Ženy své vlastní dědice mít nemohly. Tato výsada bylo spojena pouze s postavením otce jako *pater familias*.⁶

Praetor tato strohá zákonná pravidla postupně upravoval a doplňoval. Pod jeho vedením tak vznikly skupiny dědiců, nazývané jako dědické třídy, kterým se dědictví nabízelo postupně. Tím byl omezen počet případů, kdy se dědictví z důvodu absence dědiců stalo předmětem okupace. Praetor také začal upřednostňovat příbuzenství kognátské (tedy pokrevní) před příbuzenstvím agnátským (založeno uměle na základě podřízení stejné moci otcovské nebo manželské). Navíc zavedl možnost dědictví odmítnout i pro dědice vlastní.

Těmito změnami římské dědické právo nabylo charakteristických rysů, které se již velmi podobají moderním právním úpravám. Pozdější justiniánské právo pak tato pravidla ještě dále upravilo a doplnilo jednotlivé dědické třídy o další účastníky. Ani justiniánské zákonodárství však ještě zcela neodstranilo rozdíly mezi praetorskou a civilní posloupností.

1.1.1.1.2. Testamentární posloupnost

Druhým delačným důvodem byla v římském právu závěť neboli testament. Původní závěť podle civilního práva byla určitou formou adopce, byla prováděna ústně na lidovém shromáždění a sloužila především zůstavitelům, kteří své dědice neměli. Písemný testament ve formě, v jaké jej známe dnes, se vyvinul postupně opět v rámci praetorského práva.

Základní náležitostí testamentu bylo stejně jako dnes ustanovení dědice, případně dědiců. Bez ustanovení dědice by se jednalo o jiné pořízení pro případ smrti, např. o odkaz.

Dědicem se mohla stát pouze osoba s testamentární způsobilostí. Testamentární způsobilost byla vyžadována jak u zůstavitele, tak u dědiců, ale např. i odkazovníků. Dědicem ani odkazovníkem se tak nemohli stát cizinci, otroci, duševně choří a zpočátku ani ženy. Totéž platilo i pro osoby neurčité, pod něž spadaly osoby v době smrti zůstavitele neexistující (ani nepočaté),

⁶ URFUS, Valentin, 1995. op. cit. s. 272.

osoby neoznačené nebo právnické osoby. Zpočátku nemohl být testamentárním dědicem ani pohrobek (ať už narozený po sepsání testamentu nebo až po smrti zůstavitele), postupně bylo toto pravidlo uvolňováno.

Ustanovení dědice v testamentu mohlo být vázáno na splnění podmínky, ať už odkládací nebo rozvazovací. Zároveň bylo možné dědici ustanovit náhradníka, tzv. substituta.

Náhradnictví (neboli substitute) bylo trojího druhu. Prvním druhem náhradnictví byla substitute obecná neboli vulgární. Ta představovala jmenování náhradníka, který nastoupil na dědicovo místo, pokud dědic z nějakého důvodu nedědil – např. zemřel dříve než zůstavitel, nesplňoval podmínky nebo dědictví odmítl. Druhým typem byla substitute pupilární, což znamenalo jmenování náhradníka dědici, kterým bylo nezletilé dítě. Náhradník byl jmenován pro případ, že by dědic zemřel dříve, než dosáhne zletilosti. Postupně byla pupilární substitute sjednocena se substitucí obecnou. Posledním druhem byla substitute kvasipupilární, která ustanovovala náhradníka pro mentálně nezpůsobilého potomka.

Přestože mělo ustanovení dědice v testamentu jednoznačně přednost před zákonem, i v Římě existovala pravidla na ochranu dědiců vlastních, kteří měli postavení nepominutelných dědiců.

Podle civilního práva měli nepominutelní dědicové pouze formální oprávnění, a to nebýt testamentem pomínuti, tedy aby na ně zůstavitel nezapomněl. Stačilo však, pokud je v testamentu vydědil, případně jim zůstavil nepatrnou část pozůstalosti. Právo na povinný díl a jeho minimální výši se vyvinulo až o několik století později. Za císaře Justiniána se výše povinného podílu ustálila na 1/3 nebo 1/2 pozůstalosti.

Povinný díl mohl zůstavitel nepominutelným dědicům zanechat jakoukoli dispozicí pro případ smrti, např. odkazem, fideikomisem nebo i darováním pro případ smrti, věnem atd. Všechny tyto formy byly akceptovány a na povinný dědický díl se započítávaly.

1.1.2. Další formy dispozic pro případ smrti

Jedním ze základních principů římského dědického práva byl princip univerzální sukcese, podle kterého dědic vstupoval plně do postavení zůstavitele, a to co se týče práv a aktiv, tak i

závazků a pasiv. Dědic v podstatě vstoupil na místo zůstavitele, do všech práv a povinností, jako by byl jejich účastníkem na místo zůstavitele od počátku.⁷

Přesto existovaly i způsoby, jak převést konkrétní majetková práva na konkrétní osoby, odlišné od dědice. Mluvíme zde o singulární sukcesi, která je příznačná pro odkazy neboli legáty a pro fideikomisy, předchůdce svěřenství.

1.1.2.1. Odkazy

Odkaz sloužil zůstaviteli jako prostředek pro odkázání konkrétní věci či majetkové hodnoty osobě, která nebyla jeho dědicem. Šlo, jak již bylo uvedeno, o sukcesi singulární (přechod práv ke konkrétní věci), nikoli universální jako u dědice. Účastníkem tohoto vztahu byl i dědic pozůstalosti, která byla odkazem obtížena. Dědic tak byl ve vztahu označen jako odkazem obtížený.

Odkaz mohl být zpočátku pouze součástí testamentu, který tímto doplňoval. Později mohl být vyjádřen i v samostatné listině, označované jako kodícil.

Římské civilní právo znalo čtyři druhy odkazů. Ty se lišily jak majetkovými právy, která mohla být jejich prostřednictvím odkázána, tak i postavením odkazovníka vůči dědici pozůstalosti. Předmětem odkazu mohly být nejen hmotné věci zůstavitele, ale i majetek dědice či třetích osob, nemotná práva či prominutí dluhu.

Odkazy byly svázané přísnými formálními pravidly, která musela být dodržována, aby byly odkazy považovány za platné. Jednou z podmínek platnosti odkazu byla pořizovací způsobilost zúčastněných osob. Pro zůstavitele byla tato podmínka totožná jako při pořízení formou testamentu. Obtížený odkazem mohl být opět pouze testamentární dědic pozůstalosti.

Z důvodu přísných formálních podmínek platnosti odkazů se paralelně vyvinul druhý institut odkazu podobný, který takové formalismy nevyžadoval – fideikomis.⁸

1.1.2.2. Fideikomisy

Dalším institutem, který byl v rámci římského dědického práva hojně používán, byl fideikomis (z římského *fideicommissum*). Jednalo se ve své podstatě o odkaz, ale zcela neformální,

⁷ URFUS, Valentin, 1995. op. cit. s. 304.

⁸ URFUS, Valentin, 1995. op. cit. s. 306.

existující mimo výslovnou zákonnou úpravu. Proto se na něj zákonná omezení a podmínky nevztahovaly.

Pomocí fideikomisu se zůstavitel obracel na jakoukoli osobu, která smrtí zůstavitele získá majetkový prospěch (tzv. fiduciář, správce), aby poskytl majetkový prospěch jiné osobě (tzv. fideikomisář), která nebyla považována za dědice zůstavitele. Jednalo se fakticky o svěřeni majetku prostředníkovi, který jej spravoval ve prospěch třetí osoby. Rozdíl od odkazu byl také ten, že fiduciář, na kterého se zůstavitel obracel, mohl být buď intestátním dědicem nebo nemusel být dědicem vůbec.⁹ Tím byl fideikomis také flexibilnější institutem pro nakládání s majetkem.

Fideikomis původně zakládal pouze morální závazek, nebyl právem regulovaný ani vynutitelný. Z toho také pochází jeho název – *fidei* (víra), *commissum* (svěřeni). Vynutitelnost se změnila až za dob císaře Augusta, kdy se fideikomisy konečně staly součástí právního řádu, a tedy fakticky i právně vynutitelné.

1.1.2.2.1. Účel a užití

Účelem fideikomisu zpočátku byl převod majetku na třetí osoby (beneficienty / fideikomisáře), kteří se nemohli stát dědici podle civilního práva. Jednalo se např. o cizince, odsouzené zločince, ženy apod. Dále býval fideikomis využíván k převodu majetku na vdovy, které jej v postavení fiduciáře užívaly a spravovaly a poté převedly na své děti.¹⁰

Později se fideikomis stal nástrojem pro zachování celistvosti majetku na dobu po smrti zůstavitele, neboť s jeho pomocí si mohl zůstavitel určit, jak bude s majetkem po jeho smrti nakládáno a jak bude předáván dalším nástupcům (fideikomisární substituce). Tento fideikomis býval označován jako rodinný.

1.1.2.2.2. Forma

Fideikomis býval často vyjádřen pouhým dopisem nebo listem. Tento list se označoval jako kodicil a šlo o další formu pořízení pro případ smrti. Kodicil byl v podstatě písemným vyjádřením poslední vůle zůstavitele, který navazoval na testament, případně byl v testamentu zmíněn. Později mohl být kodicil sepsán i nezávisle na testamentu. Z toho důvodu byly rozlišovány kodicily testamentární a intestátní.

⁹ URFUS, Valentin, 1995. op. cit. s. 306.

¹⁰ JOHNSTON, David. *Roman law in context*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. Key themes in ancient history. s. 48.

Nejprve se staly právně vynutitelné právě fideikomisy obsažené v kodicilu, který byl předvídan v testamentu zůstavitele.¹¹

1.1.2.2.3. Obsah a předmět fideikomisu

Základním obsahem a podstatou fideikomisu bylo svěřením majetku fiduciáři, který jej měl opatrovat a předat oprávněné osobě – fideikomisáři. Určení konkrétní osoby fideikomisáře nebylo vždy nutně povinností zůstavitele. Výběr fideikomisáře mohl být ponechán na uvážení fiduciáře.

Fiduciář se na základě fideikomisu stal správcem svěřeného majetku, který jej měl spravovat dle pokynů zůstavitele. Byl však zároveň i jeho vlastníkem s právem majetek užívat a požívat.

Fideikomisáři pak bylo možné stejně jako u dědiců ustanovit náhradníky a jeho další nástupce, kteří majetek převezmou po něm. Vznikla tak zvláštní posloupnost, které se říkalo fideikomisární substitute. Zůstavitel mohl dokonce určit, že odkaz má po smrti fiduciáře zůstat v jeho rodině a přejít na jeho zákonné dědice, aniž by tyto osoby jmenovitě určil. V tomto případě mluvíme o tzv. rodinném fideikomisu.

Předmětem fideikomisu mohla být jakákoli věc či právo majetkové hodnoty. Vzhledem k absenci jakékoli právní úpravy zpočátku žádná omezení ohledně předmětu fideikomisu neexistovala.

Maximální hodnota odkazů byla právními předpisy naopak téměř od počátku omezena, aby nedocházelo k situacím, kdy pozůstalost bude odkazy přetížena a dědici se tak nedostane ničeho. V takové chvíli hrozilo, že testamentární dědic odmítne dědictví přijmout a tím pádem nenabudou odkazy ani odkazovníci.

Omezení hodnoty odkazů bylo stanoveno peněžní částkou nebo hodnotou pozůstalosti. Konečně bylo omezení stanoveno v roce 40 n.l. Falcidiovým zákonem, podle kterého musela dědici zůstat jedna čtvrtina odkazy nezatížené pozůstalosti (tzv. pravidlo falcidiánské kvarty). Hodnota fideikomisů nebyla zpočátku ničím omezená, až později se pravidlo falcidiánské kvarty rozšířilo i na fideikomisy.¹²

¹¹ URFUS, Valentin, 1995. op. cit. s. 307.

¹² URFUS, Valentin, 1995. op. cit. s. 310.

1.1.2.2.4. Univerzální fideikomis a jeho omezení

Římské civilní právo umožňovalo zůstaviteli odkázat pomocí odkazu maximálně polovinu pozůstalosti. Zbývající část musela připadnout dědici. Naproti tomu fideikomisem bylo možné odkázat i celou pozůstalost. Zde hovoříme o tzv. univerzálním fideikomisu.

Dědicem zůstavitele se v takovém případě stal sám fiduciář, který byl povinen převést ve stanovenou chvíli a za stanovených podmínek celou pozůstalost na svého náhradníka – fideikomisáře.

Pokud bylo účelem a obsahem fideikomisu zachování majetku v rodině a postupné předávání na rodinné příslušníky, nazýváme tento druh fideikomisu rodinným. V rámci rodinného fideikomisu zůstavitel zpravidla stanovil, jak se bude majetek postupně předávat na další pokolení. Každý fideikomisář byl zároveň i fiduciářem, protože jeho úlohou bylo zejména spravovat a udržovat svěřený majetek a za stanovených podmínek jej předat dalším členům. Účel fideikomisu jako zachování celistvosti rodinného majetku zůstal základním principem i po následující staletí, zejména když byl využíván šlechtou.

Pravidla vypořádání mezi fiduciářem, který zůstával nadále univerzálním dědicem a fideikomisářem, se vyvíjela postupně. Cílem bylo zejména zajistit fiduciáři, který byl v tomto případě fakticky v pozici pouhého vykonavatele závěti, alespoň nějaký prospěch z pozůstalosti. Fiduciář, který byl navíc skutečným formálním dědicem, navíc zůstával i po převedení pozůstalosti na fideikomisáře nadále v postavení dědice vůči věřitelům a dalším třetím osobám.

Úpravu vzájemných práv a povinností přinesla až nová právní úprava v roce 57 n.l., podle kterých byl fideikomisář, který nabyl pozůstalost, subjektem stejných žalob, jako dědic. Fideikomisář se tímto postupem stal subjektem odpovědným nadále za dluhy a pohledávky vztahující se k pozůstalosti a fiduciář (dědic pozůstalosti) už za ně odpovědnost nenesl. Fideikomisář zase získal právní prostředky, aby se domohl svých nároků vyplývajících z pozůstalosti.

Zároveň se vyvinula další pravidla motivující fiduciáře pozůstalost převzít a předat fideikomisáři. Fiduciáři byl z pozůstalosti garantován majetkový prospěch ve výši čtvrtiny pozůstalosti, v souladu s pravidlem falciánské kvarty.

V rámci rodinných fideikomisů bylo běžné, že zůstavitel chtěl zachovat předávání majetku v rodině po dobu trvání několika generací. Fideikomisářem se tak stávaly i osoby, které za života

zůstavitele ještě neexistovaly (*personae incertae*) nebo byly ještě velmi mladé. Vytvářela se tím tzv. perpetuita, což znamená neomezená doba trvání fideikomisů.

Neomezená doba trvání fideikomisů k vedla k blokování velkých majetkových celků v rukou jedné rodiny a jejich faktické vyloučení z obchodu. Proto také vznikala pravidla, jejichž cílem bylo tuto perpetuitu zrušit či alespoň omezit. Za císaře Hadriána proto byla možnost ustanovení fideikomisářem *personae incertae* zcela zrušena.

Za císaře Justiniána doznala právní úprava dědického práva včetně fideikomisů značných změn. Nová právní úprava obsažená v zákoníku Corpus Iuris Civilis odstraňovala rozdíly mezi civilní a praetorskou posloupností, ale i mezi odkazem a fideikomisem. Oba tyto instituty tak byly postaveny na roveň. Fideikomis se tak s novou právní úpravou konečně stal plně právně vynutitelný.

Součástí justiniánských změn bylo také umožnění zřízení fideikomisů ve prospěch *personae incertae* na neomezenou dobu. Později však sám císař tuto možnost omezil, a to na dobu čtyř po sobě jdoucích generací. Poté fideikomis bez dalšího zanikl a stal se majetkem posledního fideikomisáře.

Další zajímavostí justiniánské úpravy fideikomisu byla možnost jeho převodu na třetí osobu a tím jeho zrušení, pokud se na tom dohodnou všichni žijící potomci a příbuzní. Mimochodem, podobné pravidlo nazývané pravidlo Saunders v. Vautier existuje dnes i u anglického trustu, který je možné zrušit, shodnou-li se na tom všichni žijící beneficianti.¹³

Justiniánská právní úprava fideikomisu se pro svou pokročilost a propracovanost stala základem pro navazující středověké právo a ve své podstatě přetrvávala ještě mnoho následujících staletí. Dokonce ještě dnes lze nalézt řadu podobností mezi justiniánským fideikomisem a moderními svěrenskými instituty, např. svěrenské nástupnictví, rodinný fideikomis atp.

1.2. Svěrenství ve středověku

S pádem říše římské a postupným pronikáním barbarů na území Evropy se vývoj fideikomisu bohužel zastavil. Fideikomis ale z Evropy nikdy zcela nezmizel.

Během středověku se i v kontinentálním právu postupně vyvíjely právní formy, které nesly jeho základní znaky.

¹³ BEDNAŘÍKOVÁ, Barbora. 2014. op. cit. s. 20.

1.2.1. Institut Salmanna

Odras fideikomisu můžeme ve středovku najít v institutu Salmanna, který byl užíván zejména v německých zemích. Salmann působil jako správce majetku např. provdané ženy, která s ním nebyla oprávněna sama nakládat (dispoziční oprávnění měl její manžel), případně osob, které nebyly oprávněny vlastnit majetek (židé, cizinci a další). Jednalo se o nestranného prostředníka a správce, kterému byl majetek svěřen do opatrování za nějakým účelem.

V některých zemích byl Salmann zřejmě ustanoven i formálně jako vlastník majetku, jeho oprávnění však bylo časově či jinak limitováno. Osoby oprávněné, v jejichž prospěch majetek spravoval, však měly k majetku také určitá majetková práva.¹⁴

V rámci této instituce je zřejmé, že už ve středověkém Německu bylo vlastnické právo určitým způsobem děleno a mělo několik forem či úrovní podle oprávněné osoby.

1.2.2. Počátky svěřenství v českých zemích

Princip děleného vlastnictví a základní charakteristické znaky svěřenství lze najít i ve středověké právní úpravě v českých zemích.

1.2.2.1. Rodinný nedíl

V českých zemích byla od 11. století půda vlastněna zpravidla v rámci tzv. rodinného nedílu, kdy jednotliví členové rodiny vlastnili půdu a statky dohromady – nedílně. Jeden z rodiny – zpravidla otec, pak byl oprávněn majetek v nedílu spravovat a vést.

Cílem nedílu mělo zřejmě být zachování celistvosti majetku. Přesto byli jednotliví členové rodiny oprávněni se z nedílu oddělit a odnést si část majetku, která jim náležela. Tak se také velmi často stávalo, čímž docházelo k drobení majetku na menší celky.

Počet členů rodiny se mohl volně rozrůstat s novými členy nebo také zmenšovat o oddělené členy. O jednotlivých částech nedílu však nebylo možné pořídit testament. Pokud z rodinného nedílného společenství nikdo nezůstal, připadl majetek zpravidla panovníkovi jako odúmrt'.¹⁵

¹⁴ SVEJKOVSKÝ, J. a kol., *Správa cizího majetku v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2015, s. 320.

¹⁵ BEDNAŘÍKOVÁ, Barbora. 2014. op. cit. s. 24.

Právo odúmrti bylo s postupem času omezováno na silný nátlak šlechty, která měla zájem na zachování svého postavení a možnosti s majetkem dle svého uvážení nakládat. V 15. století byla v rámci Vladislavského zřízení zemského odúmrt' zrušena a bylo povoleno zřízení testamentu, avšak pouze se souhlasem krále. Předpis naopak potvrdil právo členů nedílu na oddělení, čímž nepřímo podpořil drobení šlechtických statků.

Předmětem nedílu bylo nejen vlastnické právo k samotným pozemkům, ale i souhrn práv s tímto vlastnictvím spojený. Mezi ně patřilo zejména panování nad poddanými žijícími a hospodařícími na daných panstvích, příjem z hospodaření a renta, kterou poddaní svému panovníkovi odváděli. Souhrn práv k nemovitému majetku pak býval označován jako *patrimonium*.¹⁶

Vedle pozemkového nemovitého majetku šlechta vlastnila samozřejmě i movitý majetek, jako vybavení a nábytek, šperky, vzácné sbírky či umění. Movitý majetek však na rozdíl od patrimoniálního nepřinášel žádný zisk. Třetím typem majetku byl majetek peněžní.

Mimo několika druhů majetku šlechty existovalo i několik druhů vlastnického práva a jejich držby. Nejrozšířenějším a také nejvyšším typem byla držba alodní, která představovala plné vlastnické právo k majetku podléhajícímu plně právu dědickému. Dále existovala držba lenní (manská), která byla nižším typem držby, v českých zemích však nebyla příliš rozšířená. Třetím a posledním typem byla držba zástavní. Vlastník majetku mohl dát svůj majetek na určitou dobu do zástavy druhé osobě, která mu za to platila dohodnutou odměnu. Po uplynutí stanovení doby mohl vlastník svůj majetek vykoupit zpět.

Postupem času začala převažovat už jen držba alodní.

1.2.2.2. Rodinné statuty

Vzhledem k pokračujícímu se dělení a drobení šlechtického majetku šlechta nadále usilovala o to svůj majetek nějakým způsobem stabilizovat. Jedním z projevů této snahy bylo zřizování rodových statutů či zřízení. Jednalo se o smluvní ujednání mezi stávajícími členy rodu, které stanovovalo pravidla správy rodového majetku po smrti zřizovatele. Rodové statuty tak měly zavazovat i členy rodiny, kteří v době zřízení ještě neexistovali. Povahou se jednalo opět o druh rodinného nedílu, k jehož platnosti byl však vyžadován souhlas panovníka.

¹⁶ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 118.

Jedním z prvních byl např. statut rodu Rožmberků, podle kterého byla do čela rodu ustanovena jedna osoba, hlava rodiny, která majetek spravovala. Postavení hlavy rodiny se určovalo a dědilo podle pravidel seniorátu (nástupcem byl nejstarší člen rodu), později podle primogenitury (nástupcem byl prvorozený syn). Nástupnictví bylo až na výjimky přiznáváno pouze mužům. Ostatní členové rodiny měli nárok pouze na požitky z majetku, navíc ztratili oprávnění se ze společenství oddělit a svůj podíl si tak vzít s sebou. Součástí statutu byl zpravidla také zákaz zadlužení či zastavení rodového majetku a někdy i zákaz jeho zcizení.¹⁷

Přestože byl statut schválen panovníkem, představoval spíše morální závazek členů stávající rodiny, který nebyl právem vynutitelný. Budoucí členové rodiny nebyli ani účastníky statutu a jejich respekt k pravidlům závisel zcela na jejich uvážení. Právní síla rodových statutů byla později posílena zápisem do zemských desek.

Rodové statuty vykazovaly mnoho společných znaků s římským rodinným fideikomisem, ačkoli se vyvíjely samostatně a na římském právu nezávisle.

Některé rodové statuty přetrvaly dlouhá staletí i po dobu, kdy se do českých zemí rozšířila úprava svěřenství z cizích zemí.

1.2.2.3. Rodinný fideikomis

Právní institut rodinného nedílu dospěl ke svému závěru po bitvě na Bílé hoře a následně byl v rámci Obnoveného zřízení zemského roku 1627 definitivně zrušen. Šlechta však i nadále hledala způsoby, jak zabezpečit svůj majetek před jeho dělením, zadlužením či dokonce konfiskací.

Zřejmě z toho důvodu se nový institut rodinného fideikomisu, který k nám dorazil z románských právních systémů, v českých zemích velmi rychle rozšířil a navázal na dosavadní rodinný nedíl.

Český rodinný fideikomis byl zásadně ovlivněn jednak římským fideikomisem a dále také španělským majorátem.

¹⁷ MAŤA, Petr. 2004. op. cit. s. 134.

1.2.2.3.1. Zřízení a obsah rodinného fideikomisu

Podstatou rodinného fideikomisu bylo vyčlenění majetku rodu (zejména pozemkového majetku, ale také peněžního) a jeho svěření určité osobě – správci, k jeho opatrování a spravování pro budoucí generace daného rodu. Správce fideikomisu byl formálně uváděn jako jeho vlastník, nebyl však oprávněn tento majetek zcizit či zadlužit a byl povinen jej předat jako celek svému nástupci. Pravidla nástupnictví byla pevně stanovena a nástupce býval určován na základě pravidla primogenitury.¹⁸

Vůle správce ohledně nástupnictví byla zásadním způsobem omezena, na rozdíl třeba od svého předchůdce, římského fideikomisu (v rámci římského fideikomisu mohl zůstavitel nechat na uvážení fiduciáře, koho ustanoví svým nástupcem).

Na rozdíl od římského fideikomisu, jehož doba trvání byla podle nařízení císaře Justiniána omezena na čtyři generace, nebyl český fideikomis nijak časově omezen. Stejně jako u ostatních obdobných institutů však panovník postupem času zjistil, že časově neomezené fideikomisy neprospívají státním financím ani hospodářství. I u českého fideikomisu se proto později objevily snahy jeho trvání omezit nebo jeho existenci zcela vyloučit.

Fideikomis byl zřizován nejčastěji formou testamentu, který stanovil pravidla nástupnictví i správy majetku. Zřízení však stále nebylo upraveno zákonem a nebyl na ně právní nárok. Právní úpravy a vynutitelnosti se dočkal fideikomis až daleko později, v rámci Všeobecného občanského zákoníku ABGB. I nadále záviselo založení fideikomisu zcela na vůli panovníka a zřízení bylo podmíněno jeho souhlasem. Panovníkův souhlas byl nezbytný i ke zcizení či vynětí jakéhokoli majetku zařazeného do fideikomisu.

Přestože byl fideikomis vyhrazen pouze pro šlechtické rody a jeho zřízení bylo podmíněno souhlasem panovníka, stal se plnohodnotnou formou držby a správy majetku. V průběhu 18. století byla dokonce většina šlechtické půdy součástí fideikomisů.¹⁹

1.2.2.3.2. Rodinné fideikomisy za doby vlády Marie Terezie

Během vlády Marie Terezie se vystupňovaly snahy fideikomisy a rozsah majetku v nich uloženého, omezit. Panovnice zcela jasně upřednostňovala fideikomisy pekuniární neboli peněžní,

¹⁸ MAŤA, Petr. 2004. op. cit. s. 134.

¹⁹ MAŤA, Petr. 2004. op. cit. s. 134.

kteře umožňovaly pružnější oběh majetku. Jejím cílem bylo zřizování peněžních fideikomisů, které byly zajištěny u státní pokladny. Zřízení těchto fideikomisů nevyžadovalo žádný souhlas.

Při přípravě nového občanského zákoníku se objevily snahy fideikomisy dokonce zrušit bez náhrady. Pro nesouhlas Nejvyššího soudu však bylo od tohoto směru ustoupeno. Císař Josef II. svým patentem z roku 1878 umožnil stávajícím držitelům fideikomis zatížit, a to až do výše třetiny jeho hodnoty, bez nutnosti získání souhlasu panovníka nebo nástupců fideikomisu.

Dalšího zásadního vývoje se rodinný fideikomis dočkal v rámci úpravy nového Všeobecného zákoníku občanského (německy *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie*) (dále jen „ABGB“).

1.3. Právní úprava v ABGB

1.3.1. Náhradnictví / substitute v ABGB

1.3.1.1. Obecná substitute

ABGB se inspiroval a vycházel z Justiniánského zákoníku *Corpus Iuris Civilis*. Navázal na jeho úpravu náhradnictví, svěřenství a fideikomisární substitute, proto tyto instituty v ABGB vykazují mnoho společných znaků s římským právem.

V hlavě desáté v části dědického práva upravoval ABGB otázky náhradnictví, rodinného svěřenství a nadací.

Obecné náhradnictví, nazývané také vulgární substitute, znamená určení náhradníka (substituta), který nastoupí na místo dědice, pokud povolaný dědic (institut) na své místo nenastoupí. Náhradnictví může nastat v případě nezpůsobilosti instituta, odmítnutí dědictví institutem nebo i v jiném případě specifikovaném zůstavitelem. Náhradníků bylo možné ustanovit hned několik za sebou, přičemž náhradnictví nastalo vždy při nenastoupení předchozího dědice / náhradníka.

Obecná substitute zakládá ve své podstatě odkládací podmínku nabytí dědictví substitutem, substitut tedy musí být ve chvíli splnění podmínky naživu a plně způsobilý dědit.²⁰

²⁰ ROUČEK F. a SEDLÁČEK J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 3, (§§ 531 až 858). Repr. pův. vyd. z r. 1936. Praha: Codex Bohemia, 1998. s. 168.

Splněním podmínky náhradník vstupuje plně na místo dědice a nabývá dědický podíl se všemi břemeny, příkazy, odkazy a dalšími ustanoveními, ledaže je zůstavitel výslovně určil pouze pro instituta.²¹

Zvláštním druhem náhradnictví pak byla fideikomisární substituce neboli svěřenské náhradnictví.²²

1.3.1.2. Fideikomisární substituce

1.3.1.2.1. Zřízení substituce a doba trvání

Fideikomisární substituce neboli svěřenské náhradnictví bylo zpravidla zřízeno ve formě příkazu zůstavitele dědici (neboli institutovi), aby po své smrti nebo v jiný určený okamžik přenechal zděděný majetek třetí osobě – substitutovi. Fideikomisární substituce v sobě vždy zahrnovala také substituci obecnou. Mohla být zřízena nejen ve vztahu k dědickému podílu, ale také ve vztahu k odkazu nebo darování.

Fideikomisární substituce mohla být zůstavitelem založena výslovně nebo i mlčky, pokud zůstavitel svému dědici zakázal pořizovat o zděděném majetku závěť nebo mu ustanovil příkazem konkrétního dědice. Fideikomisární substituce byla zřízena i v případě, že zůstavitel povolal za dědice osobu, která v době jeho smrti ještě neexistovala. Jako přední dědicové pak vystupovali zůstavitelovi zákonní dědici.²³

Zadní dědic neboli fideikomisář byl potom skutečným dědicem zůstavitele, nikoli předního dědice. Pokud zůstavitel pouze zakázal přednímu dědici s majetkem jakkoli nakládat, nejednalo se o fideikomisární substituci.²⁴

Úprava fideikomisární substituce v ABGB se inspirovala římským fideikomisem, na rozdíl od něj však neumožňovala, aby si fiduciář určil svého zadního dědice sám. Podle ABGB to byl vždy zůstavitel, který určil osobu fideikomisáře a který stanovoval podmínky správy.

Na rozdíl od rodinného fideikomisů pak nemohla být fideikomisární substituce zřízena na neomezenou dobu trvání. Zůstavitel sice mohl stanovit neomezeně substitutů, tito však všichni museli být jeho současníky. Pokud substitutem ustanovil někoho, kdo v době poručení závěti

²¹ § 609 ABGB

²² § 604 ABGB

²³ ROUČEK F. a SEDLÁČEK J. 1936, op. cit. s. 174.

²⁴ § 610 ABGB

neexistoval, byla doba trvání substituce omezena. V případě movitých věcí byla fideikomisární substituce omezena na dva stupně náhradnictví (mezi něž se nepočítali zůstavitelovi současníci), v případě nemovitých věcí dokonce pouze na jeden stupeň náhradnictví. To znamená, že dědictví mohli nabýt jeden či dva substituti, kteří nebyli v době pořízení závěti ani počati. Poté fideikomisární substituce zanikla.²⁵

1.3.1.2.2. Obsah a zánik fideikomisární substituce

Zřízením fideikomisární substituce se přední dědic neboli fiduciář stal správcem a vlastníkem zděděného majetku a jeho poživitelem. Zároveň byl povinen ve stanovený okamžik odevzdat substituční jmění zadnímu dědici. Zadní dědic neboli fideikomisář se po splnění podmínky náhradnictví stal skutečným zůstavitelovým dědicem.

Přední dědic byl formálně vlastníkem pozůstalosti, jeho práva však byla omezena jako u poživitele, neurčil-li zůstavitel jinak. U nemovitých věcí byla ve veřejných knihách zapsána i substituce. Přední dědic tak byl oprávněn zcizovat a zatěžovat nemovitosti zapsané ve veřejných knihách, při převodu však substituce přešla spolu s nemovitostí. Naopak movité věci přední dědic nemohl až na případ nutnosti zcizit, neboť u nich substituce ve veřejných knihách nemohla být zapsána.²⁶

Cílem ABGB nebylo předního dědice co nejvíce omezit. Podle § 614 ABGB platilo, že v případě nejasností, zda bylo zřízeno svěřenské nebo obecné náhradnictví, je třeba se přiklonit k náhradnictví obecnému, které instituta omezovalo co do výkonu vlastnického práva méně. Z tohoto principu také vyplývá, že i svěřenské náhradnictví je vykládat tak, aby byl přední dědic co nejméně omezen.²⁷

Svěřenské náhradnictví zanikalo nabytím dědictví posledním substitutem. Pokud již žádný substitut nezbyval a zůstavitel si přál, aby substituční jmění nepřešlo na substitutovy dědice, došlo k zániku svěřenského náhradnictví rovněž.

Speciálním případem zániku svěřenského náhradnictví bylo, když institut po sobě zanechal potomky způsobilé po něm dědit. Svěřenské náhradnictví zaniklo za předpokladu, že substituce byla zřízena rodičem instituta v okamžiku, kdy institut žádné potomky způsobilé dědit neměl. Tito

²⁵ § 612 ABGB

²⁶ ROUČEK F. a SEDLÁČEK J. 1936, op. cit. s. 186.

²⁷ § 614 ABGB.

potomci však musí být právně způsobilí dědit (tzn. nejedná se o osvojence či nemanželské děti, které zákonné dědické právo nemají).²⁸

1.3.2. Rodinné svěřenství v ABGB

ABGB přinesl jako první právní předpis v českých zemích komplexní právní úpravu rodinného fideikomisu, který nazval rodinné svěřenství či rodinný fideikomis. Z rodinného fideikomisu tak přestala být pouze výsada udělená panovníkem šlechtě, jejíž udělení záviselo zcela na jeho vůli.²⁹

Z názvu je také patrné, že fideikomis zůstal zachován pouze ve vztahu k rodinnému majetku, v jiných případech jej zákon neumožňoval.

1.3.2.1. Zřízení svěřenství a ustanovení nástupnictví

Zřízení svěřenství na rozdíl od svěrenského náhradnictví i nadále podléhalo souhlasu, a to zákonodárné moci, která byla v počátku představována panovníkem, později sněmem. Dispozice s majetkem byly upraveny zákonem a panovníkem nemohly být ovlivňovány.

Správu a dohled nad svěřenstvím vykonávaly krajské soudy. Při zřízení bylo potřeba vyhotovit soupis majetku náležejícího ke svěřenství. Soupis pak byl uschován u soudu, aby bylo do budoucna zřejmé, který majetek do svěřenství náleží.³⁰

Rodinné svěřenství nově nebylo omezeno pouze pro případ smrti (tj. zřízení testamentem), ale zůstavitel je mohl zřídit i inter vivos. Doba trvání svěřenství dále nebyla nijak časově omezena a svěřenství tak mohlo být na rozdíl od fideikomisární substituce zřízeno navěky.

Nástupnictví a jeho pravidla určil při zřízení svěřenství zakladatel, který mohl zvolit pravidlo primogenitury (tzn. prvorození potomci), majorátu (tzn. nejstarší příbuzný v pokolení zakladatelovi nejbližšímu) či seniorátu (nejstarší z celé rodiny), přičemž primogenitura měla v pochybnostech přednost před majorátem a majorát před seniorátem.³¹ Zakladatel mohl pravidla nástupnictví upravit či stanovit jinak dle svého uvážení.

²⁸ ROUČEK F. a SEDLÁČEK J. 1936, op. cit. s. 197.

²⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, Barbora. 2014. op. cit. s. 60.

³⁰ ROUČEK F. a SEDLÁČEK J. 1936, op. cit. s. 212.

³¹ § 619 ABGB.

Ve svěřenství se počítalo bez dalšího pouze s mužskými nástupci. Pokud se měla svěřenským nástupcem stát žena, musel tak zakladatel výslovně určit.³²

1.3.2.2. Správa majetku v rodinném svěřenství

Zásadní změnou, kterou ABGB přinesl, byl koncept děleného vlastnictví majetku ve svěřenství. ABGB v § 629 stanovil, že „*vlastnictví svěřenského majetku jest děleno mezi všechny čekatele a dočasného majitele svěřenství. Oněm přísluší vrchní vlastnictví samo, tomuto však také užitkové vlastnictví.*“

Formálně tak byli za vlastníky považováni současný držitel i všichni čekatelé, obsah jejich vlastnického práva se však lišil. Princip děleného vlastnictví v ABGB se velmi přibližoval pojetí vlastnického práva v anglosaském právu, kde je jeho základním charakteristickým znakem. Tím se české svěřenství zásadně odlišilo od římskoprávního fideikomisu, ale i od současných kontinentálních forem svěřenství.

Každý aktuální držitel svěřenství byl považován za fiduciáře a ostatní čekatelé za fideikomiséře. Fiduciář nazývaný zákonem jako majitel, měl stejně jako při fideikomiséřní substituci postavení poživitele, měl nárok na plody a užitky majetku, které mohl volně spotřebovat. Neměl však nárok na samotnou majetkovou podstatu, která musela zůstat zachována následujícím nástupcům / fideikomiséřům. Závazek fiduciáře rozmnožovat majetek zůstal pouze na morální úrovni.³³

Fiduciář byl v nakládání s majetkem ve svěřenství omezen, a to zejména k úkonům vedoucím k zatížení či zmenšení majetku. Fiduciář tak byl oprávněn zastavit majetek či se jej zřeknout pouze ve vztahu k plodům, na které má nárok. Jiné úkony jako např. výměna majetku ve svěřenství či propachtování byly možné pouze se souhlasem soudu, který bral v potaz názor všech známých čekajících fideikomiséřů.

Zadlužení majetku bylo možné až do výše třetiny hodnoty svěřenství pouze se souhlasem soudu, souhlas čekatelů nebyl nutný. Totéž platilo i pro výběr částky dosahující třetiny hodnoty svěřenství pro potřeby fiduciáře. Tento dluh byl fiduciář povinen do svěřenství vrátit.³⁴

³² § 626 ABGB.

³³ BEDNAŘÍKOVÁ, Barbora. 2014. op. cit. s. 63.

³⁴ § 638 ABGB.

Patent císaře Františka Josefa I. známý jako „nesporný patent“ zavedl další podrobná procesní pravidla pro zřízení a správu svěřenství. Zavedl zároveň i funkci opatrovníka svěřenství, jehož úkolem byl dohled nad tím, aby svěřenský majetek zůstal zachován v co největší míře pro potomstvo fideikomisářů.

Oproti předchozím úpravám zde byla zjevná snaha posilnit postavení držitele fideikomisu a umožnit alespoň částečnou cirkulaci majetku uloženého ve fideikomisu. Čekatelům pak zůstalo oprávnění k samotné podstatě fideikomisu. Na základě tohoto oprávnění se mohli domáhat zajištění majetkové podstaty ve fideikomisu a ochrany jeho zachování, ustanovení opatrovníka fideikomisu nebo opatrovníka potomstva. Takový opatrovník se mohl u soudu zasadit o to, aby majetek ve fideikomisu nebyl již více zadlužován či jinak měněn.

1.3.2.3. Zánik svěřenství

Svěřenství zanikalo, pokud zanikl majetek v něm uložený nebo pokud již nebylo žádných nástupců způsobilých majetek převzít. Poslední držitel se tak stal jediným a plnoprávným vlastníkem majetku ve svěřenství a nebyl již ve svých právech ničím omezen. Podle ABGB tímto okamžikem došlo ke spojení vrchního a užitkového vlastnictví.³⁵

Další možností zániku svěřenství bylo jeho zrušení za předpokladu, že již nebylo možné očekávat žádné potomstvo způsobilé majetek převzít. Ke zrušení bylo potřeba souhlasu majitele i všech současných čekatelů, opatrovníka potomstva (byl-li ustanoven) a přivolení soudu.³⁶

1.3.3. Rozdíl mezi svěřenstvím, fideikomisární substitucí a nadací dle ABGB

Nadace byly na rozdíl od svěřenství zřizovány za dobročinným účelem. Výnosy z majetku vloženého do nadace byly vždy určeny obecně prospěšným účelům, jako náboženským institucím, církvím, školám, nemocnicím nebo k výživě určitých osob. Podrobná pravidla správy nadací byla svěřena jiným předpisům.³⁷

Stejně jako v moderních předpisech byla nadaci jako souhrnu jmění přiznána právní subjektivita. Byla zřízena statutem, ve kterém byly ustanoveny orgány oprávněny za nadaci jednat

³⁵ § 645 ABGB.

³⁶ § 644 ABGB.

³⁷ § 646 ABGB.

a rozhodovat. Na rozdíl od rodinného svěřenství pak majetek vlastnila sama nadace jako právnická osoba, kdežto majetek ve svěřenství byl v děleném vlastnictví majitele a všech čekatelů.

Nadace dle ABGB mohla být stejně jako svěřenství zřízena *inter vivos* i *mortis causa*, a to věnovacím jednáním, kterým zakladatel vyčlenil určité jmění obecně prospěšnému účelu a pořídil o tom nadační listinu. Věnovací akt podléhal souhlasu nadačního orgánu

Dohled nad plněním povinností a naplněním účelu nadace vykonávaly na rozdíl od svěřenství správní úřady, případně církevní orgány. Nejvyšším nadačním orgánem u světských nadací pak bylo místodržitelství. Obecné soudy byly oprávněny např. k rozhodnutí o nároku nadace na vyplacení nadačního jmění, které jí náleželo proti věnovateli nebo jeho dědicům, případně určit oprávněného poživatele nadačního jmění.³⁸

Maximální doba trvání nadace nebyla na rozdíl od svěřenského náhradnictví nijak omezena, nadace mohla být zřízena navěky, na určitou dobu trvání nebo až do splnění jejího účelu.³⁹

1.4. Svěřenství po vzniku samostatné Československé republiky

Po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918 byl právní řád rakousko-uherské monarchie včetně ABGB převzat na základě recepční normy č. 11/1918 Sb. z. a n. Rodinné fideikomisy tak nadále existovaly a majetek v nich vložený byl dále respektován, i když došlo ke zrušení šlechtictví a probíhala pozemková reforma mající za cíl oslabení šlechty a konfiskaci jejich majetku.

Záhy se objevily snahy rodinné fideikomisy opět zrušit, protože reprezentovaly privilegia někdejší šlechty a napomáhaly jim udržet si majetek pro další a další generace. Navíc tento institut bránil provedení pozemkové reformy dle politických představ. Zákon o č. 179/1924 Sb. o zrušení svěřenství ze dne 3.6.1924 znamenal konečné zrušení všech druhů svěřenství a fideikomisů (s výjimkou fideikomisární substituce).⁴⁰

Přesný postup při zrušení fideikomisu nechal zákon na dohodě mezi současným držitelem majetku a čekateli (ostatními fideikomisáři), kteří byli v den účinnosti zákona naživu. Postačilo

³⁸ ROUČEK F. a SEDLÁČEK J. 1936, op. cit. s. 213.

³⁹ ROUČEK F. a SEDLÁČEK J. 1936, op. cit. s. 213.

⁴⁰ Zpráva Senátu Národního shromáždění R. čs. O usnesení Poslanecké sněmovny (tisk 1925) ze dne 2. července 1924, k vládnímu návrhu zákona o zrušení svěřenství, Tisk 1946, s. 1.

však, když se současný držitel dohodl se třemi nejbližšími čekateli. Lhůta k uzavření dohody byla stanovena na pouhých 6 měsíců od účinnosti zákona.⁴¹

V případě absence dohody stanovil zákon subsidiární úpravu, a to přeměnu rodinného fideikomisu na svěřenské náhradnictví. Vlastníkem majetku se tak stal současný držitel, jako fiduciář, s tím, že první čekatel byl jeho svěřenský nástupce.

Přeměnou na fideikomisární substituci bylo v konečné fázi dosaženo zániku svěřenství, neboť fideikomisární substituce zanikla nástupem fideikomisáře. Práva ostatních čekatelů však v případě absence dohody zanikla bez dalšího.⁴²

Svěřenské náhradnictví dle ABGB zůstalo nadále v platnosti, a to až do roku 1950, do nabytí účinnosti nového občanského č. 141/1950 Sb. zákoníku Ten zakázal vznik nových fideikomisárních substitucí. Ty stávající však pokračovaly až do roku 1964 do přijetí občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. Občanský zákoník sice nezrušil existující svěřenská náhradnictví, zrušil však všechna omezení z nich plynoucí, tzn. veškeré závazky fiduciáře ve vztahu k fideikomisáři.⁴³

Po tomto datu se v našem právním řádu setkáváme se svěřenstvím až po roce 1989, a to v souvislosti s restitucemi majetku. K restituci zestátněného majetku se občas hlásili i fideikomisární substituti nebo jejich potomci. Tyto případy byly opakovaně řešeny před soudy a zabýval se jimi i Ústavní soud.

V roce 1995 se k tomuto problému vyjádřil Viktor Knapp, který jej podrobně rozebral ve svém článku v časopise Ad Notam. Ten došel k závěru, že zadní dědic neboli fideikomisární substitut je dědicem zůstavitele i po roce 1964. Fideikomisární substituce nezanikla, pouze byla zrušena omezení pro fiduciáře z ní plynoucí. Zároveň argumentoval tím, že odlišný osud stihl rodinné fideikomisy, které byly zrušeny zákonem v roce 1924. Vzhledem k tomu, že fiduciář však nebyl od roku 1964 nijak omezen, může substitut zdědit pouze to, co z pozůstalosti zbylo k okamžiku, kdy nastala podmínka substituce. Pokud tedy z pozůstalosti nezbylo ničeho, nemá nárok na žádné plnění.⁴⁴

Uvedeným se zabýval i Ústavní soud, který v podstatě potvrdil úvahy Knappa, co se týče oprávněnosti fideikomisárních substitutů jako restituentů. V nálezu ze dne 20. 11. 1997, sp. zn. IV. ÚS 205/97 konstatoval, že v případě fideikomisárního substituta, který se svého dědictví

⁴¹ § 2 zák. č. 179/1924 o zrušení svěřenství.

⁴² § 3 zák. č. 179/1924 o zrušení svěřenství.

⁴³ § 503 odst. 2 zák. č. 40/1964 občanský zákoník

⁴⁴ KNAPP, V. *Poznámky o fideikomisární substituci*, Ad Notam. 1995, roč. 1, č. 5.

nemohl ujmout v důsledku jednání státu a je-li tak naplněn restituční důvod dle § 6 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, potom neexistují důvody, proč by k nápravě takové evidentní křivdy nemohlo dojít i ve vztahu k jeho dědici.⁴⁵

⁴⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 11. 1997, sp. zn. IV. ÚS 205/97, totéž nález Ústavního soudu ze dne 11. 3. 2008, sp.zn. I. ÚS 274/04.

2. Mezinárodněprávní komparace trustu

2.1. Common law trust

Za hlavní kolébkou trustu a jeho předchůdců vždy byla považována Velká Británie, jejíž právní systém je nazýván jako angloamerický nebo common law systém. Jak ale vyplynulo z předchozí kapitoly, původ a základy svěřenství a fiduciárních institutů je třeba hledat již v Antickém Římě, dávno před vznikem common law.

Svěřenství se dále vyvíjelo v průběhu středověku i v kontinentální Evropě, některé formy jako rodinný fideikomis v ABGB byly postaveny dokonce na děleném vlastnictví, které je jinak základem vlastnického práva dle common law.

Přesto je trust často považován za ryze anglický či angloamerický právní institut, který s kontinentálními formami nemá mnoho společného.

V této kapitole se budu zabývat komparací trustu a kontinentálních forem svěřenství, ověřením jejich rozdílů a podobností.

2.1.1. Pojem common law

Angloamerické právo označované jako common law je právní systém aplikovaný a používaný v zemích Velké Británie, USA a dalších zemích Commonwealth.

Common law se od kontinentálního práva odlišuje v mnoha ohledech, a to jak v pramenech práva, tak i v pojetí a způsobu aplikace základních právních institutů jako je např. vlastnictví.

Common law je známé tím, že je založeno a převážně vychází ze soudních precedentů, tedy práva tvořeného soudci. Soudci common law mají výsadní postavení při tvorbě práva, neboť právo při rozhodování nejen nalézají a interpretují, ale také tvoří.⁴⁶ Mezi další prameny práva common law systému patří zejména právní předpisy a v omezené míře také obyčejové právo a právní literatura.

Soudcovské právo je tvořeno dvěma základními subsystémy, a to právem common law a právem ekvity. Common law neboli právo obecné či společné, bylo právo původně aplikované u královských soudů. Přístup ke královskému soudu zpočátku nebyl běžným oprávněním, ale spíše

⁴⁶ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: Beck, 1995. Právnícké učebnice. s. 95.

privilegiem běžného občana. V rámci common law se postupně vytvořil systém tzv. writů, typizovaných případů, podle kterých soudy rozhodovaly. Pokud pro daný případ neexistoval writ, nemohlo být právo u soudu uplatněno. To znamenalo značné zúžení už tak omezeného přístupu běžných občanů k soudu.

Z důvodu nedostatku flexibility, přehlcenosti a příliš formalizovaného rozhodování obecných soudů se lidé začali obracet se svými záležitostmi přímo na krále, a to zejména se stížnostmi na rozhodování či nerozhodování královských soudů. Král pak rozhodování rozepří zpravidla přenechával svému kancléři, který rozhodoval spory podle spravedlnosti neboli ekvity.⁴⁷

Postupně se tak v Anglii vytvořila paralelní soustava kancléřských soudů, která často napravovala příliš formalizované a tvrdé rozhodování obecných soudů podle obecného práva. Právo ekvity nemělo za cíl jít proti common law. Jeho účelem bylo common law doplňovat či upravovat v jednotlivých případech, kdy to bylo zapotřebí. Tomu také odpovídá jeho základní charakteristika „*equity follows the law*“.

Dualismus common law a ekvity v anglickém právu pokračoval dále a do jisté míry přetrvává i dodnes. Naproti tomu v USA ztratilo dělení na common law a ekvity svůj význam, common law v něm znamená synonymum pro soudcovské právo.

2.1.2. Odlišnosti common law a kontinentálního práva ve vztahu k vlastnictví

Jak již bylo uvedeno, angloamerické právní systémy se neliší od těch kontinentálních pouze svými prameny práva, ale i pojetím některých základních právních institutů, jako např. vlastnictví.

Vlastnické právo v kontinentálních právních systémech vychází z římskoprávní koncepce vlastnictví. Vlastnictví neboli *dominium* dle tohoto pojetí je charakterizováno jako všeobecné, přímé a výlučné právní panství nad věcí.⁴⁸ Už tato charakteristika napovídá, že vlastnické právo je právo absolutní, neomezené a nejvyšší.

Podle římskoprávní doktríny je vlastnictví definováno jako soubor práv vlastníka k věci, a to právo věc držet (*ius possidendi*), užívat (*ius utendi*), požívat (*ius fruendi*), disponovat s ní (*ius disponendi*) nebo ji zničit (*ius abutendi*).⁴⁹

⁴⁷ KNAPP, V. 1995, op. cit. s. 96.

⁴⁸ URFUS, Valentin, 1995. op. cit. s. 152.

⁴⁹ URFUS, Valentin, 1995. op. cit. s. 154.

Obecná definice vlastnického práva v současných kontinentálních právních systémech neexistuje, jednotlivé občanské zákoníky vlastnické právo definují s drobnými rozdíly. Základní znaky vlastnického práva společné pro kontinentální systémy jsou následující. Jedná se o právo:

- absolutní;
- výlučné;
- jeho obsahem je oprávnění s věcí libovolně nakládat, omezené pouze zákonem a právy jiných osob;
- nakládání s věcí v sobě obsahuje další oprávnění vlastníka, a to právo věc užívat, požívat, disponovat s ní, opustit ji nebo zničit;
- právo každého vlastníka požadovat vydání věci od jiného, který ji neoprávněně zadržuje (dle římského práva reivindikace) a zamezit neoprávněnému rušení vlastnického práva třetí osobou.⁵⁰

Naproti tomu vlastnictví v angloamerických právních systémech je chápáno odlišně. Vlastnictví je do angličtiny překládáno jako *property* nebo *ownership*. Ani jeden z pojmů však doslova neodpovídá kontinentálnímu pojetí vlastnického práva, a to zejména s ohledem na vlastnictví nemovitostí. Důvody jsou převážně historické. Ve středověké Anglii byl za vlastníka veškeré půdy považován panovník, který propůjčoval půdu k užívání svým poddaným. V případě smrti uživatele zůstával vlastníkem stále panovník (podobně jako česká odúmrť). Naproti tomu ve středověkých českých zemích byla šlechta oprávněna být přímým vlastníkem půdy a půda se panovníkovi navracela zpět až v případě nedostatku dědiců.⁵¹

Common law vlastnictví se dělí na vlastnické právo dle common law a vlastnické právo dle ekvity. Vlastník dle common law a vlastník dle ekvity mohou být zcela odlišné osoby, stojící vedle sebe s odlišnými oprávněními ke stejné věci. Obě tyto osoby jsou však považovány za vlastníky a v případě sporu soud rozhoduje, která z těchto osob má k věci „lepší“ právo.

Naproti tomu v kontinentálních právních kulturách soudy určují, kdo je vlastníkem, přičemž vlastnické právo je pouze jediného druhu.

Dělené vlastnictví dle common law a ekvity má podobné znaky s děleným vlastnictvím ve středověkých a novověkých feudálních právních systémech. Tyto dělily vlastnictví na dvě složky, a to vlastnictví užitkové (*dominium utile*) a vlastnictví vrchní (*dominium directum*). Existovalo

⁵⁰ KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy*. Praha: Beck, 1996. Právnícké učebnice. s. 156.

⁵¹ KNAPP, Viktor., 1996, op. cit. s. 176.

pouze toto jediné dělení na dvě vrstvy, které se týkalo pouze vlastnictví k pozemkům. Dělené vlastnictví bylo příznačné i pro úpravu svěřenství v ABGB.

Stejně jako v angloamerických právních systémech mohly ve středověké Evropě vedle sebe existovat dvě osoby. Jedna byla vlastníkem užitkovým, jehož práva spočívala v užívání a požívání pozemku a druhá byla vlastníkem vrchním, kterým byl zpravidla panovník nebo šlechtic a jehož právo spočívalo v možnosti disponovat s předmětem vlastnictví a brát z něj požitky (nájemné, rentu).

Ve všech kontinentálních právních řádech však dříve či později došlo k odstranění dělení a vlastnické právo se stalo opět výlučným právem vlastníka.

2.1.3. Historie vzniku angloamerického trustu

Přestože anglické právo vznikalo odděleně od zemí evropského kontinentu, podle převažujícího názoru bylo do značné míry také ovlivněno právem římským. Jeho systematika a charakteristika velké části institutů mají stejné kořeny jako v kontinentálním právu. Jedním z důvodů vlivu římského práva na anglické právo byla církev a její právní předpisy. Církev se sídlem v Římě ovlivňovala tvorbu kanonického práva, proto také mnoho anglických právních institutů prapůvodně vychází z římského práva. Jedním z takových institutů ovlivněných působením církve, byl anglický *use* a *trust*.

Existuje vícero názorů o tom, jak vznikl *trust*. Někteří považují *trust* za nástupce římského *fideikomisu* nebo dokonce islámského *wakf*, většina však považuje za jeho předchůdce anglický *entail* a *use*.⁵²

Nejstarším pravděpodobným předchůdcem dnešního *trustu* byl anglický *entail*, který byl součástí *common law* a velmi se blížil českému *nedílu*. V rámci *entail* přecházel majetek jako celek na hlavního dědice, který jej spravoval tak, aby po jeho smrti přešel opět v celku na dalšího dědice.

Hlavním předchůdcem *trustu* byl podle převažujícího názoru „*use of land*“ neboli „*use*“. Institut *use* představoval stejně jako jiné obecné formy svěřenství svěření majetku první osoby (A) druhé osobě (B), aby s ním nakládala ve prospěch třetí osoby (C). Podle *common law* se vlastníkem svěřeného majetku stala osoba B, oprávnění osoby C ke svěřenému majetku právo

⁵² SVEJKOVSKÝ, J. a kol., 2015, op. cit. s. 262.

common law neuznávalo. Oprávnění osoby C uznával pouze králův kancléř na základě práva ekvity. Osoba B tak byla považována za vlastníka dle common law (*legal owner*), osoba C pak za ekvitního vlastníka dle práva ekvity (*equitable owner*).⁵³

Zásadním důvodem pro zřízení svěřenských institutů byl zákon *Statutes of Mortmain* ze 13. století, který zakazoval korporacím (zejména pak církvi) vlastnit majetek. Majetek tak byl převeden do vlastnictví třetí osoby pod podmínkou, že bude spravován ve prospěch církve nebo řádu jako beneficianta.⁵⁴

Dalším důvodem byla také nepružnost a nepraktičnost práva common law, které umožňovalo dědit pouze prvním synovi a pokud žádní synové nebyli, majetek propadl státu jako odúmrtí.⁵⁵

Práva vyplývající z institutu *use* nebyla ve svých počátcích právně vynutitelná. Později se však k jejich vynutitelnosti přistoupilo. Panovníkům se však nelíbilo, že s pomocí *use* byla obcházena některá pravidla, zejména pak placení daní. Proto král Jindřich VIII. v roce 1535 přijal zákon *Statutes of Uses*, kterým stanovil, že majetek vložený do *use* se stává vlastnictvím beneficianta. Jiné zákony již zakazovaly vlastnit majetek církvím a náboženským společnostem. *Use* tak nemohl nadále sloužit svému původnímu účelu.⁵⁶

Ve 16. století začal vznikat trust jako reakce na omezování *use*. Také trust byl založen především na důvěrném vztahu mezi stranami a nebyl právně vynutitelný. Jeho základní charakteristika byla podobná jako *use*. Zakladatel trustu (*settlor*) převedl majetek na druhou osobu (zpravidla na rodinného přítele), aby jej spravoval ve prospěch třetích osob (často manželky a dětí). Podle common law došlo opět k převodu vlastnického práva na druhou osobu, která se v common law nazývá *trustee*. Neexistoval však právní titul, na základě kterého by se mohly třetí osoby (beneficienti), v jejichž prospěch byl trust zbudován, domoci svého plnění.

Zakladatelům nezbylo než se obrátit na krále a kancléřský soud, který podle práva ekvity a spravedlnosti rozhodl, že majetek právoplatně převeden nebyl a správce má povinnost majetek vydat.

Zde můžeme spatřit podobnost s římským právem, kde to byl praetor, který rozhodoval podle principů spravedlnosti a svým rozhodováním doplňoval civilní právo a odstraňoval jeho

⁵³ KNAPP, Viktor. 1996, op. cit. s. 181.

⁵⁴ SVEJKOVSKÝ, J. a kol., 2015, op. cit. s. 263.

⁵⁵ BEDNAŘÍKOVÁ, Barbora. 2014. op. cit. s. 104.

⁵⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, Barbora. 2014. op. cit. s. 106.

strohost. V důsledku nedostatků civilního práva a působení praetora v Římě vznikl římský fideikomis.

Na trustu je zřetelný rozdílný přístup právního systému common law a ekvity k vlastnickému právu, který zakládá dělené vlastnictví (obecné a ekvitní vlastnictví). Správce majetku v trustu neboli *trustee* má právní titul k majetku podle common law. Beneficienti, v jejichž prospěch byl trust zřízen, mají k majetku v trustu titul podle práva ekvity. Beneficienti tak můžou vymáhat svůj nárok na správci podle práva ekvity, i když on je vlastníkem dle common law.

Trust býval nejčastěji využíván v rámci dědického práva obdobně jako rodinný fideikomis či fideikomisární substituce. Další využití bylo zejména v rodinném právu, kde trust sloužil k zaopatření pozůstalé manželky. Tyto způsoby využití se dochovaly dodnes.⁵⁷

2.1.4. Současná charakteristika anglosaského trustu a podmínky jeho vzniku

Základní charakteristika a princip trustu se od svého vzniku zásadně nezměnily. Jedná se o třístranný vztah, ve kterém zakladatel (*settlor*) svěří inter vivos nebo mortis causa přesně vymezený majetek jiné osobě, správci (*trustee*), aby majetkový prospěch z takto svěřeného majetku měla další osoba, beneficiant (*beneficiary*), nebo aby byl majetkový prospěch určen konkrétnímu účelu.⁵⁸

Tato definice představuje charakteristiku trustu zřízeného výslovně (*express trust*). Anglické právo uznává i jiné formy vzniku trustu, a to následný trust (*resulting trust*) a konstruktivní trust (*constructive trust*). U dvou posledních druhů chybí výslovné jednání zakladatele trust jako takový zřídit.

Americká judikatura přinesla následující definici trustu platnou podle amerického práva: „Trust je fiduciární vztah týkající se majetku, který určuje povinnosti podle ekvity osobě, jež náleží právní titul k předmětnému majetku, aby se starala o majetek ku prospěchu jiné osoby. Tento právní vztah vzniká jako výsledek jednání s úmyslem ho vytvořit.“⁵⁹ Podle anglického práva není tato definice dostačující, neboť obsahuje pouze trusty zřízené výslovně.

⁵⁷ KNAPP, Viktor. 1996, op. cit. s. 182.

⁵⁸ SVEJKOVSKÝ, J. a kol., 2015, op. cit. s. 267.

⁵⁹ First Natl. Bank of Bloomington vs. Manufacturers Trust Co § 2.3 Scott (supra note 57). 2d F. D. R. 125 (DNJ 1941).

Trust lze zřídit zřizovací listinou, která na rozdíl od českého svěřenského fondu nevyžaduje žádnou vyšší formu. Písemná forma je povinná pouze pokud jsou do trustu vkládány nemovitosti. Ve zřizovací listině zakladatel ustanovuje správce, který bude majetek spravovat a oprávněného, ve prospěch kterého je trust zřízen. Stejně jako u kontinentálních forem svěření může být trust zřízen za veřejným (zpravidla dobročinným) účelem.

Zakladatel trustu se může sám ustanovit správcem trustu, případně beneficentem.

Správcem trustu může být fyzická i právnická osoba (např. banka či jiná specializovaná společnost). Správce je vlastníkem majetku v trustu podle common law, trust je však oddělen od jeho vlastního majetku. V případě postihu majetku správce (např. insolvence) zůstává majetek v trustu stranou.

Správce má ve vztahu k trustu a beneficentům fiduciární povinnost. Fiduciární povinnost stíhá i jiné subjekty common law práva, jako např. společníky ve společnosti, zmocněnce a zmocnitele nebo např. člena statutárního orgánu ve vztahu ke společnosti. Fiduciární povinnost se skládá z povinnosti morální a z povinnosti odborné. V českém právu bychom tyto složky mohli přirovnat k povinnosti loajality a péči řádného hospodáře.

Beneficenti jsou považováni za ekvitní vlastníky a na základě práva ekvity se mohou domoci svého majetkového oprávnění. Prokazování majetkového práva ekvitního vlastníka či vysledování jeho ekvitního titulu se nazývá *equitable tracing*.⁶⁰ Pomocí *equitable tracing* lze dohledat ekvitní titul k majetku vůči jakémukoli novému nabyvateli, ledaže tento byl při nabytí v dobré víře a zaplatil řádnou cenu.

Equitable tracing může být použito i v případě, kdy správce neoprávněně prodá nebo převede majetek uložený v trustu za protihodnotu, která zůstává dále v režimu trustu. Pokud však protihodnota v trustu není, musí ji beneficent vysledovat s pomocí *equitable tracing*. *Equitable tracing* je jedno z nejzákladnějších oprávnění ekvitních vlastníků a jako takové je nepromlčitelné.⁶¹ Tímto se podobá kontinentálnímu pojetí vlastnického práva, které jako takové je rovněž nepromlčitelné.

Jedním z nejznámějších případů, v němž byl použit koncept *equitable tracing*, byl případ Ministry of Health v Simpson [1951] AC 251. Konkrétně se jednalo přenechání majetku charitativním organizacím na základě závěti, která se později ukázala jako neplatná. V té chvíli je

⁶⁰ PIHERA, V. *Trust. Vybrané aspekty*. Obchodněprávní revue. 2009, č. 7, s. 196-201.

⁶¹ SVEJKOVSKÝ, J. a kol., 2015, op. cit. s. 269.

však nic netušící recipienti, kterým byly peníze rozděleny, použili na opravu svých nemovitostí. Sněmovna lordů nakonec rozhodla, že pozůstalí mají právo se domáhat navrácení rozděleného majetku do pozůstalosti primárně od vykonavatelů závětí, kteří majetek chybně distribuovali, případně také od konečných recipientů, přestože tito byli původně v dobré víře.⁶²

Soudní judikatura vytyčila tři základní podmínky, které musejí být splněny k založení výslovného trustu, a to:

- a) jednoznačný úmysl zakladatele zřídit trust;
- b) jednoznačné označení majetku, který bude součástí trustu;
- c) jednoznačné určení beneficentů a jejich vlastnického podílu na majetku.

Tyto podmínky neplatí vždy absolutně. V případě diskrečního trustu může být výběr konkrétních beneficentů ze skupiny stanovené zakladatelem ponechán na správci. Zpravidla je povinností správce beneficenty vybrat a užítky jim rozdělit. Zakladatel může dokonce stanovit, že je zcela na uvážení správce, zda bude užítky v konkrétních okamžicích rozdělovat.

Beneficenti musejí být nicméně vždy dostatečně určitelní. Pokud by bylo jejich stanovení příliš abstraktní, trust by byl prohlášen za neplatný. Beneficentem se může prohlásit i sám zakladatel (a velmi často tomu tak bývá).

Podle práva aplikovatelného ve Velké Británii platí, že dohodnou-li se všichni beneficenti trustu, kteří jsou zároveň plně svéprávní, můžou podmínky trustu změnit, není-li ve zřizovací listině stanoveno jinak. Zároveň jsou oprávněni kdykoli trust zrušit, pokud se na tom všichni dohodnou. Toto oprávnění beneficentů bylo založeno na základě případu *Saunders v. Vautier*,⁶³ neuplatní se však v USA.

Změnit podmínky trustu může v určitých případech i soud. Pravidla pro změnu podmínek trustu byla nejprve stanovena judikatorně, v roce 1958 byl přijat zákon (*Variations of trusts act*), který toto oprávnění soudu výslovně stanoví ve vztahu k nesymplicitním beneficentům.

2.1.4.1. Druhy trustů

V současnosti anglické právo rozlišuje tři základní druhy trustů, které se od sebe odlišují způsobem založení a úmyslem zakladatele.

⁶² *Ministry of Health v Simpson* [1951] AC 251.

⁶³ *Saunders v. Vautier* [1841] EWHC J82, (1841) 4 Beav 115.

Trust, který byl popsán výše, je nazýván jako tzv. výslovný trust (*express trust*). Jde o trust zřízený výslovně ve zřizovací listině. Právě a jedině *express trust* je institutem, který se podobá kontinentálnímu fideikomisu a jiným soudobým formám svěřenství.

Druhým typem je tzv. následný trust (*resulting trust*), který je na rozdíl od výslovného trustu zřízen zakladatelem neúmyslně, resp. tento úmysl nebyl vyjádřen. Za trust je prohlášen ex post soudem, který posuzuje, jaký byl vzhledem ke všem okolnostem úmysl zakladatele.

Resulting trust se může uplatnit např. ve vztahu k majetku, ke kterému se nepodařilo zřídit výslovný trust. Druhým případem může být trust, ve vztahu ke kterému již neexistují žádní beneficiáři a nejsou stanoveny podmínky, co má správce s majetkem v trustu dělat. Soud takový majetek prohlásí za *resulting trust* a ekvivalentní titul k tomuto majetku se vrací zpět zakladateli. Cílem úpravy následného trustu je zajistit, aby majetek, který se nestal či přestal být součástí trustu, nezůstal věcí ničí, resp. převést právní titul podle ekvity na posledního vlastníka.

Třetím typem trustu je tzv. konstruktivní trust (*constructive trust*), který také není zřízen z vůle zakladatele, dokonce jde o situaci, kdy zakladatel evidentně žádný úmysl zřídit trust neměl. Zpravidla se jedná o případ neoprávněné držby majetku jiné osoby, v důsledku, které vznikají neoprávněnému držiteli obdobné povinnosti jako správci, a to vrátit majetek v neporušeném stavu jeho vlastníkov, včetně odpovědnosti za případnou škodu. V kontinentálním právním systému bychom tuto situaci posoudili zpravidla jako neoprávněné jednání a s tím související důsledky.⁶⁴ *Constructive trust* vzniká také prohlášením soudu ex post.

Za další důležitý typ trustu z hlediska jeho obsahu, který spadá pod výslovné trusty, lze považovat např. diskreční trust. Diskreční trust dává oprávnění správci k rozhodování o užitcích trustu, případně i jistiny podle vůle zakladatele. Správci trustu může rozhodovat, kterým beneficiářům bude užitky vyplácet, jak často, v jaké výši apod. Okruh beneficiářů, ze kterých vybírá, musí být stanoven zakladatelem. Tento typ trustu bývá zakladateli často užíván ve prospěch beneficiářů, kteří nejsou sami schopni otázku peněz posoudit.

V tomto ohledu zachází ještě dál trust nazývaný jako „*mere power*“, v rámci kterého může správce trustu rozhodnout, zda bude užitky z trustu vůbec vyplácet nebo ne.

⁶⁴ KNAPP, Viktor. 1996, op. cit. s. 183.

2.1.5. Srovnání trustu a historických kontinentálních forem svěřenství

Common law trust je právní konstrukce, která se v této podobě v kontinentálních právních řádech až na výjimky nenachází (s výjimkou např. Lichtenštejnska). To platí zejména pro formu následného a konstruktivního trustu, které nejsou v jiných evropských zemích běžné. Fiduciární instituty používané v kontinentální Evropě se vesměs podobají *express trustu*, neboli trustu zřízenému výslovně.

Řadu podobností s trustem lze nalézt už u historických kontinentálních forem svěřenství, jejichž účel či fungování byly v mnohých ohledech podobné.

Začneme se srovnáním trustu s římskoprávními instituty, které tvoří základ naprosté většiny evropských právních řádů.

Přestože římské právo nikdy neobsahovalo dělené vlastnictví, které je příznačné pro common law, můžeme nalézt několik paralel už v základech a fungování samotných systémů.

V Anglii existují dva paralelní subsystémy – common law a ekvity. Ekvity se vyvinula zejména v reakci na nedostatky a nespokojenost občanů se strohými principy common law, včetně přístupu k právní ochraně. Cílem ekvity nebylo nahrazovat common law, ale spíše jej doplňovat a zmírňovat případnou strohost či jiné nedostatky⁶⁵.

Velmi obdobný systém existoval již v Antickém Římě, kde se v reakci na nedostatky civilního práva vyvinul paralelní právní systém praetorského práva. Jeho cílem bylo opět doplňovat civilní právo a umožnit právní ochranu občanům i v situacích, v jakých jim dle civilního práva nebyla poskytnuta. Praetorské právo bylo aplikováno magistrátem praetorem ve zvláštním řízení, nezávislém na klasickém řízení dle *ius civile*. Totéž lze nalézt i v anglosaském systému, kde původně bylo právo ekvity aplikováno lordem kancléřem a postupně se vyvinula samostatná soustava kancléřských soudů.

Přestože civilní a praetorské právo neuznávalo princip děleného vlastnictví, nezřídka se stávalo, že vlastníkem nebo dědicem podle praetorského práva byla úplně jiná osoba než podle práva civilního.

Podobnosti lze nalézt i v charakteru jednotlivých právních institutů. Klasické římské instituty *usus* a *usufructus* vykazují několik podobných znaků s trustem, a to zejména oddělení oprávnění předmět vlastnictví držet, užívat, případně i požívat od vlastníka a jejich svěřeni druhé

⁶⁵ Z toho plyne základní charakteristika „*Equity follows the law*“.

osobě. V obou institutech však chybí třetí osoba obmyšleného, v jehož prospěch by byl svěřený majetek spravován.

Tato třetí osoba nechybí v římskoprávním fideikomisu. V rámci fideikomisu svěřil zůstavitel určitý majetek fiduciáři, aby jej spravoval ve prospěch třetí osoby – fideikomisáře a v určitý okamžik mu majetek předal. Fiduciář byl zejména u pozdějších forem fideikomisu považován zároveň za vlastníka svěřeného majetku, oprávněného majetek užívat a požívat. Konstrukce fideikomisu se trustu a jeho předchůdcům (např. *use*) velmi podobá. Stejně jako trust a *use* vznikl fideikomis zpočátku mimo zákon, nebyl zákonem upraven a nebyl ani právně vynutitelný. Jeho splnění záviselo zejména na dobré vůli fiduciáře, proto zůstavitel za fiduciáře vybíral jen tu osobu, k níž měl největší důvěru, že jeho přání splní.

Zajímavou podobností římského (resp. justiniánského) fideikomisu s anglosaským trustem byla možnost jeho převodu na třetí osobu a tím jeho zrušení, pokud se na tom dohodnou všichni žijící potomci a příbuzní, kteří byli v postavení fideikomisáře. Obdobné právo vyplývá i z aktuální úpravy ve Velké Británii založené rozsudkem *Sauders v. Vautier*.

Římský fideikomis byl zpravidla využíván pro účel pořízení pro případ smrti a uplatnil se zejména v rámci dědického práva. Jeho využití bylo obdobné jako u předchůdců současného trustu. Využití současného trustu je samozřejmě širší, což zohledňuje vývoj společnosti a její současné potřeby.

Odlišnost můžeme naopak najít v postavení fiduciáře a správce soudobého trustu. Anglický trustee je sice držitelem titulu k trustu dle obecného práva. Nemá však právo na požitky plynoucí z majetku trustu, jedná spíše z pozice správce cizího majetku. Jeho nárok je limitován odměnou za výkon správy. Naproti tomu fiduciář v římském fideikomisu byl považován za vlastníka a měl tomu odpovídající nárok na užívání a požitky plynoucí z fideikomisu.

Pokud jde o středověké a novověké právní systémy, opět se zde objevuje fideikomis, v Českých zemích nazývaný také jako svěřenství. Svěřenství je postaveno na velmi obdobném základu jako římský fideikomis. Opět zde nalezneme trojstranný vztah mezi zůstavitelem / zakladatelem, držitelem fideikomisu a fideikomisářem. Také české fideikomis nebyl dlouho nijak právně upravený, a tedy ani právně vynutitelný.

Formou, která se vyvinula v návaznosti na tehdejší potřeby šlechtického obyvatelstva, byl rodinný fideikomis. Jeho odlišnost spočívala v tom, že byl časově neomezený a zakladatel nemusel jmenovat konkrétní obmyšlené osoby. Fideikomis přecházel na další členy rodiny podle pravidla

nástupnictví zvoleného zakladatelem (seniorát, primogenitura). Aktuální vlastník nebyl správcem v pravém slova smyslu. Byl vlastníkem se všemi oprávněními, byl však omezen v právu s majetkem disponovat či nakládat tak, aby jeho podstata zůstala zachována pro další generace.

Stejně jako u římského fideikomisu se objevily snahy o omezení jeho doby trvání, a to z obdobných důvodů (snaha umožnit volný oběh zboží a majetku, podpora hospodářství).

Ve feudálních právních systémech a jejich institutech nalezneme na rozdíl od římského fideikomisu ještě další významnou paralelu s common law, a to systém děleného vlastnictví. Jak již bylo pojednáno výše, dělené vlastnictví existovalo i v kontinentální Evropě, a to v podobě *dominium utile* a *dominium directum*. Dělené vlastnictví bylo výslovně zakotveno i v ABGB, a to výslovně pro institut rodinného svěřenství. Dělené vlastnictví pak v českém právním řádu existovalo až do poloviny 20. století.

Lze tedy shrnout, že v historii existovalo hned několik svěřenských institutů podobajících se anglickému trustu a jeho předchůdcům. Žádný z těchto evropských institutů nebyl s anglosaským trustem zcela totožný. To je však pochopitelné, s ohledem na rozdílnou dobu, ve které byly uplatňovány. Zejména u předchůdců současného trustu však můžeme nalézt řadu důležitých podobností s evropským svěřenstvím, a to jak v právní formě, důvodu vzniku i využití, od kterých nelze jen tak odhlédnout.

V současné době existuje řada zahraničních institutů s prvky svěřenství, které se od sebe v různé míře odlišují. Liší se zejména v pravomoci a právním postavení jednotlivých zúčastněných osob – zakladatele, správce a beneficentů. Většina úprav obsahuje v různé formě zákaz perpetuity. To znamená, že délka trvání je časově omezená, stejně jako v Antickém Římě.

Všechny tyto právní instituty však lze srovnávat pouze s výslovným trustem. Následný a konstruktivní trust se v kontinentálních právních řádech opět až na výjimky⁶⁶ nenachází.

Anglosaský trust je velmi flexibilním právním institutem, jehož využití není zdaleka limitováno na trusty zřízené výslovně. Zřejmě právě proto se těší velké oblibě a je často využíván nejen pro správu majetku, ale i pro nesčetné další právní situace.

⁶⁶ Např. v Lichtenštesku, které převzalo z common law i úpravu následného a konstruktivního trustu.

2.2. Svěřenství v současné kontinentální Evropě

Jak vyplynulo z předchozí kapitoly, v kontinentálních právních řádech existovala v minulosti řada fiduciárních institutů, které vykazovaly podobné prvky s common law trustem. Tyto historické právní formy však postupně vymizely a nahradily je nové, z nichž některé se trustu velmi podobají, jiné vykazují pouze některé shodné znaky. Naopak common law trust se postupně vyvinul do aktuální formy, která se v základu od své historické předlohy neliší.

Za fiduciární instituty lze považovat takové, jejichž podstatou a cílem je jistá forma oddělení či vyčlenění majetku od jeho vlastníka a jeho následná správa druhou osobu (správcem) ve prospěch třetí osoby (nejčastěji beneficent) nebo za určitým účelem, přičemž majetek v trustu je oddělen od majetku správce. Vztah mezi zakladatelem a správcem je vždy založen především na důvěře v dobrou správu majetku a respekt k přáním zakladatele.

Evropské úpravy se liší v mnoha ohledech, a to zejména formou oddělení či vyčlenění majetku od jeho vlastníka a zakladatele, otázkou vlastnického práva k tomuto majetku, formou zřízení, právy a povinnostmi zúčastněných osob i způsobem a mírou dohledu státních orgánů.

Níže si přiblížíme úpravu fiduciárních institutů v některých vybraných evropských zemích.

2.2.1. Spolková republika Německo – *Treuhand*

Německo je jednou ze zemí, která trust ani žádnou jeho podobu z common law nepřevzala. Přesto existují německé právní instituty či ujednání, které obsahují prvky svěření a plní jeho účel.

Jediným a neznámějším německým fiduciálním konceptem je *Treuhand*. Na rozdíl od trustu či českého svěřenského fondu však nejde o ucelený právní institut upravený zákonem. *Treuhand* je právní koncept, vytvořený judikaturou a právní doktrínou, zákonem speciálně neupravený, který zastřešuje všechny německé instituty s fiduciárními prvky.⁶⁷

Vzhledem k tomu, že německé právo přísně lpí na římskoprávním konceptu vlastnictví, jako neomezeném právním panství nad věcí, nepřipouští žádnou formu odděleného majetku bez právní osobnosti a bez vlastníka (jako v České republice) ani princip děleného vlastnického titulu jako v common law.

⁶⁷ TICHÝ L., RONOVSÁ K., KOCÍ M. *Trust a srovnatelné instituty v Evropě*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2014, s. 10.

Proto v rámci *Treuhand* vlastnické právo k majetku původního vlastníka (*Treugeber*) přechází na správce (*Treuhänder*), který jej dále spravuje ve prospěch další osoby nebo určitého účelu. *Treuhand* je založen smlouvou mezi zakladatelem a správcem, jejíž forma se liší dle majetku, který je do něj vložen a není předmětem žádné zvláštní evidence.

Fiduciární principy bývají v Německu využívány také v dědickém právu, právu nadací či právu investičních společností, jak je blíže uvedeno v následujících kapitolách.

2.2.1.1. Německé instituty s fiduciárními prvky

2.2.1.1.1. Vykonavatel pozůstalosti

V dědickém právu jde zejména o funkci vykonavatele či správce pozůstalosti, které jsou v České republice v rámci OZ upraveny také. Pozůstalost stejně jako v Česku nemá samostatnou právní osobnost, jedná se o zvláštní uskupení majetku, které může být spravováno vykonavatelem určeným zůstavitelem. Vykonavatel pozůstalost spravuje dle pokynů zůstavitele ve prospěch dědiců (obdoba beneficentů), jeho primárním úkolem však zůstává rozdělení pozůstalosti konkrétním dědicům dle stanovených instrukcí zůstavitele.⁶⁸

Vykonavatel pozůstalosti majetek spravuje odděleně od svého majetku, nestává se jeho vlastníkem. Tím jsou samotní dědicové. Majetek je tak chráněn vůči případným věřitelům vykonavatele. Zároveň je však zákonem chráněn i vůči věřitelům dědice, kteří nemají pohledávku vůči konkrétnímu majetku v pozůstalosti.⁶⁹

Zůstavitel může ve svém pořízení pro případ smrti odložit rozdělení pozůstalosti dědicům až o 30 let.⁷⁰ Omezení lze obejít, pokud zůstavitel stanoví, že správa bude pokračovat až do smrti dědice či vykonavatele nebo až do okamžiku, když nastane jistá událost. Do té doby může být pozůstalost spravována vykonavatelem dle pokynů zůstavitele. Teoreticky tak může správa vykonavatelem pokračovat i po několik desetiletí.⁷¹

Trvá-li správa delší dobu, je vykonavatel povinen předkládat dědicům její pravidelné vyúčtování. V případě hrubého porušení povinností nebo neschopnosti výkonu funkce může být vykonavatel z funkce odvolán soudem, a to na návrh osoby s právním zájmem.

⁶⁸ § 2203 německého občanského zákoníku *Bürgerliches Gesetzbuch* (dále jen „BGB“).

⁶⁹ § 2214 BGB.

⁷⁰ § 2044 BGB.

⁷¹ § 2209 a 2210 BGB.

Právní úprava správy pozůstalosti vykonavatelem, včetně vzájemných vztahů s dědici je velmi propracovaná. Správa pozůstalosti v této formě vykazuje mnohé fiduciární znaky. Jejím hlavním cílem a účelem však zůstává zejména rozdělení pozůstalosti dědicům, proto je výkon správy do jisté míry omezen (např. zákaz darování z pozůstalosti, které by bylo na úkor dědiců). Proto ji dle mého názoru nelze považovat za plnohodnotný svěřenský institut.

2.2.1.1.2. Nadace

Právní úprava nadací vykazuje rovněž určité znaky svěřenství, zejména veřejně prospěšnému trustu, jehož účel se s nadacemi často shoduje.

Německé právo tradičně rozdělovalo nadace na závislé a nezávislé. Pouze nezávislá nadace má právní osobnost a může svým jménem vlastnit a spravovat majetek. Od roku 2002 pak německé právo umožňuje i založení nadace, která vlastní podnik či jinou obchodní korporaci.

Nadace bývají využívány také v dědickém právu, kdy jsou založeny za účelem správy rodinného majetku mortis causa. Dalším častým cílem je dosažení nějakého veřejně prospěšného účelu.⁷²

2.2.1.1.3. Investování na kapitálových trzích

Stejně jako v jiných moderních právních řádech vyvstala v Německu potřeba upravit fungování kolektivního investování na kapitálových trzích. Přestože trust jako samostatný institut v německém právu neexistuje, byl v roce 2003 přijat zákon o investování upravující činnost a podnikání investičních fondů a investičních společností na kapitálovém trhu.⁷³

Na základě tohoto zákona jednotliví investoři svěří své peněžní prostředky investiční společnosti či fondu, která je spravuje odděleně od svého majetku v jejich prospěch. Jedná se tak stejně jako u vykonavatele pozůstalosti o určitou formu správy cizího majetku, který je držen odděleně od majetku správce.

Zákon upravuje povinnosti investičních společností při správě majetku, standard péče a zákaz střetu zájmů.

Investiční společnosti a fondy se tak v mnohém podobají jejich českým obdobám.

⁷² TICHÝ L., RONOVSÁ K., KOCÍ M. 2014, op. cit. s. 16.

⁷³ Zákon o investování ze dne 15.12.2003 (BGBl. I. 2676).

2.2.1.1.4. Závazkové podoby konceptu *Treuhand*

Za instituty, které se trustu podobají nejvíce, jsou zpravidla považovány *Verwaltungstreuhand* a *Sicherungstreuhand*. Opět se nejedná o zákonné instituty, nýbrž o koncepty definované judikaturou a právní vědou.

Verwaltungstreuhand znamená svěřenský vztah, na základě něhož je správci svěřen a převeden na něj majetek zakladatele, aby jej spravoval za určitým účelem či ve prospěch určitých osob, často samotného zakladatele. *Verwaltungstreuhand* vzniká smlouvou, která nepodléhá žádné zvláštní registraci. Jedná se tedy o čistě závazkový právní vztah. Správce je povinen majetek držet a spravovat odděleně od svého vlastního. V případě jeho zcizení na třetí osobu bez souhlasu zakladatele má však zakladatel možnost pouze požadovat náhradu škody po správci či bezdůvodné obohacení po nabyvateli. Žádná silnější ochrana či zvláštní žaloba obdobná *equitable tracing* dle common law v Německu neexistuje.

Verwaltungstreuhand bývá zpravidla využíván v právu obchodních společností ke správě a držení podílů ve společnosti ve prospěch obmyšleného, čímž dochází k utajení skutečného vlastníka podílu.⁷⁴

Sicherungstreuhand je označení vztahů, v rámci nichž dlužník poskytne věřiteli zástavu k zajištění svého dluhu, který ji může za splnění stanovených podmínek realizovat. V případě zástavy movité věci se zástavní věřitel stává jejím formálním vlastníkem. Držitelem věci však zůstává zpravidla dlužník.

Svěřenský vztah v *Sicherungstreuhand* je pouze dvojstranný, mezi dlužníkem jako zakladatelem a věřitelem jako správcem. Věřitel sice není nezainteresovanou osobou, je však vázán pravidly, jak má s majetkem zajišťujícím dluh nakládat a zejména pak, za jakých podmínek je oprávněn zástavu realizovat nebo je naopak povinen ji vrátit.

Ani jeden z těchto závazkově právních konceptů *Treuhand* není komplexním právním institutem upraveným zákonem. Uplatní se na ně zejména právní úprava správy cizího majetku a mandátní (neboli příkazní) smlouvy. Další práva a povinnosti zejména ve vztahu ke správci pak byla rozvinuta judikaturou soudů, např. povinnost péče řádného hospodáře, povinnost loajality, zákaz střetu zájmů. Naprostá většina pravidel je dispozitivního charakteru a záleží tedy na ujednání stran, jak si vzájemný vztah upraví.

⁷⁴ TICHÝ L., RONOVSÁ K., KOCÍ M. 2014, op. cit. s. 16.

Stejně tak možnost ingerence soudů do fungování konceptu *Treuhand* je velmi omezená. Soud není oprávněn *Treuhand* zrušit, ani odvolat správce či mu udělovat pokyny.

Německá cesta se výrazně liší od té české, kde se zákonodárce rozhodl zakotvit svěřenský fond jako komplexní právní formu s podrobnou úpravou týkající se jeho vzniku, práv a povinností zúčastněných osob i možného zásahu soudní moci do jeho fungování.

Zřízení svěřenského fondu je sice podmíněno dodržáním striktních formálních pravidel (statut svěřenského fondu ve formě veřejné listiny, povinná evidence svěřenských fondů a obmyšlených osob), přesto umožňuje česká úprava dle mého názoru větší flexibilitu a zejména také jistotu dosažení účelu, ke kterému svěřenský fond slouží.

2.2.2. Francie - Fiducie

Francie se na rozdíl od Německa vydala jinou cestou a rozhodla se do svého právního řádu inkorporovat novou fiduciární formu. V roce 2007 byl přijat zákon obsahující komplexní právní úpravu institutu nazývaného fiducie (*la fiducie*), který se tímto stal součástí francouzského občanského zákoníku *Code civile* (dále také jen „CC“).

Francouzské právo patří mezi tradiční kontinentální právní režimy založené na římské tradici, a to zejména co se týče pojetí vlastnictví a jmění. Proto se inkorporace *trust-like* institutu do tohoto právního režimu jevila zpočátku jako velmi obtížná nebo dokonce nemožná. Protože však francouzské právo do té doby žádný obdobný právní konstrukt neobsahovalo, bylo jeho uzákonění již delší dobu požadováno veřejností (zejména v obchodních kruzích).

Francouzské právo na rozdíl od common law nezná princip děleného vlastnictví. Naopak až dosud deklarovalo jako základní princip jednotu a nedělitelnost vlastnictví, resp. jmění (*patrimoine*) každé osoby. Přestože to zákon výslovně nepřipouští, inkorporace fiducie znamená zásah do této zásady. Založením fiducie vzniká zvláštní soubor majetku, formálně vlastněný správcem, který však musí být spravován odděleně od majetku zakladatele, správce i beneficianta.⁷⁵

Je zvláštní, že Francie se neinspirovala novou quebeckou úpravou trustu, která by jí mohla být v mnoha ohledech blízká. Oba právní řády mají stejný právní základ a quebecká fiducie vychází právě z francouzského konceptu jmění (*patrimoine*). Zatímco však vlastníkem majetku

⁷⁵ EMERICH Yaell. *Les fondements conceptuels de la fiducie française face au trust de la common law: entre droit des contrats et droit des biens*. Revue internationale du droit comparé. Vol. 61 N.1, 2009. s. 49-71.

francouzské fiducie je správce, quebecký trust žádného vlastníka nemá a majetek trustu je přivlastněn účelu, kterému slouží. Quebecký koncept byl uzákoněn až v roce 1994⁷⁶, do té doby byla quebecká fiducie na základě judikatury považována taktéž za vlastnictví správce. Jednalo se však o zvláštní vlastnictví *sui generis*, omezené a časově limitované.⁷⁷

Francouzský zákonodárce se rozhodl přiklonit se k původnímu pojetí quebecké fiducie, které bylo v Quebecu před 30 lety opuštěno. Na první pohled by se mohlo zdát, že tato konstrukce je kontinentálnímu bližší, neboť zde existuje osoba vlastníka.

Svěrenský správce je formálním vlastníkem fiducie, ve výkonu práva je však omezen účelem fiducie a zakladatelským jednáním zakladatele. Vlastnické právo nevykonává pro sebe a ve svůj prospěch, ale ve prospěch beneficianta, resp. účelu fiducie. Vlastnictví je navíc limitováno i časově na dobu trvání fiducie. Jeho postavení bych přiblížila spíše postavení správce cizího majetku v OZ. Tato koncepce se od římskoprávního pojetí vlastnictví značně odlišuje, dle mého názoru ještě víc než quebecký koncept trustu. Důležité však bude, jak se projeví tyto rozpory v praxi a zda se fiducie stane plnohodnotnou součástí francouzského právního řádu.

2.2.2.1. Charakteristika francouzské fiducie

Koncept fiducie se v základních aspektech blíží anglosaskému trustu. Fiducie vzniká vyčleněním majetku, práv či zajišťovacích práv zakladatele (*constituant*) a jejich převodem na správce (*fiduciaire*), který je drží odděleně od svého majetku a spravuje je ve prospěch beneficianta (*beneficiaire*) nebo za určitým účelem.⁷⁸

Francouzské právo uznává pouze formu *express trustu*, tedy trustu zřízeného výslovně a z vůle zakladatele. Formy *resulting* ani *constructive trust* známé ve Velké Británii nejsou francouzským právem uznávány.

2.2.2.1.1. Podmínky založení fiducie

Fiducie může být založena výlučně na základě smlouvy mezi zakladatelem a správcem nebo na základě zákona. V případě, že předmětem fiducie je majetek, který je součástí společného

⁷⁶ *Civil Code of Quebec* byl přijat v roce 1991, nabytí účinnosti nastalo v roce 1994.

⁷⁷ O tom podrobněji v následující kapitole.

⁷⁸ Čl. 2011 CC.

jmění manželů nebo podílového spoluvlastnictví, musí být fiduciární smlouva sepsána ve formě notářského zápisu pod sankcí neplatnosti.⁷⁹

Fiducie nesmí být založena za účelem bezúplatného převodu majetku na beneficianta (např. darování, poručení pro případ smrti).

Důvodem tohoto omezení byly obavy, aby pomocí fiduciárního převodu nedocházelo k obcházení kogentních ustanovení dědického práva a zejména vyhýbání se daňovým povinnostem.⁸⁰ Ve Francii totiž na rozdíl od České republiky existují poměrně vysoké dědické daně, které jsou dědici až na výjimky (např. manželé, děti v případě dědického podílu do určité maximální hodnoty) povinni státu odvést ze svého dědického podílu. Obdobná úprava platí i pro darovací daň. Proto je účel fiducie v tomto směru velmi limitován, a to pod sankcí absolutní neplatnosti.⁸¹

Původní úprava fiducie obsahovala další zásadní omezení, a to ve vztahu k osobě zakladatele. Fiducie mohla být původně založena pouze právnickou osobou, podléhající francouzské dani z právnických osob.

Tato zásadní omezení účelu a oprávněných osob byla předmětem kritiky ze strany právníků i veřejnosti, neboť za těchto podmínek byla fiducie využitelná pro pouze velmi úzkou skupinu případů.⁸² Alespoň omezení zakladatelů na právnické osoby bylo poměrně záhy zrušeno (v roce 2009) a založení fiducie je tak přístupné i pro fyzické a všechny ostatní právnické osoby.⁸³

Fiduciární smlouva musí mít vždy písemnou formu a musí obsahovat základní zákonné náležitosti (např. vymezení majetku, který je předmětem fiducie, doba trvání fiducie, identifikace zúčastněných osob a popis a rozsah oprávnění a povinností správce). Beneficiant musí být smlouvou konkrétně určen, případně lze stanovit pravidla pro jeho určení (vždy však musí být podle těchto pravidel určitelný).

Další zásadní podmínkou platnosti fiducie je zveřejnění fiduciární smlouvy ve zvláštním rejstříku fiducií (*Registre national des fiducies*) a její registrace u Finančního úřadu, a to do

⁷⁹ Čl. 2012 CC.

⁸⁰ DESBUQUOIS, Jean Francois. *Lever la prohibition de la fiducie-libéralité*. 7 janvier 2016, dostupné z: https://www.fndp.eu/wp-content/uploads/2017/06/fiducie_liberalite-1.pdf

⁸¹ Čl. 2013 CC.

⁸² DESBUQUOIS, Jean Francois. *Lever la prohibition de la fiducie-libéralité*. 7 janvier 2016, dostupné z: https://www.fndp.eu/wp-content/uploads/2017/06/fiducie_liberalite-1.pdf

⁸³ Čl. 2014 CC a čl. 18 zákona č. 2008-776 ze dne 4.8.2008.

jednoho měsíce od jejího uzavření opět pod sankcí neplatnosti.⁸⁴ Povinná registrace byla zavedena v roce 2010 jako prostředek boje proti praní špinavých peněz.

2.2.2.1.2. Další podmínky fungování fiducie

Přestože francouzské právo předepisuje poměrně striktní podmínky pro vznik fiducie, úprava dalších podmínek jejího fungování je už liberálnější a z velké části dispozitivního charakteru.

Beneficientem může být dle čl. 2016 CC zakladatel i správce. Toto rozšíření umožňuje, aby fiducie byla užívána i pro účely zajištění, kdy správcem bude věřitel dlužníka, který bude majetek ve fiducii spravovat ve svůj vlastní prospěch a může být oprávněn z něj brát užítky.

Správcem může být pouze úzký okruh osob, a to finanční, investiční a pojišťovací společnosti a od roku 2008 i advokáti. Smyslem je zřejmě umožnit správu majetku ve fiducii pouze osobám, které jsou podřízené zvláštním (a poměrně přísným) pravidlům fungování, standardu péče a dalším povinnostem vůči státu a třetím osobám.

Jak již bylo zmíněno, správce a beneficiant může být tatáž osoba. Zakladatel však správcem být nemůže (na rozdíl od svěřenského fondu i common law trustu).

Francouzský správce je na rozdíl od českého svěřenského správce formálním vlastníkem majetku, který je do fiducie vložen. Francouzská úprava neobsahuje téměř žádné podrobnější požadavky na výkon jeho funkce. Povinnost odborné péče, zákaz střetu zájmů a další podmínky jsou předmětem úpravy zvláštních právních předpisů regulujících výkon činnosti osob, které mohou fiduciární funkci vykonávat (finanční instituce, advokáti). *Code civile* obsahuje pouze podmínku, že při jednání na účet fiducie je správce povinen uvádět, v jaké funkci jedná.⁸⁵ Jeho funkce je rovněž uvedena u majetku, který podléhá zveřejnění ve veřejném rejstříku (např. nemovitosti). Stejná praxe funguje i u českého svěřenského fondu, kdy jako vlastník nemovitostí je v katastru nemovitostí evidován svěřenský správce s uvedením jeho funkce.

Správce je povinen majetek ve fiducii spravovat v souladu s fiduciární smlouvou a je povinen předkládat pravidelné vyúčtování zakladateli i beneficiantům (opět dle smlouvy).

Věřitelé držící pohledávku za majetkem ve fiducii jsou primárně uspokojeni z majetku ve fiducii. Zvláštností francouzského práva je, že tito věřitelé mohou být uspokojeni i z majetku

⁸⁴ Čl. 2020 CC.

⁸⁵ Čl. 2021 CC.

zakladatele, není-li ve fiduciární smlouvě stanoveno, že se mohou uspokojit z majetku správce. Takové ujednání by však bylo účinné pouze vůči věřitelům, kteří jej výslovně akceptovali.⁸⁶ Pokud tedy zakladatel tuto otázku ve fiduciární smlouvě neupraví a zároveň s ní věřitele neseznámí, vystavuje se riziku, že jeho majetek bude postižen přímo věřiteli fiducie. Tímto se fiducie odlišuje jak od common law trustu, tak i od českého svěřenského fondu, které tento postup neumožňují.

V případě porušení povinností správce odpovídá svým vlastním majetkem. Zakladatel a beneficianti jsou zároveň oprávněni soudu navrhnout, aby stávajícího správce odvolal a jmenoval jiného. Totéž platí, je-li zahájeno insolvenční řízení či nucená správa správce.

Právní úprava blíže nereguluje právní postavení beneficiantů ani jejich oprávnění ve vztahu ke správě majetku ve fiducii. Beneficianti tak mohou pouze dohlížet na to, že správce neporušuje své povinnosti a dožadovat se výkonu pravidelné kontroly nad správou a svého práva na informace. Pokud na základě těchto informací zjistí, že dochází k porušování povinností při správě, mohou se domáhat změny správce u soudu.

2.2.2.1.3. Zánik fiducie

Doba trvání fiducie je omezena max. na 99 let od založení. Fiducie tak zaniká uplynutím doby, na níž byla založena, dosažením účelu nebo v dalších případech předvídaných zákonem či fiduciární smlouvou.

Fiducie zaniká dále odstoupením zakladatele od fiduciární smlouvy, které je však možné pouze do okamžiku přijetí smlouvy beneficentem. Poté již není zakladatel oprávněn od smlouvy odstoupit ani ji jinak změnit, s výjimkou změny se souhlasem beneficenta nebo rozhodnutím soudu.

Fiducie zaniká na rozdíl od svěřenského fondu smrtí zakladatele fyzické osoby. V případě zakladatele fyzické osoby se jmění ve fiducii stává součástí pozůstalosti a přechází na jeho dědice. Fiducie dále zaniká, pokud se jí zřeknou či zaniknou všichni beneficianti. Fiduciární jmění se v takovém případě vrací zpět zakladateli. Fiducie zaniká také v případě zániku či likvidace správce nebo u správce advokáta zákazem výkonu činnosti či vyškrtnutím ze seznamu advokátů. Tato zákonná ustanovení jsou však dispozitivního charakteru a uplatní se pouze, nebylo-li v zakládacích smlouvě ujednáno jinak.

⁸⁶ Čl. 2025 CC.

2.2.2.2. Užití fiducie v praxi

Vzhledem k tomu, že fiducie nesmí být ani nadále užívána pro účely bezúplatného plnění, je možné ji využít jako prostředek pro správu majetku (*fiducie-gestion*), jako prostředek zajištění obchodních transakcí obdobně jako *Sicherungstreuhand* v Německu (*fiducie--sûreté*) nebo pro převod majetku na beneficienta, který však musí mít nějaké protiplnění (nemusí být nutně finančního charakteru).⁸⁷

Fiducie jako prostředek pro správu majetku může být zřízena jak ve prospěch třetích osob (např. nezletilých potomků zakladatele, starších či jiných zranitelných osob), tak ve prospěch samotného zakladatele či správce, kteří jsou tímto v postavení beneficienta.

V případě zajišťovací fiducie spravuje správce majetek ve prospěch věřitele jako beneficienta, případně může být věřitelem a zároveň beneficientem i sám správce, přestože zde hrozí potenciální konflikt zájmů. Protože je však role správce vyhrazena pouze vyjmenovaným osobám podléhajícím přísným pravidlům fungování, není zde riziko zneužití vysoké.

Ačkoli se inkorporace svěrenského institutu ve Francii nevyhnula problémům a právní úprava byla mnohokrát novelizována, stala se fiducie poměrně běžným institutem zejména k zajištění obchodních transakcí.

Naopak správa vlastního majetku (včetně pořizování pro případ smrti) ve formě fiducie není moc rozšířená, a to zejména z důvodu zákonného omezení účelu fiducie (zákaz bezúplatného plnění pomocí fiducie). Dalším důležitým omezením je umožnění výkonu funkce správce pouze finančním a obdobným institucím, což opět znamená omezení fiducie pro účely správy rodinného majetku.

I přes tato omezení se domnívám, že fiducie si po letech našla ve francouzském právním řádu své místo. S ohledem na vývoj posledních let a zájem veřejnosti na užívání svěrenských forem je možné, že postavení fiducie bude časem posilovat a její využití může být dále rozšiřováno.

⁸⁷ TICHÝ L., RONOVSÁ K., KOCÍ M. 2014, op. cit. s. 88.

2.2.3. Svěřenské instituty v dalších právních řádech

Svěřenské či fiduciární instituty lze nalézt i v mnoha dalších evropských kontinentálních právních systémech.

Za velmi zajímavou lze považovat zejména lichtenštejnskou právní úpravu, která převzala anglosaský trust do svého právního řádu již v roce 1926 a používá jej dodnes. Lichtenštejnské právo dokonce uznává vedle *express trustu* i další druhy trustů, a to *constructive* a *resulting trust*. Také ostatní úprava lichtenštejnského trustu je de facto převzatá ze systému common law a přizpůsobená kontinentálnímu právnímu řádu.⁸⁸

Naopak v Rakousku žádný zvláštní fiduciární institut přijat nebyl, funkce trustu plní v Rakousku soukromá nadace (*Privatstiftung*)⁸⁹. Na rozdíl od běžných nadací lze soukromou nadaci založit i za jiným než veřejně prospěšným účelem a může tak sloužit pro správu majetku či k jiným účelům obdobně jako trust. Obchodní činnost však může vykonávat pouze jako činnost vedlejší, na rozdíl od českého svěřenského fondu, jehož činnost není nijak omezena. Další důležitou odlišností je její právní forma. Soukromá nadace je právnickou osobou a je tedy sama vlastníkem majetku do ní vloženého. Nejedná se o majetek bez vlastníka (jako v českém svěřenském fondu) ani o majetek správce (např. ve francouzské fiducii). Stejně tak orgány nadaci spravující jsou obdobné jako u jiných nadací (správní rada a revizor).⁹⁰

Založení soukromé nadace podléhá několika formálním požadavkům. Zakládací listina musí být sepsána ve formě veřejné listiny a nadace musí být registrována ve veřejném rejstříku. Důležitým je také požadavek na minimální nadační jmění, které musí činit alespoň 70.000 EUR.⁹¹

Přestože tedy soukromá nadace může vykonávat mnohé funkce trustu či obdobného fiduciárního institutu (např. trustu založeného za veřejně prospěšným účelem, správy majetku nebo obchodní činnosti), formálně se jedná o odlišný institut odpovídající charakteristice a východiskům kontinentálního právního systému.

I toto je samozřejmě cesta, jak dosáhnout cílů, které zprostředkovává trust, za plného respektování zásad kontinentálního práva.

⁸⁸ TICHÝ L., RONOVSÁ K., KOCÍ M. 2014, op. cit. s. 176.

⁸⁹ Zákon č. 694/1993 *Bundesgesetz über Privatstiftungen* („PSG“).

⁹⁰ TICHÝ L., RONOVSÁ K., KOCÍ M. 2014, op. cit. s. 214.

⁹¹ § 4 PSG.

3. Inspirace pro český právní řád – quebecký trust

Český zákonodárce se rozhodl jít obdobnou cestou jako ve Francii a implementovat do svého právního řádu zcela nový fiduciární institut – svěřenský fond. Až do nabytí účinnosti OZ v roce 2014 svěřenský fond v Česku neexistoval. Nejde však o zcela první fiduciární institut na našem území, jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách.

Správa majetku (zejména rodinného) byla až do první poloviny 20. století často předmětem fideikomisu, rodinného svěření a dalších právních struktur, jejichž funkce a účel byly v mnoha ohledech svěřenskému fondu podobné. Od svěřenského fondu se odlišovaly samozřejmě svou právní povahou a formou. Svěřenský fond jako moderní právní koncept může navíc plnit i další, dříve neznámé funkce, zejména v obchodní, podnikatelské či investiční oblasti.

Česká republika se rozhodla nejít cestou převzetí anglosaského trustu (jako např. v Lichtenštejnsku), ale rozhodla se pro vytvoření svého vlastního institutu. Při tvorbě se velmi blízce inspirovala právní úpravou kanadské provincie Quebec, která je specifická tím, že jde o smíšený systém common law a kontinentálního právního systému. Proto i quebecký trust zde funguje určitým specifickým způsobem a od common law trustu se v mnoha ohledech odlišuje.

Právní řád kanadské provincie Quebec jako bývalého francouzského zámořského území je založen na kontinentální právní tradici. Během staletí bylo francouzské právo značně ovlivněno systémem common law, které je aplikováno v ostatních kanadských provinciích. Z toho důvodu byla v Quebecu vždy značná poptávka praxe po zavedení obchodních institutů, které jsou v common law zemích oblíbené.

Trust byl součástí quebeckého právního řádu již delší dobu. Až do 80. let 20. století však nebyly vyjasněny základní otázky, jako kdo je vlastníkem majetku v trustu, zda mají práva beneficenta povahu obligační či věcně právní nebo zda vykládat ustanovení o trustu v souladu s tradičním kontinentálním nebo anglosaským právem. Existovalo několik názorových proudů, které se těmito otázkami zabývaly. Zásadním krokem v této oblasti bylo vydání rozhodnutí kanadského Nejvyššího soudu ve věci Royal Trust Co vs. Tucker. Nejvyšší soud vyslovil názor, že fiduciární majetek je ve vlastnictví správce. Vlastnické právo správce je však omezené a časově limitované, jedná se tedy o zvláštní kategorii vlastnictví sui generis.⁹²

⁹² Rozhodnutí kanadského Nejvyššího soudu, sp.zn. Royal Trust Co. v. Tucker, [1982] 1 S.C.R. 250, ze dne 9.2.1982.

V roce 1991 byl v Quebecu přijat nový občanský zákoník – *Civil Code of Quebec* (dále také jen „CCQ“), který integroval do kontinentálního práva instituty common law a podrobně upravil také institut trustu (francouzsky *la fiducie*).

Nová úprava trustu byla výsledkem dlouhých diskuzí a názorových střetů. Přestože je základem quebeckého práva kontinentální právní systém, zájmem praxe bylo co nejvíce se přiblížit common law trustu, aby mohl být běžně využíván zejména v rámci obchodního styku. Jednou z variant bylo uzákonit trust jako právnickou osobu, která bude sama vlastnit svůj majetek. Tento přístup by byl v souladu s kontinentální právní tradicí, podle které je každé jmění spojeno s osobou v právním smyslu. Tato varianta byla odmítána v podnikatelských kruzích, kde se obávali, že quebecký trust nebude v sousedních provinciích pro svou odlišnost a přílišnou formálnost přijat.

Další variantou bylo setrvání na dosavadní tezi, že trust je ve vlastnictví správce, případně i jiných osob. Nejednalo by se však o vlastnictví, které je typické pro kontinentální právní systém (výlučné, neomezené právní panství nad věcí), protože správce nevykonává práva z něj spojená pro sebe a nemá z majetku klasický užitek. Taková koncepce vlastnictví se příliš podobá právu a postavení správce dle common law a z toho důvodu byla dle názoru některých autorů s kontinentálním právem neslučitelná.⁹³

Zákonodárce se nakonec rozhodl pro kompromisní řešení, inspirované názorem francouzského právníka Pierra Lepaulla. Quebecký trust vychází z tradičního francouzského (tj. kontinentálního) pojetí jmění a vlastnictví. Fiduciární majetek však není ve vlastnictví nikoho, nýbrž se jedná o autonomní jmění přivlastněné účelu. Jádrem tohoto jmění tak není právní osoba, ale účel, kterému jmění slouží. Jednalo se o poměrně revoluční právní přístup, který do té doby nebyl v žádné zemi aplikován. Zajímavostí je, že samotný autor této koncepce Lepaulle od tohoto názoru ustoupil a na konec (ještě před přijetím CCQ) propagoval koncepci trustu jako právnické osoby.⁹⁴

Jako každá novinka s sebou přinesl i nový trust řadu otázek, na které hledala právní věda dlouho odpovědi a některé nejsou zodpovězeny dodnes. Přesto lze po více než 20 letech fungování uzavřít, že trust je v Quebecu běžně užívaným nástrojem ke správě majetku a slouží naplňování účelů, ke kterým byl vytvořen.

⁹³ CUMYN, Cantin. *Propriété fiduciaire: mythe ou réalité?* Revue de droit de l'Université de Sherbrooke, 1984, vol. 15, s. 14.

⁹⁴ Lederer Vít. *Fiducie a svěřenský fond*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie., s. 38.

3.1. Správa cizího majetku v CCQ

Civil Code of Quebec upravuje nejen trust, ale i správu cizího majetku, která je úpravou obecnou a posloužila také jako vzor pro správu cizího majetku v OZ.

Na rozdíl od OZ je quebecká správa cizího majetku zařazena až za úpravou trustu. Ustanovení o správě cizího majetku se vztahují na každý případ, kdy je někomu svěřena správa majetku, který mu nepatří, ve prospěch jiného (beneficienta).

Civil Code of Quebec rozděluje správu na prostou a plnou, která se liší zejména svým účelem a rozsahem pravomocí a povinností správce. V rámci prosté správy činí správce veškeré úkony nezbytné k zachování a údržbě majetku, sbírá plody a užitky a vykonává práva s majetkem spojená (např. i hlasovací práva spojená s cennými papíry). V případě investování majetku je správce povinen postupovat podle pravidel obezřetného investování obsažených v CCQ. Zcizení či zatížení svěřeného majetku je možné pouze se souhlasem beneficianta, je-li to v zájmu zachování hodnoty a účelu majetku.⁹⁵

V rámci plné správy, která se uplatní i na majetek v trustu, činí správce navíc úkony za účelem rozmnožení majetku a uplatnění zájmů beneficianta. Správce je oprávněn činit jakékoli nutné nebo užitečné úkony, a to včetně úplatného zcizení a zatížení majetku či změny jeho účelu.

Další rozčlenění úpravy správy cizího majetku v CCQ je téměř totožné s OZ.

Správce je dle CCQ povinen postupovat při výkonu své funkce s náležitou péčí. Neodpovídá však za ztrátu na majetku způsobenou vyšší mocí, stářím majetku nebo jeho běžným použitím. Správce je povinen jednat pouze v zájmu beneficianta či účelu správy a je povinen vyhnout se případnému konfliktu zájmů a jednat při výkonu funkce nestranně. Stejně jako jiný zmocněnec je správce až na výjimky osobně zavázán v případě překročení zástupčího oprávnění, ledaže by beneficiant takové jednání schválil.⁹⁶

Ukončení správy je rozděleno na ukončení činnosti správce (pokud existuje více správců, nemusí znamenat ukončení správy samotné) a na ukončení správy jako takové. První případ nastává zejména z důvodů na straně správce (např. odstoupení, odvolání, smrt správce), druhý se týká samotné správy a práva beneficianta ke spravovanému majetku (např. uplynutí doby či naplnění účelu, ztráta vlastnického práva beneficianta k majetku).⁹⁷

⁹⁵ Čl. 1300–1305 CCQ.

⁹⁶ Čl. 1320 CCQ.

⁹⁷ Čl. 1356 CCQ.

Zajímavý je v quebecké úpravě postup ukončení funkce odstoupením správce, které může být v případě neexistence beneficenta či jiné oprávněné osoby doručeno k rukám ministra financí (anglicky *Minister of revenue*). Ten se v případě nutnosti ujme provizorní správy a jmenuje dalšího správce majetku.⁹⁸

Právní úprava správy cizího majetku v CCQ se velmi podobá úpravě v OZ, který se jí inspiroval a v některých případech ji dokonce rovnou převzal.

3.2. Quebecký trust

Quebecký trust zakládá třístranný právní vztah, na základě něhož zakladatel (*settlor*) vyčlení část svého majetku a svěří jej správci (*trustee*), aby jej spravoval ve prospěch obmyšleného (*beneficiary*) nebo určitého účelu. Tímto se quebecký trust nijak neodlišuje od tradičního anglosaského pojetí trustu zřízeného výslovně (*express trust*). Následný (*resulting trust*) ani konstruktivní (*constructive trust*) trust nejsou v Quebecu uznávány.

Vzhledem k tomu, že *Civil Code of Quebec* je založen na kontinentální právní tradici (včetně pojetí vlastnického práva), bylo třeba vyřešit otázku vlastnictví majetku vyčleněného do trustu a právní vztah zúčastněných osob k tomuto majetku.

Quebecký zákonodárce se jako první (a mimo českou úpravu jediný) rozhodl jít cestou trustu jako odděleného autonomního jmění bez vlastníka, které je přivlastněno určitému účelu.⁹⁹ Podle čl. 1261 CCQ platí, že zakladatel, správce ani beneficent nemají k majetku v trustu žádné věcné právo. Tímto zachází *Civil Code of Quebec* ještě dál než český OZ, který toto výslovně říká pouze o vlastnickém právu.

Obecné ustanovení k otázce vlastnického práva k majetku je zakotveno v čl. 915 CCQ, podle kterého „*je majetek ve vlastnictví osoby, státu, nebo v určitých případech je přivlastněn určitému účelu.*“ Přivlastnění účelu však nastává pouze u trustů, které tak představují de facto výjimku z obecného (kontinentálního) pravidla, že jmění náleží osobě v právním smyslu.

Český zákonodárce v OZ možnost přivlastnění majetku určitému účelu v obecných ustanoveních vůbec nezmiňuje, ale ani výslovně nevylučuje. OZ uvádí pouze následující definice: „*Souhrn všeho, co osobě patří, tvoří její majetek. Jmění osoby tvoří souhrn jejího majetku a jejích*

⁹⁸ Čl. 1357 CCQ.

⁹⁹ Čl. 1260 CCQ.

*dluhů.*¹⁰⁰ a dále „*Vše, co někomu patří, všechny jeho věci hmotné i nehmotné, je jeho vlastnictvím.*“¹⁰¹ Svěřenský fond jako jmění a majetek bez vlastníka se od těchto definic zřejmě odchyluje a tvoří tak výjimku od obecné koncepce vlastnictví a jmění.

3.2.1. Vznik trustu a jeho druhy

Trust podle quebeckého práva může být založen smlouvou (úplatnou či bezúplatnou), závětí, na základě zákona a v zákonem stanovených případech i rozhodnutím soudu. Poslední dvě možnosti však nejsou využívány ani blíže specifikovány žádným prováděcím předpisem.

Trust vzniká stejně jako dle původní verze OZ akceptací správy správcem. V případě vzniku trustu porušením pro případ smrti má akceptace správce retroaktivní účinky a trust tak vzniká s účinností zpětně ke dni smrti zakladatele. Pouze v případě vzniku trustu jako zajišťovacího institutu musí být trust zveřejněn ve veřejném rejstříku (movitých či nemovitých věcí), aby byl účinný vůči třetím osobám.¹⁰² Jiný zvláštní registr trustů, jako v České republice nebo ve Francii, není v Quebecu veden.

Na rozdíl od české úpravy také není vyžadováno sepsání písemného statutu trustu. Pravidla, kterými se trust bude řídit, jsou obsažena v zakladatelském dokumentu (tj. smlouva, závěť). Zakladatelský dokument musí v každém případě splňovat podmínky platnosti dle svého druhu, tj. obecné podmínky platnosti závěti či smlouvy dle quebeckého práva.

Quebec uznává 3 druhy trustů, které se odlišují svým účelem, a to *personal trust*, *private trust* a *social trust*. Všechny tyto druhy spadají do kategorie výslovného (*express*) trustu. Bez výslovného úmyslu zakladatele nemůže trust podle quebeckého práva vzniknout, čímž se quebecká úprava odlišuje od common law. Úmysl zakladatele založit trust je první podmínkou vzniku trustu.¹⁰³ Druhy trustů dle jejich účelů se navzájem částečně překrývají a hranice mezi nimi je mnohdy velmi tenká.

Personal trust neboli trust pro osobní účely je obdobou českého svěřenského fondu se soukromým účelem. Je zřízen jako bezúplatné plnění ve prospěch určité osoby nebo osob (beneficientů). Beneficient nemusí být určen konkrétně, trust však musí obsahovat pravidla pro jeho určení, tzn. musí být na jejich základě určitelný správcem.

¹⁰⁰ § 495 OZ.

¹⁰¹ § 1011 OZ.

¹⁰² Čl. 1263 CCQ.

¹⁰³ SVEJKOVSKÝ, J. a kol., 2015, op. cit. s. 350.

Private trust neboli trust pro soukromé účely je zřízen za účelem údržby, zachování určité věci či užívání majetku pro určitý účel, a to v nepřímý prospěch třetí osoby, na její památku nebo i za jiným soukromým účelem. Mezi trusty pro soukromé účely patří i trust zřízený za účelem investic ve prospěch zakladatele, jím určené osoby (včetně společnosti) nebo zaměstnanců.¹⁰⁴ Soukromý trust může být zřízen ve prospěch jakéhokoli soukromého účelu či zájmu zakladatele, např. pro účel péče o závodního koně zakladatele, údržby sídla, sbírky zakladatele nebo jiného projektu či majetku.¹⁰⁵

Social trust nebo trust pro veřejné účely je zřízen (jak napovídá název) za veřejně prospěšným účelem, např. v oblasti kultury, vzdělání, vědy či náboženství. Podnikání či dosahování zisku nesmí být hlavním cílem *social trust*, čímž se odlišuje od trustu soukromého.

Mimo účel trustu se tyto typy liší zejména jejich dobou trvání. Trusty pro soukromé a pro veřejné účely mohou být zřízeny na neomezenou dobu trvání. Naopak doba trvání trustu pro osobní účely je nepřímo omezena počtem dvou po sobě následujících skupin beneficentů k plodům a užitkům trustu a zároveň lhůtou sta let od vzniku trustu, ve které může vzniknout právo beneficentů na plody a užitky. Právnícká osoba může být beneficentem maximálně sto let od vzniku trustu.

Pravidlo omezení délky trvání trustu nebylo do českého právního řádu doslovně přijato, česká úprava je v tomto smyslu o něco liberálnější. Na druhou stranu neumožňuje zřízení soukromého trustu na neomezenou dobu.¹⁰⁶

3.2.2. Právní postavení zúčastněných osob

Quebecký trust zakládá stejně jako v systému common law třístranný právní vztah mezi zakladatelem, správcem a beneficentem.

3.2.2.1. Zakladatel

V common law systému se role zakladatele soustředí na zřízení trustu, poté však zakladatel pozbývá k majetku v trustu titul, stejně jako pravomoc trust nadále ovlivňovat. Naopak

¹⁰⁴ Čl. 1269 CCQ.

¹⁰⁵ BEDNARÍKOVÁ, Barbora. 2014. op. cit. s. 127.

¹⁰⁶ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz k § 1457 až 1462.

v Quebecu a obdobně i v České republice zakladateli zůstává řada oprávnění i po vzniku trustu, přestože není formálně veden jako vlastník.¹⁰⁷

Zakladatel zřizuje trust vyčleněním svého majetku a jeho přivlastněním určitému účelu, ke kterému bude sloužit. Vůle zakladatele zřídít trust je nezbytnou podmínkou vzniku trustu. Podle quebeckého práva může trust vzniknout i nezávisle na zakladateli, a to rozhodnutím soudu nebo na základě zákona.

V naprosté většině případů však trust vzniká jednáním zakladatele, a to buď právním jednáním *inter vivos* (smlouvou) nebo pořízením pro případ smrti (závěť). V obou těchto případech zakladatel v tomto jednání určí majetek, který vyčleňuje do trustu, účel, kterému bude sloužit, osobu správce, osobu beneficenta, pokud se jedná o trust s osobním či soukromým účelem, případně pravidla, podle kterých bude beneficent určen. Zároveň může mimo jiné stanovit pravidla, za nichž bude správce trust spravovat, zda bude například oprávněn zcizovat majetek v trustu¹⁰⁸, jaký prospěch bude vyplácet obmyšleným a za jakých podmínek nebo v jakém okamžiku trust zaniká.

Zakladatel může určit, kdo bude obmyšleným, za jakých podmínek má nárok na plnění z trustu, případně může obmyšleným určit i sám sebe. Právo určovat obmyšlené a podmínky výplaty si může zakladatel ponechat i po vzniku trustu, vymíní-li si tak v zakládacím dokumentu. Zakladatel si stejně tak může ponechat oprávnění jmenovat za trvání trustu nového správce nebo určit pravidla pro jeho jmenování. Zakladatel se může dokonce i sám ustanovit do role správce. V takovém případě však funkci vykonává s další správcem, který nesmí být spoluzakladatel ani obmyšlený.¹⁰⁹ Stejně jako v OZ tak musí být trust spravován alespoň jedním na věci nezúčastněným správcem.

Další oprávnění zakladatele spočívají v kontrole a dohledu nad trustem v průběhu jeho trvání. Na rozdíl od české úpravy zákonodárce toto kontrolní oprávnění přiznává nejen zakladateli, ale i jeho dědicům.

Zakladatel si tak může vyžádat informace a podklady od správce ohledně průběhu správy. Zároveň se může spolu s obmyšleným či jakoukoli osobou mající právní zájem domáhat u soudu, aby přikázal správci plnit své povinnosti, vykonat úkon, který je nezbytný v zájmu trustu nebo aby

¹⁰⁷ SVEJKOVSKÝ, J. a kol., 2015, op. cit. s. 340.

¹⁰⁸ Čl. 1212 CCQ.

¹⁰⁹ Čl. 1275 CCQ.

jej odvolal nebo jmenoval jiného.¹¹⁰ Zároveň může zpochybnit jakékoliv podvodné jednání správce týkající se jmění trustu nebo práv obmyšleného.

Soud může oprávněným osobám vyhovět pouze pokud správce skutečně jedná v rozporu se zakladatelským právním jednáním nebo trust či zájmy beneficenta poškozují. Není oprávněn měnit jeho investiční rozhodnutí či jiné úkony spadající do jeho diskreční pravomoci. V takovém případě by se už nejednalo o správu cizího majetku, natož pak plnou.¹¹¹

3.2.2.2. Správce

Správce může být jmenována jakákoli svéprávná fyzická osoba nebo právnická osoba, o které tak stanoví zákon. Funkce správce tak není na rozdíl např. od francouzské fiducie vymezena pro úzkou skupinu osob.

Správce se nestává vlastníkem majetku v trustu, pouze jej spravuje v souladu s pravidly stanovenými zakladatelem v zakladatelském právním jednání a se zákonem. Práva a povinnosti správce jsou v CCQ uvedena jednak přímo v oddělení trustu a jednak u správy cizího majetku. Správce trustu vykonává správu plnou. Jeho úkolem je majetek nejen udržovat, ale také se ho snažit rozmnožit a naplňovat zájmy beneficenta a účel trustu. Správce vykonává správu zásadně osobně, což vyplývá z povahy trustu jako fiduciárního institutu (tj. institutu založeného na důvěře). To mu však nebrání, aby výkonem části nebo i většiny svých činností pověřil další osobu, zejména odborníka v dané oblasti (např. u investičních či jiných obchodních trustů).

Podle obecných ustanovení o správě cizího majetku má správce nárok na odměnu ve výši obvyklé vzhledem k vykonávaným činnostem, případně ve výši dohodnuté se zakladatelem.

Funkce správce zaniká ve stejných případech, jak již bylo uvedeno u správy cizího majetku obecně. Zánik funkce správce neznamená zánik trustu.

3.2.2.3. Beneficient

Obmyšlený neboli beneficent může být zakladatelem konkrétně určen nebo musí být alespoň určitelný na základě pravidel stanovených zakladatelem. Toto pravidlo se nevztahuje na trusty s veřejným účelem, u kterých postačí, bude-li určen účel. U trustů se soukromým a veřejným

¹¹⁰ Čl. 1290 CCQ.

¹¹¹ SPÁČIL, Jiří, KRÁLÍK, Michal, PIHERA, Vlastimil. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 3.

účelem se zpravidla předpokládá, že konkrétní beneficiant bude určen správcem na základě stanovených pravidel.

Podle quebeckého práva existují dva typy beneficiantů, a to beneficianti k plodům a užitkům trustu (*revenue beneficiaries*) a beneficianti k podstatě trustu v okamžiku jeho ukončení (*capital beneficiaries*).¹¹² Úkolem správce je zachovat rovnováhu mezi oběma těmito skupinami, aby první skupina získala plody a užitky, na které jí vznikne právo, ale aby tak nedocházelo na úkor druhé skupiny beneficiantů.

Konkrétní pravidla rozdělování majetku a podmínky pro výplatu určuje zakladatel v zakladatelském dokumentu, případně i později, pokud si tak vyhradil. Beneficianti musejí tyto podmínky splňovat v okamžiku, kdy jim vznikne právo na plnění. Tím pádem může být beneficiantem určena i osoba, která v době zřízení trustu ještě neexistovala.¹¹³

Na rozdíl od anglosaského trustu nemá obmyšlený dle CCQ věcné právo k majetku v trustu a není ani jeho vlastníkem. Jeho právo tak právní věda považuje spíše za jeho osobní právo vůči správci.¹¹⁴ Svého práva na výplatu se může také účinně domáhat u soudu.

Právo kontroly a dohledu nad správou trustu se vztahuje i na obmyšleného, a to ve stejné míře, jako u zakladatele. Obmyšlený se tak může u soudu domáhat příkázání či zdržení se určitého jednání správcem, odvolání a jmenování nového správce, případně i vyslovení neplatnosti určitého správcova jednání. Obmyšlený má další oprávnění podle obecných ustanovení o správě, např. na předložení vyúčtování správy správcem a poskytnutí potřebných informací, které jsou nezbytné k uplatnění případných nároků u soudu.

I když v quebeckém právu nemá obmyšlený věcné právo k trustu a neexistuje postup obdobný *equitable tracing* umožňující vysledování majetku z trustu, práva obmyšlených jsou velmi důsledně chráněna. Vzhledem k tomu, že správce není vlastníkem majetku v trustu, nemůže jej v rozporu se zakladatelským jednáním platně zcizit či zatížit, ledaže by obmyšlený toto jednání následně schválil. Obmyšlený či jiná osoba se mohou u soudu domáhat vyslovení neplatnosti takového jednání správce, kterou soud vysloví s účinky *ex tunc*. Třetí osoba se tak nestane vlastníkem majetku a je povinna jej vydat zpět do trustu. Žalobu o vydání věci je povinen podat správce, případně se souhlasem soudu obmyšlený.

¹¹² SVEJKOVSKÝ, J. a kol., 2015, op. cit. s. 345.

¹¹³ Čl. 1280 CCQ.

¹¹⁴ SVEJKOVSKÝ, J. a kol., 2015, op. cit. s. 347.

Naopak podle anglosaského práva platí, že trustee má ke svěřenému majetku titul dle common law. Proto je oprávněn jej platně zatížit či zcizit, i kdyby tak činil v rozporu se zakladatelským jednáním. Beneficiet drží k majetku v trustu titul dle práva ekvity a na základě toho může takový majetek vysledovat a požadovat jej od třetí osoby zpět. Anglosaské právo však zásadně chrání nabyvatele v dobré víře, který majetek z trustu nabyl za řádnou cenu (nabyvatel v dobré víře bývá nazýván jako *equity's darling*). Takový se stává vlastníkem i přes oprávnění beneficianta a beneficietovi nezbývá než požadovat náhradu škody po správci.¹¹⁵

3.2.3. Zánik trustu

Trust zaniká vzdáním se či zánikem práva všech beneficietů (beneficietů k plodům a užitkům i beneficietů k majetkové podstatě trustu) na plnění z trustu. Trust dále zaniká uplynutím doby, naplněním účelu, případně soudním rozhodnutím o nemožnosti naplnění stanoveného účelu.¹¹⁶

Ukončení trustu nevyžaduje žádný formální úkon (jako např. ve Francii žádost o výmaz z veřejného rejstříku trustů). Jmění v trustu je vydáno beneficietům, a pokud žádní nejsou, tak zakladateli nebo jeho dědicům.

Tím se také liší quebecký trust od českého svěřenského fondu, který na dědice zakladatele nepamatuje. V případě absence obmyšleného a zakladatele případně majetek ve svěřenském fondu rovnou státu.

V případě skončení trustu s veřejným účelem z důvodu nemožnosti dosažení tohoto účelu bude jmění převedeno na jiný trust, právnickou osobu či skupinu osob usilujících o co nejbližší účel jako zaniklý trust. O převodu jmění rozhodne soud na návrh a doporučení správce.

Quebecké právo na rozdíl od common law neumožňuje beneficietům, aby se jednomyslně dohodli na zrušení trustu a převedení majetku v něm do jejich osobního vlastnictví. I kdyby se všichni beneficieti k plodům a užitkům vzdali svého práva na plnění, případně majetek v trustu beneficietům k podstatě trustu, případně pak zakladateli či jeho dědicům. Vůle zakladatele má přednost a větší váhu a beneficieti se nemůžou dohodnout na tom, že ji jen tak obejdou či změní.¹¹⁷

¹¹⁵ SVEJKOVSKÝ, J. a kol., 2015, op. cit. s. 348.

¹¹⁶ Čl. 1296 CCQ.

¹¹⁷ BEDNARÍKOVÁ, Barbora. 2014. op. cit. s. 149.

3.2.4. Zhodnocení implementace trustu v quebeckém právním řádu

I přes původní nejistotu a pochybnosti quebecký trust dokazuje, že i kontinentální právní systém může úspěšně inkorporovat typický common law institut a zároveň se od své předlohy příliš nevzdálit. Quebecký právní systém nezná dělení vlastnického práva jako common law, našel si proto svou vlastní cestu, jak může trust v místních podmínkách fungovat a přizpůsobil jej svým potřebám. I když jmění v trustu není ve vlastnictví žádné ze zúčastněných osob, neubírá to na jejich právech a povinnostech ani na funkčnosti trustu.

Oproti common law CCQ posílil postavení a pravomoci zakladatele, který může i po zřízení trustu jeho další vývoj významně ovlivňovat, zejména pokud si tak vyhradí v zakladatelském dokumentu. Zároveň se zakladatel může podílet na kontrole a dohledu nad výkonem funkce správce, v obdobné míře jako beneficiant.

Quebecká úprava také účinně chrání práva beneficiantů, přestože tito nemají věcné právo k majetku a v Quebecu neexistuje postup obdobný *equitable tracing* v common law. Beneficiant quebeckého trustu je oproti common law chráněn a upřednostněn i před třetí osobou, která by majetek nabyla v rozporu se zakladatelským jednáním v dobré víře a za přiměřenou cenu. Ani takový nabyvatel se dle quebeckého práva vlastníkem nestane a je povinen jej vydat beneficiantovi. Beneficiant má také poměrně široké možnosti kontroly a dohledu nad trustem, stejně jako možnosti domáhat se změny u soudu.

Dle mého názoru lze uzavřít, že koncepce trustu v Quebecu se během své doby trvání osvědčila. Quebecké právo našlo cestu, jak převzít tento typický anglosaský institut a přizpůsobit jej svým právním poměrům, aniž by to omezilo funkčnost a efektivitu tohoto institutu. Stále existují pochybnosti ohledně koncepčnosti zvoleného řešení a jeho souladu s kontinentálním pojetím majetkového práva. Quebecký trust není tak široce používaným právním nástrojem, jako jeho vzor ve Velké Británii, neslouží k regulaci a řešení tak širokého spektra právních situací. V praxi však funguje jako běžný právní institut a slouží k naplnění účelů, ke kterým byl v Quebecu přijat.

4. Současná právní úprava českého svěřenského fondu

Český zákonodárce se rozhodl jít cestou evropských zemí, které do svého právního řádu inkorporovaly komplexní fiduciární institut podobný anglosaskému trustu. V rámci příprav OZ bylo rozhodnuto, že česká forma svěřenství bude inspirována quebeckou právní úpravou a bude se nazývat svěřenský fond.

Důvodem volby quebeckého trustu jako předlohy byla zejména skutečnost, že se jedná o kontinentální právní systém s prvky common law, který do svého právního řádu úspěšně zařadil tento typický anglosaský institut a přizpůsobil jej svým poměrům. Dalším důvodem byla také podrobná úprava správy cizího majetku, která je součástí CCQ a která posloužila jako vzor i pro české právo, které ji do té doby speciálně neupravovalo.¹¹⁸

Správa cizího majetku včetně úpravy svěřenského fondu je zařazena do části třetí OZ, upravující absolutní majetková práva neboli práva věcná. Právní účinky věcných práv nejsou pouze relativní mezi zúčastněnými osobami, ale působí erga omnes – vůči všem.¹¹⁹ Povinností třetích osob je zpravidla věcná práva respektovat a zdržet se všech protiprávních zásahů do těchto práv.

4.1. Správa cizího majetku dle OZ

Správa cizího majetku obsažená v § 1400–1447 OZ obsahuje obecná ustanovení, která se subsidiárně uplatní na všechny případy, kdy je správci svěřena správa majetku, který mu nepatří, ve prospěch jiné osoby – beneficenta. Úprava se aplikuje při správě majetku ve spoluvlastnictví, společenství vlastníků jednotek, správě pozůstalosti, kolektivním investování nebo i v rámci insolvenčního řízení či exekuce. Ustanovení se neuplatní na správu majetku ve druhé části OZ, která obsahuje úpravu správy v rámci rodinného práva (majetek ve společném jmění manželů a správa majetku nezletilých dětí).¹²⁰

Česká úprava správy cizího majetku je z velké části převzata přímo z CCQ, případně se jí velmi blízce inspirovala. Přesto lze nalézt i několik rozdílů, kde se český zákonodárce rozhodl jít jinou cestou.

¹¹⁸ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz k § 1458 a násl.

¹¹⁹ SVEJKOVSKÝ, J. 2015, op. cit. s. 31.

¹²⁰ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz k § 1400.

Jako jeden z nejzásadnějších rozdílů spatřuji absenci jednoznačného pravidla, jakým způsobem se obecná ustanovení správy cizího majetku aplikují a do jaké míry se od nich lze odchýlit. CCQ obsahuje pravidlo v čl. 1299, podle kterého se ustanovení správy cizího majetku uplatní, nestanoví-li zvláštní úprava, zakládací jednání nebo zvláštní okolnosti případu jinak.

Vzhledem k tomu, že OZ takové obdobné ustanovení neobsahuje, je třeba aplikační pravidla dovodit výkladem. Obecně platí, že úprava správy cizího majetku v OZ by se měla uplatnit pouze do té míry, do které není upraveno jinak ve zvláštních institutech správy (např. úprava svěřenského fondu). OZ však na rozdíl od CCQ výslovně nepřipouští, že přednost před obecnými ustanoveními správy cizího majetku má i zakládací právní jednání (zpravidla smlouva).

Tento nedostatek může způsobovat řadu pochybností ohledně autonomie vůle stran, zejména, když správa cizího majetku patří pod absolutní majetková práva, v nichž je možnost smluvního odchýlení omezená.

Přesto se právní věda přiklání spíše k názoru, že je-li zakládacím dokumentem smlouva (obligace), je možné se v ní odchýlit od obecných zákonných ustanovení i s účinky vůči třetím osobám. Výjimkou by byla ustanovení, která zakládají přímá práva třetím osobám. Opačný výklad by odporoval logice tohoto institutu, a to zejména u svěřenského fondu, jehož hlavním znakem má být flexibilita.¹²¹

OZ rozděluje shodně s CCQ správu na prostou a plnou, přičemž plná správa se uplatní právě u svěřenského fondu. Obsah těchto typů správy je v OZ v zásadě obdobný jako v quebeckém právu. V obou případech je správce povinen jednat s péčí řádného hospodáře, v zájmu beneficenta a snažit se vyhýbat potenciálním konfliktům zájmů.

Další ustanovení správy cizího majetku v OZ jsou velmi obdobná jako v CCQ a byla již popsána v předchozí kapitole.

4.2. Svěřenský fond dle OZ

Svěřenský fond vytváří zakladatel vyčleněním majetku ze svého jmění a jeho svěřením správci smlouvou nebo pořízením pro případ smrti. Správce se zavazuje tento majetek držet a spravovat. Vyčleněný majetek je od okamžiku vzniku svěřenského fondu nezávislým autonomním

¹²¹ SVEJKOVSKÝ, J. 2015, op. cit. s. 73 nebo SPÁČIL, Jiří, KRÁLÍK, Michal, PIHERA, Vlastimil. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 10.

jměním, které není ve vlastnictví zakladatele, správce ani beneficenta. Vlastnická a další práva k majetku vykonává správce svým jménem a na účet fondu.¹²²

Koncepce svěřenského fondu je velmi obdobná trustu v CCQ. Jde o jediné dvě právní úpravy, které se rozhodly jít cestou zřízení autonomního vlastnictví bez vlastníka. Ve všech ostatních zahraničních úpravách je vlastníkem jmění v trustu správce, zakladatel nebo beneficent.

CCQ jde v tomto ohledu ještě dál, když prohlašuje, že zakladatel, správce ani obmyšlený nemají k majetku trustu ani žádné jiné věcné právo. Zúčastněné osoby mají pouze velmi silné relativní právo, které lze považovat až za „kvazi-věcné“, zejména u správce.

Český zákonodárce výslovně vylučuje pouze vlastnické právo zúčastněných osob. Svěřenský správce je povinen majetek ve fondu držet a spravovat. Právo držby stejně jako správa cizího majetku, patří mezi věcná práva působící erga omnes. Nejedná se však o právo držby ve smyslu § 987 OZ, neboť správce nevykonává právo pro sebe jako vlastník, ale v zájmu fondu. Správce majetek drží pouze pro dosažení účelu svěřenského fondu.¹²³ Slovní spojení „držení majetku“ v souvislosti s úlohou svěřenského správce má tak zřejmě spíše obecný charakter, který má vyjádřit, že správce uplatňuje na majetkem ve fondu moc. Právo obmyšleného je třeba posuzovat obdobně jako v CCQ za jakési „kvazi-věcné“ právo vůči správci.¹²⁴

Naproti tomu v common law trustu, při jehož vzniku dochází k rozštěpení vlastnického práva na vlastnictví dle práva common law (držitelem je správce) a vlastnictví dle práva ekvity (držitelem je beneficent), mají obě tyto zúčastněné osoby věcné právo k majetku v trustu.

4.2.1. Vznik svěřenského fondu a jeho druhy

Svěřenský fond může být založen pouze právním jednáním zakladatele, a to buď smlouvou (inter vivos) nebo pořízením pro případ smrti (mortis causa). OZ nepřevzal další způsoby vzniku trustu podle CCQ, jako jsou rozhodnutí soudu nebo zákon. Stejně tak se neinspiroval anglickým právem, které uznává i trusty vzniklé jinak než úmyslně (*constructive a resulting trust*).

Založení fondu smlouvou se podobá postupu dle CCQ. Na rozdíl od něj však OZ vyžaduje pro vznik ještě další formální podmínky, a to sepsání statutu ve formě veřejné listiny a registraci v evidenci svěřenských fondů.

¹²² § 1448 OZ

¹²³ Lederer V. 2021, op. cit. s. 72.

¹²⁴ SVEJKOVSKÝ, J. 2015, op. cit. s. 389.

Statut může být součástí zakládací smlouvy nebo může být sepsán samostatně. Zakládací smlouva je uzavřena mezi zakladatelem a správcem a zákon jí nepředepisuje žádnou zvláštní formu. Lze tak uvažovat i o ústní smlouvě, v rámci níž zakladatel vymezí majetek, který chce svěřit správci za určitým účelem a správce toto pověření přijme (lze i konkludentně). Je to právě smlouva, která má translační účinky k vyčlenění a převodu majetku. Musí tak splňovat formální požadavky k převodu majetku, který je vyčleňován (při vyčlenění nemovitostí je nutná písemná forma). Po vzniku fondu zakládací smlouva ztrácí svůj význam a OZ ji již nikde dále nezmiňuje.

Přestože je svěrenský fond založen smlouvou jako obligačním právním jednáním, neznamená to, že smluvní strany mohou později měnit podmínky fungování trustu. Smlouvu lze považovat spíše za úvodní zřizovací dokument, jehož funkce je zkonsumována okamžikem vzniku svěrenského fondu a dále již nemůže být měněna.¹²⁵ Ke změně podmínek fungování fondu může dojít pouze změnou statutu, který plní funkci zakládacího právního aktu po celou dobu trvání fondu.

Statut svěrenského fondu musí být sepsán ve formě veřejné listiny a obsahovat minimální povinné zákonné náležitosti. Shodně se zakládací smlouvou musí statut obsahovat označení svěrenského fondu a majetku, který je do něj vyčleňován a vymezení účelu fondu. Dále by měl obsahovat podmínky plnění ze svěrenského fondu, určení osoby obmyšlené (pokud jde o fond se soukromým účelem) nebo způsob jejího určení, případně i dobu trvání fondu. Statut nemusí obsahovat určení svěrenského správce, musí určovat pouze jejich počet a způsob jednání. Pokud by zakladatel správce neurčil, může jej podle § 1455 OZ jmenovat na návrh osoby s právním zájmem soud.¹²⁶

Statut je základním dokumentem svěrenského fondu a obsahuje podmínky jeho veškerého fungování. Tím se podobá zakládacím dokumentům právnických osob, jako např. nadací. Zakladatel se může při sepisu omezit pouze na náležitosti stanovené zákonem. Pokud však má v úmyslu určit nějaké další podmínky pro výkon správy, jmenování obmyšlených, naplňování účelu fondu nebo i otázky týkající se zániku fondu (např. kdy zanikne, komu připadne majetek fondu), musí tak určit právě ve statutu. Zároveň si může vymínit další pravomoci a vliv, které bude mít na dalším fungování fondu. Spornou otázkou stále zůstává, zda si zakladatel může ve statutu vyhradit pravomoc jej později změnit. Podrobně se budu touto problematikou zabývat v následujících kapitolách.

¹²⁵ SVEJKOVSKÝ, J. 2015, op. cit. s. 394.

¹²⁶ § 1451 OZ.

Podle původně přijatého znění OZ vznikal svěřenský fond shodně s CCQ akceptací funkce správcem. Tím nabyla zakládací smlouva účinnosti a došlo k vyčlenění majetku ke zvláštnímu účelu.

Následně došlo k novelizaci OZ prostřednictvím zákona č. 460/2016 Sb., který stanovil další podmínku a krok pro vznik svěřenského fondu, a to jeho zápis do evidence svěřenských fondů. Důvodem byla zejména snaha o zvýšení transparentnosti těchto majetkových struktur a tím zamezení zneužití svěřenských fondů jako nástroje pro praní špinavých peněz.¹²⁷

Aktuální podmínky pro vznik svěřenského fondu *inter vivos* jsou tedy následující¹²⁸:

- (i) Sepsání statutu ve formě notářského zápisu, obsahující nezbytné zákonné náležitosti;
- (ii) Uzavření smlouvy mezi zakladatelem a správcem, jejímž předmětem je vyčlenění určitého majetku zakladatelem za určitým účelem;
- (iii) Akceptace funkce správcem a převzetí povinnosti majetek držet a spravovat (nabytí účinnosti zakládací smlouvy);
- (iv) Zápis do evidence svěřenských fondů.¹²⁹

Ke vzniku svěřenského fondu porizením pro případ smrti (*mortis causa*) stanovuje zákonodárce jednodušší postup, když ke vzniku fondu dochází již smrtí zůstavitele na základě sepsání platného porizení pro případ smrti (závěti, dědické smlouvy). K přijetí funkce správce a zápisu do evidence svěřenských fondů dochází až následně.

V případě, že jmenovaný správce svou funkci nepřijme nebo nesplňuje podmínky pro výkon funkce, může nového správce jmenovat soud na návrh osoby s právním zájmem.¹³⁰ Tento postup se uplatní nejen u svěřenských fondů zřizovaných *mortis causa*, ale i fondů *inter vivos*. Ustanovení vyjadřuje zásadu, že existence a trvání svěřenského fondu není závislé na výkonu funkce konkrétním správcem a že správce může být za stanovených podmínek nahrazen či doplněn. Osobou mající na věci právní zájem může být např. zakladatel, obmyšlený, věřitelé majetku ve svěřenském fondu nebo dědici zakladatele.

¹²⁷ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 460/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a další související zákony, č. 460/2016 Dz.

¹²⁸ SPÁČIL, J., KRÁLÍK, M., PIHERA, V. a kol. 2021, op. cit. marg.č. 2.

¹²⁹ § 1448 a 1451 OZ.

¹³⁰ § 1455 OZ.

Je zřejmé, že postup vzniku svěřenského fondu je komplikovaný a nejednoznačně stanovený, zejména když OZ hovoří na různých místech o „vytvoření“, „zřízení“ a „vzniku“. Postup vzniku by se dal přirovnat ke dvoufázovému vzniku právnických osob. Je však třeba si uvědomit, že svěřenský fond není právnickou osobou a nemá právní osobnost.

Zakladatelé musí při založení fondu dodržet formálně složitý postup, což je v rozporu s charakterem trustu jako flexibilního institutu pro správu majetku, který není svazován přísnými formálními požadavky vzniku a fungování. Mezi kontinentálními právními úpravami nejsou obdobné požadavky na vznik až tak ojedinělé. Nikde však není kombinace požadavku smlouvy, zakládacího dokumentu ve formě veřejné listiny, a navíc konstitutivního zápisu do evidence trustů.

4.2.2. Právní postavení zúčastněných osob

4.2.2.1. Zakladatel

Postavení zakladatele v českém svěřenském fondu principiálně kopíruje úpravu quebeckého trustu. Zakladatel svěřenského fondu má na rozdíl od zakladatele v common law významné postavení a pravomoci i po vzniku svěřenského fondu. Přestože majetek vznikem fondu přestává být jeho vlastnictvím, stále jej může ovlivňovat, zejména, pokud si tak vyhradí ve statutu.

Zakladatel může sám sebe určit zároveň obmyšlenou osobou, které bude z fondu plněno (ať už obmyšleným s právem na plody a užitky fondu nebo na majetkovou podstatu fondu po jeho zániku). Může si také ponechat pravomoc jmenovat po vzniku fondu obmyšleného, nebo případně jeho nástupce.

Zakladatel může také sám sebe ustanovit správcem fondu a podílet se tak přímo na výkonu správy. V takovém případě však musí jmenovat správcem i další osobu, která není zakladatelem ani obmyšleným a se kterou bude jednat při správě fondu společně.

Pokud zakladatel sám sebe nejmenuje správcem, neměl by do výkonu správy přímo zasahovat. V žádném případě není oprávněn správcem udílet za trvání fondu přímé pokyny k výkonu správy. To by bylo v rozporu s principem správy cizího majetku, kdy správce je osobou, která má výlučnou pravomoc majetek ve fondu držet a spravovat. Jak už ale bylo řečeno, zakladatel může správce při výkonu funkce ovlivňovat i nepřímo.

Jako zásadní pravomoc zakladatele založenou přímo zákonem spatřuji možnost jmenovat či odvolávat svěřenského správce. Z jazykového výkladu OZ vyplývá, že tato pravomoc

zakladateli náleží nejen při založení, ale i za doby trvání svěrenského fondu. Může ji tedy zřejmě vykonávat opakovaně a zcela libovolně.¹³¹ Zakladatel může případně určit způsob, jakým bude nový správce jmenován. Tato pravomoc významně posiluje postavení zakladatele, který tímto může vyvíjet na správce nepřímý, ale silný nátlak a ovlivňovat tak jeho strategická i běžná rozhodnutí.¹³²

Není zřejmé, zda bylo cílem zákonodárce dát zakladateli takovou neomezenou pravomoc dále nepřímou zasahovat do fungování svěrenského fondu. Taková pravomoc je dle mého názoru v rozporu se základním principem, že vznikem fondu zakladatel pozbývá vlastnictví k majetku, které dále tvoří samostatné jmění spravované třetí osobou. Takto široce nejsou pravomoci zakladatele vykládány ani v Kanadském Quebecu. Uvidíme, zda bude výklad tohoto ustanovení předmětem soudního rozhodování nebo jestli bude upřesněno v rámci novelizace OZ. V každém případě by bylo vhodné pravomoc zakladatele jmenovat a odvolávat správce omezit pouze na konkrétní situace, limitovat ji časově apod.

Zakladatel je stejně jako v CCQ oprávněn vykonávat dohled a kontrolu nad fungováním správy fondu. V rámci dohledu může požadovat předložení potřebných informací, podkladů nebo vyúčtování. S tím není spojeno právo zakladatele udílet správci konkrétní pokyny, jak fond spravovat. Je ale oprávněn požádat soud, aby určité jednání správci nařídil nebo zakázal, případně aby správce odvolal a jmenoval jiného.

Na rozdíl od quebeckého trustu nemají oprávnění dohledu zakladatelovi dědicové, zakladatel však může ve statutu určit jinou osobu, která bude dohled vykonávat. Není zřejmé, proč se zákonodárce rozhodl pro tuto odlišnou úpravu, ani jakou jinou osobu tímto zamýšlel. Důvodová zpráva k OZ říká, že v případě smrti či zániku zakladatele náleží kontrola právnímu nástupci zakladatele, což se neshoduje se zněním OZ. Rozdíl od CCQ důvodová zpráva nezmiňuje ani nijak nevysvětluje.¹³³

Z tohoto oddílu vyplývá, že OZ uděluje zakladateli svěrenského fondu velmi široké pravomoci, dokonce ještě širší než v Quebecu. V některých případech lze dokonce polemizovat o souladu některých ustanovení se samotnou podstatou svěrenského fondu jako vyčleněného autonomního jmění (konkrétně neomezená pravomoc zakladatele jmenovat a odvolávat svěrenského správce). Je tedy naprosto iluzorní se domnívat, že vyčleněním majetku do

¹³¹ Lederer V. 2021, op. cit. s. 130.

¹³² PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, marg. č. 5.

¹³³ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz.

svěřenského fondu žijící zakladatel automaticky pozbývá další vliv a možnost do něj dále zasahovat.¹³⁴

4.2.2.2. Správce

Svěřenským správcem se může stát každá svéprávná fyzická osoba. Právní osoba se jím může stát pouze, pokud tak stanoví zákon.¹³⁵

V současné době je z právnických osob výkon správy umožněn za určitých podmínek pouze investičním společnostem, a to na základě zákona č. 240/2014 Sb. o investičních společnostech a investičních fondech.

OZ zjevně preferuje výkon správy fyzickou osobou na rozdíl například od právní úpravy Francie, podle které může správu fiducie vykonávat pouze finanční či jiná obdobná specializovaná právní osoba.

Jak již bylo uvedeno, svěřenským správcem se může stát i zakladatel či obmyšlený. V takovém případě však musí být jmenován alespoň jeden další správce, který není v postavení ani jedné ze zúčastněných osob. Toto ustanovení je kogentní a nelze se od něj odchýlit ani statutem. Dalšího správce jmenuje primárně zakladatel a pokud tak neučiní, jmenuje jej soud na návrh osoby s právním zájmem. Pokud není další správce zakladatelem jmenován, nemělo by to dle většinového právního názoru znamenat neplatnost či zdánlivost svěřenského fondu. Jmenovaný správce by v takovém případě měl sám iniciovat jmenování dalšího správce soudem.¹³⁶

Pokud je jedním ze správců zakladatel nebo obmyšlený, jednají správci vždy společně a nerozdílně. Jedná se o odchýlení se od obecné úpravy jednání při společné správě, podle které rozhodují správci většinou hlasů.¹³⁷

Pokud je správců více, je určení způsobu jejich jednání obligatorní náležitostí statutu fondu a je zveřejněno v evidenci svěřenských fondů. Tím by se mělo předejít jakýmkoli pochybnostem

¹³⁴ Téhož názoru je i Lederer, V. 2021, op. cit. s. 140.

¹³⁵ § 1453 OZ.

¹³⁶ SPÁČIL, J., KRÁLÍK, M., PIHERA, V. a kol. 2021, op. cit. s. 1558 nebo PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. 2019, op. cit. marg. č. 5.

¹³⁷ § 1428 OZ.

ohledně jednání spolu-správců. Zápis způsobu jednání správců do evidence svěřenských fondů má zároveň účinky materiální publicity a je tedy účinný i vůči třetím osobám.¹³⁸

Svěřenský správce sice není vlastníkem majetku ve svěřenském fondu, je však zapsán v pozici vlastníka ve veřejných seznamech a evidencích, s poznámkou „svěřenský správce“. Svěřenský správce jako jediný vykonává vlastnická práva k majetku, který drží a spravuje. Ze zákona je tak omezen pouze v možnosti jeho bezúplatného zcizení. Jeho jednání musí vždy směřovat k naplnění účelu, ke kterému byl fond zřízen.

Další (v podstatě jakákoliv) omezení ve výkonu práv můžou být stanovena ve statutu fondu. Pokud správce překročí svou pravomoc danou takovým omezením, dopustí se tím porušení péče řádného hospodáře a bude za toto porušení nést odpovědnost.¹³⁹

4.2.2.3. Obmyšlený

Obmyšlený neboli beneficiant je osoba, v jejíž prospěch je svěřenský fond zřízen a které je z něho plněno. Dosažení prospěchu a plnění obmyšlenému je účelem a základním znakem každého svěřenského fondu se soukromým účelem. Obmyšleným může být jakákoli fyzická či právnická osoba. Splnění podmínek obmyšleným k plnění z fondu se posuzuje zásadně až při vzniku práva na plnění. To umožňuje, aby obmyšleným byla jmenována osoba, která v době vzniku fondu ještě nebyla narozena nebo neexistovala. Pokud zakladatel uloží obmyšlenému splnění nějakých podmínek (např. dosažení určitého vzdělání, práce, věku), musejí být tyto podmínky taktéž splněny až v okamžiku vzniku práva na plnění.

Obmyšleného jmenuje primárně zakladatel, případně může ve statutu určit osobu, která obmyšleného jmenuje. Takovou osobou bude zpravidla správce, zákon však výslovně nevylučuje, aby zakladatel určil i osobu třetí.¹⁴⁰ S tím může být spojena i pravomoc určit právo obmyšleného na plnění z fondu.

Nejmenuje-li obmyšleného zakladatel, učiní tak správce. Pokud je však svěřenský fond zřízen za soukromým účelem, musí zakladatel ve statutu určit alespoň okruh osob, z nichž může správce obmyšleného jmenovat.¹⁴¹

¹³⁸ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 460/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a další související zákony, č. 460/2016 Dz.

¹³⁹ SPÁČIL, J., KRÁLÍK, M., PIHERA, V. a kol. 2021, op. cit. marg. č. 2.

¹⁴⁰ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz.

¹⁴¹ § 1457 OZ.

Tato podmínka je obdobná jako u common law trustu, kde je určení či určitelnost beneficianta základní podmínkou vzniku trustu. V common law se však tato podmínka uplatní u všech typů trustů (soukromých i veřejných). Důvodem je skutečnost, že zakladatel ztrácí po vzniku common law trustu veškerá oprávnění k trustu a bez určení obmyšleného by nebyla osoba, která by mohla správce kontrolovat. Naopak v rámci quebeckého trustu a svěřenského fondu není určení okruhu osob nezbytné u veřejně prospěšných trustů. Přesto však musí být konečným obmyšleným konkrétní člověk či skupina lidí, nikoli třeba zvířata či rostliny.¹⁴²

Novela OZ zavedla v souvislosti s povinnou evidencí svěřenských fondů i povinnou evidenci obmyšlených. Jmenování obmyšleného nabývá účinnosti až dnem jeho zápisu do evidence svěřenských fondů. Podmínka se uplatní pouze u fondů se soukromým účelem. U fondů veřejně prospěšných, které mají mnohdy vysoké počty konečných obmyšlených, by byla jejich povinná evidence nepřiměřeně složitá, ne-li nemožná.

Obmyšlený má právo na plody a užitky fondu nebo na kmenový majetek fondu (po jeho zániku). Statut může určit i další práva obmyšlených, např. právo majetek ve fondu užívat, požívat atd.

Obmyšlený má právo od správce požadovat plnění, na něž mu dle statutu vznikl nárok. Pokud svěřenský správce nevyhoví, může se obmyšlený se svým požadavkem obrátit na soud. Žalovaným bude v takovém případě svěřenský správce. Stejně tak se obmyšlený může práva na plnění vzdát, a to prohlášením ve formě veřejné listiny. Pokud by se svého práva na plnění vzdali všichni obmyšlení, správa svěřenského fondu skončí a fond následně zanikne.

4.2.3. Doba trvání a zánik svěřenského fondu

Doba trvání svěřenského fondu je omezena okamžikem vzniku práva obmyšleného na plnění. To se však týká pouze svěřenských fondů se soukromým účelem. Ohledně veřejně prospěšných svěřenských fondů zákon žádné omezení nestanoví, mohou tak být zřízeny na dobu neomezenou, resp. až do naplnění jejich účelu či jiného důvodu zániku. V tomto se právní úprava OZ formálně liší od *Civil Code od Quebec*, který výslovně připouští perpetuitu trustů s veřejně prospěšným i soukromým účelem.

Také způsob omezení doby trvání svěřenského fondu se od quebeckého trustu liší. Podle § 1460 odst. 1 OZ platí: „*Byl-li svěřenský fond zřízen za soukromým účelem, vznikne právo*

¹⁴² SVEJKOVSKÝ, J. 2015, op. cit. s. 460.

obmyšleného na plnění nejpozději uplynutím sta let od vzniku svěrenského fondu, a to i když statut určil pozdější dobu.“ To představuje základní pravidlo, na něž navazují následující odchylky.

První výjimku představuje právo obmyšlené na kmenový majetek fondu, které má vzniknout až po zániku posledního práva na plody a užitky. Toto jednorázové právo na kmenový majetek zůstává zachováno, i když od vzniku fondu uplynulo více než sto let.

Druhá výjimka je pro zakladatelova současníka, dítě zakladatele či jeho současníka, kteří mohou mít právo na plody a užitky i po uplynutí sta let, a to pokud nastupují jako následníci předchozích obmyšlených k plodům a užitkům fondu.

Třetí výjimka je obsažena v § 1460 odst. 2 OZ, podle kterého může právo na plody a užitky trvat u fyzické osoby i po uplynutí sta let, a to až do její smrti. U obmyšlené právnické osoby tato výjimka neplatí a právo na plody a užitky zaniká právě uplynutím sta let od vzniku fondu.

Vztah obou odstavců a aplikace výjimek nejsou zcela jednoznačné. Komentářová literatura se shoduje, že podle zákonné úpravy zřejmě platí, že právo obmyšleného na plody a užitky zaniká uplynutím sta let, nebylo-li prodlouženo zakladatelem až do smrti obmyšleného člověka. Právo obmyšleného na kmenový majetek může vzniknout i po uplynutí sta let a po jeho splnění fond zaniká.¹⁴³

Quebecká úprava limituje dobu trvání vznikem práva dvou následných skupin obmyšlených k plodům a užitkům, třetí skupinou již musí být obmyšlení k majetkové podstatě.¹⁴⁴ Vznik práva obmyšlených v první skupině je pak omezen uplynutím sta let od vzniku trustu, u druhé skupiny může vzniknout i později pouze pokud splňovali podmínky k plnění v okamžiku uplynutí sta let. Toto omezení se jeví jako srozumitelnější než česká úprava, která je poměrně kazuistická a méně srozumitelná.

Svěrenský fond může mimo uplynutí doby dále zaniknout zrušením na základě rozhodnutí soudu, a to na návrh osoby s právním zájmem.¹⁴⁵ Důvodem bude nemožnost či obtížná dosažitelnost účelu fondu. Soud by ke zrušení neměl přistoupit, pokud lze úmyslu zakladatele dosáhnout změnou statutu, což by mělo mít za všech okolností přednost. Ustanovení se vztahuje na svěrenské fondy se všemi účely. V případě těch veřejně prospěšných může soud dokonce

¹⁴³ SPÁČIL, J., KRÁLÍK, M., PIHERA, V. a kol. 2021, op. cit. s. 1570. nebo SVEJKOVSKÝ, J. 2015, op. cit. s. 472.

¹⁴⁴ Čl. 1271 CCQ.

¹⁴⁵ § 1469 OZ.

rozhodnout o nahrazení účelu fondu jiným obdobným účelem. Soud nemůže v této věci jednat zcela libovolně a je povinen si před rozhodnutím vyžádat stanovisko všech zúčastněných osob.¹⁴⁶

Zásadní je přitom zejména vůle zakladatele. Pravomoc soudu zrušit svěřenský fond se vztahuje na situace, které nastanou v důsledku okolností zakladateli neznámých či nepředvídatelných. Pokud měl zakladatel v úmyslu zřídit fond s obtížně splnitelným účelem, nesmí soud ke zrušení přistoupit jen pro tuto předpokládanou obtížnost.¹⁴⁷ Obě ustanovení jsou velmi podobná quebecké úpravě.

V případě zrušení svěřenského fondu soudem nastává ukončení správy fondu a následně vydání majetku oprávněné osobě. Zánik fondu není konstituován výmazem z evidence svěřenských fondů, jako je tomu u jeho vzniku. Svěřenský fond zanikne, jakmile je jeho majetek vypořádán v souladu se statutem, případně zákonem. Správce je povinen do 30 dní od zániku podat žádost o výmaz fondu z evidence, což však nemá na právní zánik fondu žádný vliv.

Další případy zániku svěřenského fondu jsou zejména dosažení účelu či zánik práva všech obmyšlených na plnění. Zánik fondu však nezpůsobuje výměna konkrétního svěřenského správce.

Způsoby zániku se svěřenský fond neliší od své quebecké předlohy. Zásadní odlišnost však spočívá v osobách, které mají právo na majetek fondu při jeho zániku. Primárně je to v obou úpravách shodně obmyšlený (obmyšlený k majetku fondu, případně i k plodům a užitkům), následně pak zakladatel. Pokud není ani jedna z těchto osob a statut nestanoví jinak, případně majetek českého svěřenského fondu státu na rozdíl od quebeckého trustu, kde mají přednost zakladatelovi dědicové. Není zřejmé, proč se zákonodárce rozhodl upřednostnit stát před zakladatelovými dědici. Lze jen důrazně doporučit, aby na tuto skutečnost zakladatel nezapomněl a pokud má zájem se svým majetkem naložit jinak, upravil postup vypořádání ve statutu.

4.2.4. Dohled nad správou svěřenského fondu

Dohled nad správou svěřenského fondu vykonávají primárně zakladatel, osoba označená za obmyšleného, případně další osoby označené statutem. V zákonem stanovených případech dohled vykonává i jiná osoba či orgán veřejné moci (např. Česká národní banka ve vztahu k investičním společnostem ve funkci svěřenského správce).¹⁴⁸

¹⁴⁶ § 1470 OZ.

¹⁴⁷ SPÁČIL, J., KRÁLÍK, M., PIHERA, V. a kol. 2021, op. cit. marg. č. 3.

¹⁴⁸ § 1463 OZ.

Český zákonodárce na rozdíl od quebecké předlohy i v tomto případě zcela opomíjí dědice či právní nástupce zakladatele, kterým právo dohledu nesvěřil.¹⁴⁹ Důvod tohoto odklonu není znám. Důvodová zpráva opět chybně zmiňuje, že v případě smrti či zániku zakladatele náleží právo kontroly jeho právnímu nástupci, přestože tak zákon nestanoví.¹⁵⁰

Právo dohledu se skládá jednak z práva na informace o správě a stavu fondu a z dalších oprávnění ve vztahu k činnosti správce, např. domáhat se u soudu, aby určité jednání svěřenskému správci uložil či zakázal, jmenoval nového správce, případně vyslovil neplatnost jeho jednání. Jedná se ve všech případech o oprávnění dohlížejících osob, nikoli povinnosti. Při jejich výkonu je navíc potřeba aktivní činnosti. Oprávněné osoby si musejí aktivně vyžádat vyúčtování, zprávu či jakoukoli jinou informaci od správce, případně podat soudu návrh na zahájení řízení. Pokud se dohledu nebudou chtít nijak účastnit a statut fondu nestanoví jinak, nemusejí žádnou činnost vykonávat a ani správce nebude k žádné povinen. Správce je povinen pouze doručit osobám s právem dohledu oznámení, ve kterém je informuje o vzniku fondu a uvede základní informace (označení, účel a dobu trvání svěřenského fondu a své jméno a adresu).¹⁵¹

Podají-li oprávněné osoby soudu návrh, aby určité jednání svěřenskému správci uložil nebo zakázal, vyslovil jeho neplatnost, případně správce odvolal a jmenoval jiného, bude se jednat o řízení podle § 94 a násl. zák. č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních (dále jen „ZŘS“). Řízení neslouží k tomu, aby soud „suploval“ činnost správce v případech, které spadají do jeho diskreční pravomoci nebo pokud zakladatel či obmyšlený nejsou spokojeni s rozhodnutím či investiční strategií správce, která je stále v rámci stanovených pravidel fondu. Soud by měl do výkonu správy zasáhnout pouze pokud správce skutečně nekoná v souladu s vůlí zakladatele či zásadně porušuje pravidla stanovená statutem.¹⁵²

Právní úprava dohledu nad svěřenským fondem je opět blízce inspirována CCQ. Zásadní odlišnost však spočívá v míře ochrany třetích osob jednajících se správcem na úkor obmyšlených, o čemž pojednávají následující kapitoly.

¹⁴⁹ Prvním případem, kdy OZ oproti CCQ opomíjí zakladatelovy dědice a právní nástupce, je právo na vydání majetku fondu po jeho zániku.

¹⁵⁰ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz.

¹⁵¹ § 1465 OZ.

¹⁵² SPÁČIL, J., KRÁLÍK, M., PIHERA, V. a kol. 2021, op. cit. marg. č. 3.

4.2.5. Uznávání zahraničních fiduciárních institutů

První právní úprava uznávání zahraničních fiduciárních institutů pochází z roku 1985, kdy se stala předmětem Haagské úmluvy o právu použitelném na trusty a jejich uznávání. Česká republika k této úmluvě dosud nepřistoupila, přestože české právo uzákonilo v rámci OZ svůj vlastní fiduciární institut.

Tato mezinárodní úmluva, která nabyla účinnosti v roce 1992, upravuje povinnost smluvních států uznávat fiduciární instituty založené podle právního řádu jiného smluvního státu, pokud splňují podmínky stanovené úmluvou. Úmluva vyjmenovává základní charakteristiky, které by takový fiduciární institut měl splňovat pro účely jeho uznání v zahraničí.

Musí se jednat o trust založený výslovně (*express trust*), písemným právním jednáním zakladatele (*inter vivos* nebo *mortis causa*), kterým svěří svůj majetek ke správě správci, a to za účelem poskytování prospěchu obmyšlenému nebo za jiným určeným účelem. Dalšími základními podmínkami jsou:

- Majetek v trustu tvoří zvláštní soubor, který není součástí jmění správce;
- Dispozice s majetkem trustu vykonává správce nebo jiná osoba jednající za správce;
- Správce je oprávněn a zároveň povinen spravovat a nakládat s majetkem v trustu v souladu s pravidly trustu a zvláštními požadavky zákona, za což nese odpovědnost.

Udělení zvláštních pravomocí zakladateli nebo skutečnost, že správce může být zároveň i obmyšleným, není na překážku uznání trustu.¹⁵³

Otázka uznávání cizozemských svěrenských institutů je v českém právním řádu upravena v § 73 zákona č. 91/2012 Sb. o mezinárodním právu soukromém (dále jen „ZMPS“), který je inspirován právě Haagskou úmluvou.¹⁵⁴ Ustanovení reguluje hraniční ukazatele pro určení rozhodného práva pro svěrenský fond nebo jiné obdobné zařízení a dále uznávání zahraničních trustů.

Ust. § 73 odst. 4 ZMPS stanoví, že „*svěrenský fond či jiné obdobné zařízení zřízené v zahraničí bude uznáno i v rámci českého práva, vykazuje-li základní znaky požadované českým právem.*“ Na rozdíl od Haagské úmluvy však tyto znaky nejsou v zákoně definovány.

¹⁵³ Čl. II Haagské úmluvy o právu použitelném na trusty a jejich uznávání.

¹⁵⁴ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 91/2012 Sb. o mezinárodním právu soukromém, č. 91/2012 Dz.

Podle komentářové literatury půjde o základní znaky definované v § 1448 OZ, které se týkají charakteristických znaků svěřenského fondu a způsobu jeho zřízení. Vzhledem k tomu, že OZ upravuje pouze svěřenské fondy zřízené právním jednáním zakladatele – smlouvou nebo pořízením pro případ smrti, nebude zřejmě možné uznávat zahraniční trusty zřízené ze zákona nebo rozhodnutím soudu (anglosaský *resulting* a *constructive trust*).¹⁵⁵ Vzhledem k absenci judikatury však není odpověď na tuto otázku jednoznačná.

Totéž platí o znacích svěřenského fondu, které české právo považuje za základní. Jako problematický lze spatřit především požadavek v § 1448 odst. 3 OZ, že „*majetek ve fondu není vlastnictvím správce, zakladatele ani obmyslené osoby.*“ Pokud by však i toto bylo nezbytnou podmínkou pro uznání zahraničního trustu, přicházely by v úvahu k uznání pouze trusty dle práva Quebecu. Žádný jiný zahraniční právní řád neupravuje trust jako majetek bez vlastníka.

Logicky lze dojít k závěru, že cílem zákonodárce zřejmě nebylo vyloučit z uznávání téměř všechny cizozemské trusty. Zřízení trustu jako nezávislého jmění bez vlastníka nebude zřejmě považováno za jeho základní znak ve smyslu § 73 ZMPS. Totéž platí pro další formální podmínky vzniku svěřenského fondu vyplývající z ostatních ustanovení OZ (např. statut ve formě veřejné listiny, zápis do veřejné evidence fondů apod.), které se u většiny zahraničních trustů nevyskytují.

Dalšími právními předpisy, který zmiňují zahraniční trusty jsou zákon č. 304/2013 Sb. o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob a o evidenci svěřenských fondů (dále jen „**Zákon o veřejných rejstřících**“) a zákon č. 37/2021 Sb. o evidenci skutečných majitelů (dále jen „**Zákon o evidenci skutečných majitelů**“), a to ve vztahu k povinnému zápisu zahraničních fondů do evidence svěřenských fondů a evidence jejich skutečných majitelů.

S účinností od 1.6.2021 oba předpisy definují, které zahraniční fondy jsou povinny registrovat se v evidenci fondů a evidenci skutečných majitelů.

Zahraněním fondům tak vzniká povinnost registrace ve dvou odlišných rejstřících. Ne každý zahraniční fond, který je registrován v evidenci svěřenských fondů, musí zároveň registrovat svého skutečného majitele. Naopak ale platí, že každý zahraniční svěřenský fond, jehož skutečný majitel je zapsán v evidenci skutečných majitelů, by měl být zároveň zapsán v evidenci svěřenských fondů. Kritéria pro zápis do obou evidencí se však z velké části překrývají.¹⁵⁶ Pokud

¹⁵⁵ BŘÍZA, Petr, BŘICHÁČEK, Tomáš, FIŠEROVÁ, Zuzana, HORÁK, Pavel, PTÁČEK, Lubomír, SVOBODA, Jiří. *Zákon o mezinárodním právu soukromém*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 382.

¹⁵⁶ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 527/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, ve znění pozdějších předpisů, a další související

to bude možné, mělo by v praxi docházet k zápisu skutečného majitele do evidence automatickým propsáním z evidence svěrenských fondů.

Evropské právní normy zatím otázku uznávání zahraničních trustů neupravují, s výjimkou Směrnice Evropského parlamentu a rady (EU) 2018/843 ze dne 30.5.2018, kterou se mění směrnice (EU) 2015/849 o předcházení využívání finančního systému k praní peněz nebo financování terorismu a směrnice 2009/138/ES a 2013/36/EU vztahující se k již uvedené evidenci skutečných majitelů právnických osob a trustových struktur.

Povinnost uznávat evropské trusty byla nicméně potvrzena judikaturou evropských soudů, a to konkrétně rozhodnutím Soudu Evropského sdružení volného obchodu (EFTA) ve věci Olsen v. Norway (spojené věci E-3/13 a E-20/13) a rozhodnutím Soudního dvora EU ve věci Trustees of the P Panayi Accumulation Maintenance Settlements (C-646/15). Uvedená rozhodnutí stanovila povinnost smluvních států uznávat zahraniční trusty jako součást svobody usazování a svobody pohybu kapitálu v rámci EFTA a EU, a to bez ohledu na to, zda konkrétní právní řád obdobu trustu upravuje či nikoli.

Jak již bylo uvedeno, český právní řád v současnosti zmiňuje zahraniční svěrenské fondy a trustové struktury na několika místech. Jejich vzájemný vztah přitom není úplně zřejmý.

Bohužel zákonodárce spolu s novelizací Zákona o veřejných rejstřících nepřistoupil i k novelizaci ZMPS, kterou by mohl vzájemný vztah obou předpisů (případně i Zákona o evidenci skutečných majitelů) a zejména otázku uznávání zahraničních trustů vyjasnit. Zároveň není zřejmé, proč Česká republika nepřistoupila k Haagské úmluvě o právu použitelném na trusty a jejich uznávání, což by přineslo nejen potřebné vyjasnění právní úpravy, ale i vzájemné uznávání českých svěrenských fondů v zahraničí.

zákony, zákony související s přijetím zákona o evidenci skutečných majitelů a zákon č. 186/2016 Sb., o hazardních hrách, ve znění pozdějších předpisů, č. 527/2020 Dz.

5. Úskalí právní úpravy svěřenského fondu

Svěřenský fond je od počátku své účinnosti velmi diskutovanou a poměrně kontroverzní právní konstrukcí. Za dobu jeho existence se objevila řada otázek a nejasností spojených s jeho právní formou, praktickým fungováním i vlivem na další právní oblasti. Některé otázky se podařilo poměrně záhy vyjasnit, u jiných odpověď stále nemáme, i když se v řadě věcí můžeme inspirovat quebeckým řešením.

Jedná se buďto o případy, ve kterých se OZ od quebecké úpravy odchyľuje, případně o případy, které byly předmětem diskuse i v Quebecu. S ohledem na absenci české judikatury zůstávají tyto problémy nevyjasněny. V této kapitole jsem se rozhodla upozornit na několik dosud nevyřešených dílčích úskalí nové právní úpravy.

5.1. Ochrana obmyšlených vůči třetím osobám

Za jedno ze zásadních úskalí současné právní úpravy považuji otázku ochrany obmyšlených osob vůči třetím osobám, s nimiž jedná svěřenský správce na účet fondu.

Osoby s právem dohledu (zakladatel, osoba označená za obmyšleného, případně další osoby označené statutem) se mohou podle § 1466 OZ domáhat u soudu vyslovení neplatnosti jednání správce, kterým poškozujee svěřenský fond nebo zájmy obmyšleného. Jde o obdobné oprávnění jako v quebeckém právu. CCQ navíc vyžaduje, aby takové jednání bylo podvodné. Poškozujícím jednáním může být zejména jednání v rozporu se zákonem, se statutem nebo takové, které je obchází. Především však přitom poškozujee fond či zájmy obmyšleného, případně v důsledku takového jednání škoda bezprostředně hrozí.¹⁵⁷ Pokud např. správce zcizí či zatíží majetek fondu v rozporu se statutem, lze se domoci určení neplatnosti tohoto jednání. Bude se jednat o neplatnost relativní.

Podle CCQ platí, že oprávněné osoby (zakladatel, obmyšlený či jiná osoba s právním zájmem) se můžou dovolat neplatnosti podvodného jednání učiněného správcem ve vztahu k majetku trustu nebo právům beneficianta (např. úmyslné zcizení či zatížení majetek trustu v rozporu s pravidly trustu). Vzhledem k tomu, že správce není vlastníkem majetku v trustu a nemá k němu ani žádná věcná práva, nemůže a není oprávněn v rozporu s pravidly trustu platně zcizit či zatížit jeho majetek. Na žádost beneficianta soud vysloví neplatnost takového jednání

¹⁵⁷ TICHÝ L. In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek III, (§ 976-1474)* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-5-2].

s účinky *ex tunc*. Třetí osoba se tak vlastníkem nestane, i kdyby byla při nabytí v dobré víře a za převod zaplatila řádnou cenu. Takový třetí osoba je povinna na žádost beneficianta majetek vydat. Náhradu škody pak může třetí osoba uplatnit po samotném správci z jeho osobního majetku.

Tímto CCQ velmi důsledně chrání práva obmyšleného a upřednostňuje je i před nabyvateli v dobré víře. Ochrana obmyšleného je dokonce silnější než dle práva *common law*, kde je beneficiant držitelem vlastnického práva k trustu dle práva ekvity. Jeho právo k majetku v trustu však není chráněno vůči některým nabyvatelům v dobré víře, jak je uvedeno dále.

Úprava v *common law* systémech je odlišná, a to z důvodu existence děleného vlastnictví k majetku trustu. Správce je formálním vlastníkem majetku v trustu a drží k němu titul dle práva *common law* (*legal title*). Je oprávněn majetek v trustu kdykoli převést, i kdyby to bylo v rozporu s pravidly trustu. Beneficiant je držitelem titulu a věcného práva k majetku v trustu dle práva ekvity (*equitable title*). Pokud dojde ke zcizení majetku trustu v rozporu s pravidly trustu, může beneficiant využít postupu nazývaného *equitable tracing*, zcizený majetek tímto takzvaně vysledovat a požadovat zpět. Třetí osoba se sice stane nabyvatelem a vlastníkem majetku v trustu, bude však povinna majetek z trustu vydat a vrátit zpět beneficiantovi, který je jeho vlastníkem dle práva ekvity. Třetí osoba pak může požadovat náhradu škody po správci z jeho osobního majetku.

Uvedený postup se neuplatní, pokud byl nabyvatel v dobré víře a za majetek zaplatil řádnou cenu. V takovém případě nabývá vlastnické právo i dle práva ekvity a beneficiantu nezbyde než požadovat náhradu škody po správci z jeho osobního majetku. Nabyvatel v dobré víře je označován jako miláček ekvity (*equity's darling*). Anglosaské právo tradičně podporuje a chrání nabytí v dobré víře a za řádnou cenu za účelem podpory obchodu (*fair trade*) a důvěru v obchodní jednání a ani v případě trustů se od tohoto principu neodchyluje.¹⁵⁸

Česká právní úprava vychází z koncepce *Civil Code of Quebec* i v této otázce. Přestože obmyšlený není držitelem vlastnického práva k majetku fondu, může se dovolat neplatnosti jednání správce, které jej poškozuje. V případě vyslovení neplatnosti jednání je třetí osoba povinna dotčený majetek z fondu vydat obmyšlenému a sama pak uplatnit náhradu škody po správci z jeho majetku. Totéž oprávnění má i zakladatel či osoba s právním zájmem.

Česká úprava se však odchyluje od quebecké předlohy ve prospěch nabyvatelů v dobré víře, a to v ustanovení § 1466 OZ, které obsahuje následující dovětek: „*Nabytí-li však třetí osoba právo v dobré víře, nesmí to vést k její újmě.*“ Pokud se v řízení prokáže dobrá víra nabyvatele

¹⁵⁸ SVEJKOVSKÝ, J. 2015, op. cit. s. 499.

(třetí osoby), nemůže vést vyslovení neplatnosti k jeho újmě. Ustanovení § 1466 OZ tacitně rozšiřuje §1109 OZ upravující způsoby nabytí od nevlastníka. Neplatnost v takovém případě zřejmě nebude možné vyslovit a obmyšlený se navrácení majetku z fondu nedomůže. Nezbyde mu tak než uplatnit náhradu škody přímo po správci z jeho osobního majetku.¹⁵⁹

OZ jde v ochraně třetích osob dokonce ještě dál než common law a poskytuje ochranu dokonce i nabyvatelům, kteří za majetek řádnou cenu nezaplatili (půjde zejména o darování nebo i nabytí za nepřiměřeně nízkou cenu). Dobrou víru bude muset zřejmě prokazovat nabyvatel.¹⁶⁰ Bude otázkou, jak budou soudy dobrou víru nabyvatelů posuzovat a jaké požadavky na ně budou kladeny, aby jednání mohlo být posouzeno jako učiněné v dobré víře, zejména když omezení jednání správce nemusí být třetím osobám známé (statut fondu není veřejně přístupný).

Pokud se omezení zcizování týká věcí zapsaných ve veřejném seznamu (např. nemovitosti, podíl v obchodní korporaci), může zakladatel zákaz zcizení a zatížení nechat zapsat jako věcné právo podle § 1761 OZ. Tím dosáhne toho, že svěrenský správce nebude moci s majetkem v rozporu se zapsaným omezením nakládat. Pouze takto si může být jistý, že budou pravidla výkonu správy dodržena.

Z výše uvedeného vyplývá, že quebecká úprava důsledně chrání práva beneficentů, přestože tito nejsou na rozdíl od common law držitelem vlastnického práva k trustu. Ochrana quebeckých beneficentů má dokonce přednost před ochranou třetích osob v dobré víře. Český zákonodárce se vydal stejnou cestou a chrání obmyšlené osoby obdobným způsobem. Ohledně nabyvatelů v dobré víře se však rozhodl přiklonit k úpravě common law a upřednostnit je před ochranou obmyšlených. Bez zjevného důvodu však není podmínkou jejich ochrany nabytí majetku z trustu za spravedlivou cenu jako v režimu common law.

Českou úpravu této otázky nepovažuji za zcela šťastnou. Není předem zřejmé, jak budou soudy hodnotit dobrou víru nabyvatelů a jaké na ni budou klást požadavky. Obmyšlení a zakladatelé si tak nemůžou být jisti, že se v případě porušení pravidel správcem domůžou plnění z fondu, na něž mají nárok nebo zda se budou muset domáhat náhrady škody na správci. To může být problém zejména pokud škoda dosahuje vysoké hodnoty, kterou správce nebude schopen nahradit.

¹⁵⁹ SVEJKOVSKÝ, J. 2015, op. cit. s. 495.

¹⁶⁰ TICHÝ L. In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek III, (§ 976-1474)* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-5-2].

5.2. Změna statutu

Další dosud nevyjasněnou otázkou je možnost dodatečně měnit statut fondu po jeho vzniku. S tím souvisí dnes poměrně kontroverzní otázka, jak dalece může zakladatel ovlivňovat fond po jeho vzniku.

Podle § 1469 odst. 2 OZ platí, že „*lze-li ve shodě s původním úmyslem zakladatele účelu svěřenského fondu dosáhnout nebo mu lépe prospět změnou statutu fondu, soud statut upraví*“. Tímto ustanovením zákon zakládá výslovné zmocnění soudu ke změně statutu fondu v zákonem stanovených případech. Další případ změny fondu OZ zmiňuje pouze v § 1468, a to prostřednictvím zvýšení majetku svěřenského fondu. Žádné další možnosti změny fondu či jeho statutu OZ výslovně neupravuje. Nabízí se tedy otázka, zda je zakladatel či jiná osoba oprávněna dodatečně změnit statut fondu po jeho zřízení, přestože to zákon výslovně neuvádí.

Právní názory se shodují v tom, že zakladatel ani žádná jiná ze zúčastněných osob tak není oprávněna učinit bez dalšího. Spor nastává v případě, že je toto oprávnění výslovně ustaveno (zpravidla ve prospěch zakladatele) předem ve statutu.

Nejprve je třeba se podívat, jak je tato otázka řešena v jiných právních rádech, zejména v Quebecu, který byl inspirací pro OZ a ve Velké Británii, ze které trust tradičně pochází.

Právní systém anglosaského common law je založen na principu, že zřízením trustu zakladatel pozbývá veškerá oprávnění do něj dále zasahovat a měnit jeho pravidla fungování. Common law přiznává silnější pozici beneficietům, kteří jsou oprávněni se jednak dohodnout na ukončení trustu nebo podmínky trustu dokonce změnit, pokud se na tom shodnou všichni existující i budoucí beneficieti. Nesmí však dojít k takové změně podmínek, která by znamenala zřízení zcela nového trustu. Základní charakteristiky a podstata zřízeného trustu nemůže být změněna.¹⁶¹

CCQ upravuje otázku následných změn zakládacího jednání trustu obdobně jako OZ a výslovně zmiňuje toto oprávnění pouze při zvýšení majetku trustu a změně zakládacího jednání soudem. Quebecké právo neakceptovalo aplikaci pravidla Saunders v. Vautier na quebecký trust. Na rozdíl od common law přiznává silnější postavení zakladateli trustu, zatímco postavení beneficietů je oproti common law slabší. Beneficieti nejsou oprávněni dohodnout se na ukončení či změně trustu v rozporu s vůlí zakladatele. Právní teorie připouští možnost změny trustu, pokud se na ní dohodnou všechny zúčastněné osoby (zakladatel, beneficieti i správce) i

¹⁶¹ Saunders v. Vautier [1841] EWHC J82, (1841) 4 Beav 115.

mimo soudní řízení. I taková změna však nesmí být v rozporu s původní vůlí a záměrem zakladatele.¹⁶²

Otázkou, zda si může quebecký zakladatel předem vyhradit možnost zásadně změnit či ukončit trust, se už zabýval kanadský soud v případě *Bank of Nova Scotia v. Thibault*. V uvedeném případě se soud zabýval trustem, u nějž si jeho zakladatel, pan Thibault předem vyhradil rozsáhlé pravomoci, jak měnit zakládací listinu a pravidla fungování trustu. Soud došel k závěru, že zakladatel si ponechal příliš široké možnosti následného ovlivňování trustu. Jednání zakladatele bylo podle soudu v rozporu se základní charakteristikou trustu (čl. 1260 CCQ) a k vyčlenění majetku k účelu trustu proto vůbec nedošlo. Soud konstatoval, že pokud si zakladatel ponechává veškerá práva k ovládnání trustu po jeho vzniku, jde o putativní jednání, jehož účelem může být obcházení věřitelů zakladatele. Takový trust nelze považovat za platně vzniklý. V důsledku rozhodnutí soudu tak jsou možnosti zakladatele následně měnit trust a ovlivňovat jej poměrně omezené. Pokud by si zakladatel vyhradil neomezené či příliš široké pravomoci, mohlo by vyčlenění majetku být soudem považováno za předstírané s účelem obcházení věřitelů, a tedy od počátku neplatné.¹⁶³

Co se týče české právní úpravy, nebyla tato otázka dosud judikatorně řešena a názory právní teorie nejsou jednotné.

Svejkovský se k této diskuzi staví jednoznačně odmítavě s tím, že zakladatel toto oprávnění nemá, i kdyby si jej ve statutu vyhradil.¹⁶⁴ Důvodů k tomuto závěru má několik.

Prvním důvodem je zákaz ujednání odchylných se od zákona obsažený v § 978 OZ. Ten se uplatní na všechna absolutní věcná práva, mezi nimiž je zařazena i úprava svěřenského fondu. V důsledku § 978 OZ je možné se od zákona smluvně odchýlit pouze s účinky *inter partes*. Vůči třetím osobám toto ujednání nebude účinné. Vzhledem k tomu, že zákon výslovně připouští změnu svěřenského fondu a jeho statutu pouze v § 1468 a 1469 OZ (v souvislosti se zvýšením majetku nebo změnou statutu soudem), není možné si navíc vyhradit další případy změny.

Druhým důvodem stanoviska je rozpor tohoto postupu se smyslem a účelem právní úpravy svěřenství jako takové. Zřízením fondu vzniká oddělené autonomní jmění, které není ve vlastnictví zakladatele, správce ani obmyšleného. Žádná z těchto osob nemůže být oprávněna zasahovat do

¹⁶² CLAXTON, J.B. *Studies on the Quebec Law of Trust*, s. 598.

¹⁶³ 2004 SCC 29 [2004], 1 S. C. R. 758 [Thibault]. K dispozici URL: <https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/2004/2004scc29/2004scc29.html>

¹⁶⁴ SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Svěřenské fondy – statut, institut věcného práva*. Bulletin advokacie, 2020, č. 5, s. 36-39.

statutu fondu a měnit pravidla jeho fungování, když není držitelem vlastnického práva. U správce a obmyšlené osoby jsou tyto závěry zcela logické, aby nemohlo dojít ke změně účelu fondu v jejich prospěch v rozporu s původním úmyslem zakladatele. Podle Svejrovského není zakladatel oprávněn statut měnit s účinky erga omnes, i kdyby si tak předem vyhradit, neboť vyčleněním majetku do fondu pozbývá vlastnické právo a s tím i jakýkoli zásadní vliv na jeho další osud. Opačný závěr by znamenal právní nejistotu pro obmyšlené, správce i všechny třetí osoby, které by se nemohly spolehnout na pravidla obsažená a předvídaná ve statutu.¹⁶⁵

Pihera s Ronovskou souhlasí s tím, že změnu statutu není oprávněna provést jakákoli osoba bez dalšího. Jsou však toho názoru, že pokud si toto oprávnění zakladatel ve statutu předem vymínil, je oprávněn tak následně učinit.¹⁶⁶

Pihera s Ronovskou přirovnávají právní úpravu svěřenského fondu k fundacím (zejména k nadaci a nadačnímu fondu). Právní úprava nadací přiznává zakladateli možnost měnit zakladatelské právní jednání (tj. nadační listinu) i účel nadace ex post, pokud si tak předem v nadační listině vyhradil. Toto oprávnění může zakladatel v nadační listině svěřit i jinému orgánu nadace.¹⁶⁷ Zároveň je zakladatel oprávněn nadační listinu změnit (i když si tak předem nevyhradil) v případě podstatné změny okolností. Se změnou však musí souhlasit správní rada nadace a nesmí se dotknout práv třetích osob.¹⁶⁸ Pokud zakladatel zemřel, je v takovém případě oprávněn změnit nadační listinu soud na návrh nadace, který však musí co nejlépe respektovat původní přání a úmysl zakladatele.¹⁶⁹ Statut nadace, který upravuje zejména způsob jednání nadace a poskytování nadačních příspěvků, může měnit sama nadace prostřednictvím rozhodnutí správní rady. Zároveň si však tuto možnost může vyhradit v nadační listině předem zakladatel.¹⁷⁰

Zákonodárce se v případě nadací rozhodl jít cestou velmi flexibilní úpravy a svěřuje zakladateli poměrně široké možnosti, jak nadaci zásadně ovlivňovat i po jejím vzniku. Tímto přístupem se OZ zásadně odlišuje od německé právní úpravy, která zastává rigidnější pozici a následný vliv zakladatele na nadaci de facto vylučuje. Ostatní evropské právní řády však různým

¹⁶⁵ SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Svěřenské fondy – statut, institut věcného práva*. Bulletin advokacie, 2020, č. 5, s. 36-39.

¹⁶⁶ PIHERA, Vlastimil, RONOVSÁ, Kateřina. *K některým mýtům a omylům o svěřenských fondech*. Bulletin advokacie, 2020, č. 7-8, s. 44-47 nebo V. Pihera, K. Ronovská: *Fundační principy a hranice jejich flexibility, K otázce možnosti dodatečných změn podmínek fungování svěřenských fondů a fundací*, Právník č. 9/2018.

¹⁶⁷ § 317 OZ.

¹⁶⁸ § 318 OZ.

¹⁶⁹ § 319 OZ.

¹⁷⁰ PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. 2017, op. cit. s. 362

způsobem umožňují, aby zakladatel nadaci ovlivňoval i po jejím vzniku, buďto neomezeně nebo pokud si tak předem vyhradil.

U nadačních fondů v OZ tato oprávnění zakladateli výslovně přiznána nejsou. Touto skutečností se již zabýval Nejvyšší soud v usnesení sp.zn. 29 Cdo 3225/2016 ze dne 27. 3. 2018. Vzhledem k tomu, že nadační fondy jsou z principu flexibilnější právní instituty než nadace a umožňují vyšší stupeň autonomie vůle zakladatele, je nutné výše uvedená oprávnění zakladatele nadace analogicky přiznat i zakladateli nadačního fondu. To platí i přestože zákon taková oprávnění výslovně neupravuje.¹⁷¹

Pihera a Ronovská mají za to, že fundace a zejména pak nadace a nadační fond jsou právní instituty svěřenskému fondu nejbližší. Nadace a nadační fond jsou stejně jako svěřenský fond struktury, jejichž podstatou je oddělení majetku od zakladatele a vytvoření autonomního jmění fungujícího za určitým účelem. Odlišují se pouze existencí právní osobnosti a vlastních samostatných orgánů. Svěřenský fond sice právní osobnost nemá, jde však taktéž o jmění oddělené od svého zakladatele, na jehož účet jedná správce. Z důvodu této podobnosti lze podle jejich názoru v některých otázkách, které nepatří mezi typické znaky svěřenského fondu, analogicky aplikovat úpravu těchto fundací.

Ustanovení statutu, kterým si zakladatel předem vyhradí možnost statut měnit, by tak nebylo v rozporu se zákonem a ust. § 978, ale pouze jeho doplněním. OZ oprávnění zakladatele následně měnit statut nikde nevylučuje. Takové ustanovení by nebylo ani v rozporu se základními znaky a účelem svěřenského fondu jako takového. Z toho důvodu by následná změna statutu měla mít účinky erga omnes.¹⁷²

Pihera a Ronovská se dokonce přiklánějí k závěru, že pokud si tak zakladatel předem vyhradí ve statutu, je oprávněn následně změnit i účel svěřenského fondu. Taková změna však nesmí zasáhnout do již nabytých práv třetích osob a zároveň pro ně nesmí být nepředvídatelná či překvapivá. Autoři tak připouští možnost změny účelu fondu, pokud je tak předem a dostatečně určitě vymezeno ve statutu. Třetí osoby (zejména obmyšlení) by předem věděli, čím jsou jejich práva podmíněna a jaký vývoj může nastat. Pokud by statut oprávnění zakladatele určil neomezeně či příliš široce (např. pouze oprávnění změnit účel fondu bez specifikace podmínek, času nebo

¹⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu sp.zn. 29 Cdo 3225/2016 ze dne 27. 3. 2018.

¹⁷² PIHERA, Vlastimil, RONOVSKÁ, Kateřina. *K některým mýtům a omylům o svěřenských fondech*. Bulletin advokacie, 2020, č. 7-8, s. 44-47 nebo V. Pihera, K. Ronovská: *Fundační principy a hranice jejich flexibility, K otázce možnosti dodatečných změn podmínek fungování svěřenských fondů a fundací*, Právník č. 9/2018.

nového účelu), mohlo by dojít k zásahu do práv a oprávněných očekávání obmyšlených a takovou změnu účelu by bylo třeba považovat za neplatnou.

Třetí názor v této věci vyslovil Lederer, který zaujal o něco otevřenější postoj než Svejkovský. Stejně jako ostatní souhlasí s tím, že není-li ve statutu uvedeno jinak, může statut svěřenského fondu měnit pouze soud v zákonem stanovených případech. Podle Lederera si zakladatel nemůže předem ve statutu vyhradit neomezenou pravomoc statut fondu po jeho vzniku měnit, aniž by tyto případy blíže konkretizoval a respektoval účel fondu. Taková možnost by byla v přímém rozporu se samotnou podstatou svěřenského fondu a bylo by ji zřejmě možné posoudit jako v rozporu s veřejným pořádkem.¹⁷³

Podle Lederera by však byla zřejmě přípustná změna „technického“ charakteru, která by byla předem ve statutu předvídaná a která by byla provedena s cílem snadnějšího dosažení účelu fondu. Pokud by si tedy zakladatel předem ve statutu vyhradil pravomoc jej v určitých konkrétních případech změnit, lze takové ustanovení připustit. Změna by však musela být vždy učiněna s cílem dosažení účelu fondu a zároveň v souladu s původním záměrem zakladatele v době vzniku svěřenského fondu. Konkrétně by se mohlo jednat o oprávnění změnit počet svěřenských správců v případě, že by stávající počet nebyl pro dosažení účelu dostatečný, nebo rozšířit počtu obmyšlených či změnit výši plnění při určitých událostech atp.

Ve zkratce lze shrnout, že pokud si tedy zakladatel předem ve statutu nic nevyhradí, není oprávněn jej následně po vzniku svěřenského fondu měnit. V tom panuje názorová shoda. Pokud si však předem možnost změny statutu vyhradí a dostatečně ji specifikuje, bude taková změna dle části právní teorie považována za platnou.

Otázka následné změny statutu svěřenského fondu byla předmětem soudního řízení vedeného pod sp.zn. 33 Nc 1601/2020 u Obvodního soudu pro Prahu 1. Navrhovatelka se domáhala rozšíření okruhu obmyšlených osob, neboť statut fondu opomenul děti zakladatele. Obvodní soud se zabýval právní otázkou, zda je možné následně změnit statut fondu, když si zakladatel tuto pravomoc předem vyhradil ve statutu. Soud konstatoval, že tato pravomoc zakladateli nenáleží, neboť tak nestanoví výslovně zákon (zřízení pravomoci nad rámec zákona by bylo v rozporu s § 978 OZ), změna by neměla účinky erga omnes. Navíc se již nejedná o majetek zakladatele, neboť jeho vyčleněním vzniklo autonomní jmění bez vlastníka. Jediné způsoby změny

¹⁷³ Lederer V. 2021, op. cit. s. 215.

fondu jsou stanoveny v OZ v souvislosti se zvýšením majetku (§ 1468 OZ) a změnou statutu fondu soudem (§ 1469 OZ).

Podle § 1469 OZ platí, že *„lze-li ve shodě s původním úmyslem zakladatele účelu svěřenského fondu dosáhnout nebo mu lépe prospět změnou statutu fondu, soud statut upraví.“* Obvodní soud návrhu nakonec vyhověl a přistoupil ke změně statutu dle § 1469 OZ s tím, že rozšíření okruhu obmyšlených osob je v souladu s původním úmyslem zakladatele. V rozsudku však ale neuvedl, z čeho úmysl zakladatele dovedl a proč k tomu závěru došel.¹⁷⁴

Proti rozsudku se žádný účastník neodvolal a rozhodnutí tak nabylo právní moci. Rozsudek přesto nepůsobí příliš důvěryhodně. Soud sice dlouze argumentoval, proč není možné statut fondu změnit. Následně však návrhu plně vyhověl, aniž by původní úmysl zakladatele podrobně zkoumal a svůj závěr blíže odůvodnil. Jedná se zatím o ojedinělé soudní rozhodnutí o této právní otázce. Bude třeba vyčkat, jak se k tomuto problému postaví soudy vyšších stupňů a zda zaujmou stejné stanovisko.

Osobně se v této otázce kloním k názoru Lederera. Pokud bychom vyloučili veškeré následné změny svěřenského fondu zakladatelem, stane se svěřenský fond velmi rigidním nástrojem, který nemusí dobře sloužit svému účelu. Přitom flexibilita a autonomie vůle jsou zásadní atributy trustu a historicky i římského fideikomisu. Proto mám za to, že možnost následné změny statutu fondu je nutné připustit, pokud zakladatel takovou konkrétní situaci předvídal ve statutu a pokud změna slouží dosažení účelu fondu. Touto změnou nesmí být zasažena práva a důvodná očekávání třetích osob, zejména obmyšlených. Změna nesmí být pro zúčastněné osoby překvapivá, musejí s ní počítat již při vzniku fondu.

Zároveň platí, že jednotlivé případy je nutné posuzovat individuálně a přihlížet zejména k účelu fondu a původnímu úmyslu zakladatele. U fondů zřízených na neomezenou dobu trvání za účelem zachování rodinného majetku nebo určitých dobročinných účelů je třeba následné změny posuzovat restriktivněji. Naopak u fondů s obchodním či investičním účelem lze následné změny připustit i s ohledem na potřebu pružně a rychle reagovat na vnější podnikatelské prostředí.

Pokud by však oprávnění zakladatele bylo stanoveno příliš široce, byl by např. oprávněn fond kdykoli zrušit a majetek si vzít zpět (tím pádem by byl zároveň i obmyšleným ke kmenovému majetku fondu), nemusí být vyčlenění majetku, a tedy samotný vznik svěřenského fondu považováno za platné a účinné. Je zde velké riziko, že stejně jako v Quebecu by soudy

¹⁷⁴ Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 sp.zn. 33 Nc 1601/2020 ze dne 16. 11. 2020.

mohly považovat zřízení fondu za putativní jednání a jeho existenci by vůbec neuznaly.¹⁷⁵ To by ovšem znamenalo problém s ohledem na konstitutivní zápis do evidence fondů a daňové právo, které na svěřenský fond pohlíží jako na subjekt.¹⁷⁶

Uvidíme, jak se k této otázce postaví další judikatura. S ohledem na současnou nejistotu zakladatelů i obmyšlených při zřizování fondů by bylo vhodné, aby tato otázka byla vyřešena co nejdříve. Do té doby lze zakladatelům doporučit při sepisování statutu spíše obezřetnost a důsledně zvážit, do jaké míry budou chtít svěřenský fond následně ovládat, aby se jim tato dispozice nevymstila.

¹⁷⁵ Lederer V. 2021, op. cit. s. 212.

¹⁷⁶ KLEIN Šimon. *Ke změnám statutu svěřenského fondu*. Ad Notam, 2020, dostupné z: https://www.nkcr.cz/casopis-ad-notam/detail/39_814-ke-zmenam-statutu-sverenskeho-fondu.

6. Aspekty fungování svěřenských fondů

6.1. Funkce a použití svěřenských fondů v rámci dědického práva a správy rodinného majetku

V České republice se po roce 1989 objevila silná poptávka po variabilních možnostech správy vlastního majetku, v té době běžných v ostatních západních zemích. Důležitými aspekty, které hrají roli při výběru vhodného institutu ke správě vlastního jmění, jsou zejména požadavek na autonomii vůle, flexibilitu, ale i ochranu vůči zásahům státu a třetích osob.

Svěřenský fond byl začleněn do českého právního řádu jako nový nástroj pro správu majetku v roce 2014. Historicky však i na našem území existovaly podobné instituty, o kterých bylo pojednáno v předchozích kapitolách (např. rodinný fideikomis, svěřenské nástupnictví atd.). Svěřenský fond tak znamená inkorporaci nového právního institutu, ale zároveň také návrat již dříve známých fungujících struktur, zejména pro oblast správy rodinného majetku.

S přijetím OZ došlo k zásadním změnám dědického práva, které taktéž znamenají návrat k dříve platným předpisům na našem území, především ABGB. Mezi základní zásady dědického práva patří respekt k autonomii vůle zůstavitele, široké možnosti, jak pořídit o svém majetku pro případ smrti, ale stále zůstává i ochrana nepominutelných dědiců a dalších osob.

Svěřenský fond má jako nástroj pro správu rodinného majetku významný přesah i do dědického práva. Vzhledem k tomu, že jde o institut v našem právním řádu nový, objevilo se po jeho uzákonění mnoho otázek vztahujících se právě k dědickému právu.

6.1.1. Testamentární svěřenský fond a jeho vznik

Svěřenský fond lze zřídit buď za života zakladatele (inter vivos) nebo pro případ jeho smrti (mortis causa). Svěřenský fond inter vivos vzniká konstitutivně zápisem do evidence fondů. Testamentární svěřenský fond vznikne již k okamžiku smrti zakladatele (§ 1451 OZ hovoří o zůstaviteli), přičemž zápis do evidence fondů je pak pouze deklaratorní.¹⁷⁷

Podle názoru některých autorů svěřenský fond pro případ smrti vzniká až přijetím funkce správcem, účinky však nastávají ex tunc k okamžiku smrti zůstavitele.¹⁷⁸ Podle jiných autorů

¹⁷⁷ SPÁČIL, J., KRÁLÍK, M., PIHERA, V. a kol. 2021, op. cit. marg. č. 14.

¹⁷⁸ SVEJKOVSKÝ, J. 2015, op. cit. s. 425

svěřenský fond vznikne již v okamžiku smrti zůstavitele bez ohledu na to, zda správce následně funkci přijme.¹⁷⁹ V každém případě platí, že pokud by správce funkci nepřijal, může se osoba s právním zájmem (zejména obmyšlení) domáhat jmenování jiného správce soudem podle § 1455 odst. 2 OZ.

Výkon správy konkrétním správcem není pro existenci fondu zásadní a zánik funkce konkrétního správce neznamená bez dalšího zánik svěřenského fondu. Z toho důvodu se kloním spíše ke druhému názoru, že svěřenský fond vzniká již v okamžiku smrti zůstavitele a nezávisí na přijetí funkce správcem. Pokud by jmenovaný správce funkci nepřijal, fond už přesto existuje se všemi právními důsledky (např. existence obmyšlených osob, osob s právním zájmem). Tyto zúčastněné osoby se budou muset aktivně zasadit o to, aby byl jmenován nový správce, který funkci přijme.

Testamentární svěřenský fond je zřizován pořízením pro případ smrti.¹⁸⁰ Mezi ně patří závěť, dědická smlouva či dovětek. Dovětkem však svěřenský fond být zřízen nemůže, neboť obsahem dovětku může být pouze nařízení odkazu, stanovení podmínky, doložení času anebo uložení příkazu.¹⁸¹ Lze však uvažovat o tom, že dovětkem zůstavitel přikáže dědici, aby svěřenský fond o určitém obsahu založil.¹⁸²

Pro platné zřízení fondu je nezbytné dodržet veškeré formální náležitosti těchto právních jednání. I svěřenský fond *mortis causa* musí mít statut ve formě veřejné listiny. Statut může být součástí pořízení pro případ smrti (pokud toto je ve formě veřejné listiny) nebo je obsažen v samostatném notářském zápise.

6.1.2. Testamentární svěřenský fond a jeho vztah k pozůstalosti

Další spornou otázkou zůstává, zda je majetek vyčleněný do svěřenského fondu součástí pozůstalosti, jaký je jeho vztah k právům nepominutelných dědiců na povinný díl a k právům dalších osob.

U svěřenského fondu *inter vivos* je závěr jednoznačný. Majetek do něj vyčleněný není součástí pozůstalosti, i kdyby zakladatel záhy po zřízení zemřel. Zakladatel může do takového

¹⁷⁹ KOCÍ, Miloš a Lukáš PĚSNA. § 1448 (Svěřenský fond a jeho zřízení). In: ŠVESTKA, Jirí, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek III, (§ 976-1474)* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-5-2].

¹⁸⁰ § 1448 odst. 1 OZ.

¹⁸¹ § 1498 OZ.

¹⁸² Lederer V. 2021, op. cit. s. 84.

fondy vyčlenit veškerý svůj současný majetek, aniž by musel respektovat pravidla pro pořizování o majetku pro případ smrti, zejména práva nepominutelných dědiců. V úvahu by připadala pouze možnost započtení na povinný díl dědice, pokud by byl takový dědic zároveň jmenován obmyšleným. Jak bude detailně rozvedeno níže, nemusí být započtení vůbec jednoduché.

Podle některých právních názorů majetek vyčleněný do fondu mortis causa není součástí pozůstalosti a není projednáván v dědickém řízení, neboť okamžikem smrti zůstavitele dochází k jeho oddělení od ostatního majetku a vytvoření samostatného jmění. V důsledku toho pak majetek ve fondu nemůže být zohledněn při výpočtu dědických podílů ani při uplatnění práva na povinný díl (ani jeho peněžní ekvivalent).¹⁸³ Svěřenský fond mortis causa je dle těchto názorů zcela vyloučen z dědického řízení a stejně jako u svěřenského fondu inter vivos do něj může zůstavitel vyčlenit veškerý svůj majetek, aniž by musel respektovat práva nepominutelných dědiců.

Podle opačného názoru je majetek ve fondu mortis causa součástí pozůstalosti a je také projednáván v dědickém řízení. Pořízením pro případ smrti zůstavitel zůstává svěřenskému fondu právo na pozůstalost nebo odkaz. Nabytí majetku potvrzuje deklaratorně soud v dědickém řízení. Svěřenský správce pak vykonává jménem fondu práva dědice nebo odkazovníka, podle toho, co bylo vyčleněno. S tím je spojena aplikace veškerých ustanovení týkajících se dědického práva a pořízení pro případ smrti (včetně ochrany nepominutelných dědiců).¹⁸⁴

Vyskytl se dokonce i třetí názor, podle kterého svěřenský fond není součástí pozůstalosti bez dalšího, je ale jako součást pozůstalosti spravován. Stejně tak svěřenský správce a obmyšlený nejsou v postavení dědice či odkazovníka, vykonávají však některá jejich práva. Některá ustanovení dědického práva se uplatní i na testamentární svěřenský fond, zejména pak právo nepominutelných dědiců na povinný díl.¹⁸⁵

Osobně se kloním ke druhému názoru, kdy majetek svěřenského fondu mortis causa je součástí pozůstalosti a v rámci pozůstalosti je projednáván a spravován. Vzhledem k tomu, že fond je zřizován pořízením pro případ smrti a podle doslovného znění zákona dokonce zůstavitelem, měl zákonodárce zřejmě v úmyslu začlenit jej se vším všudy do dědického práva, tedy i se souvisejícími povinnostmi (např. formální požadavky na pořízení pro případ smrti, ochrana

¹⁸³ KOCÍ, Miloš a Lukáš PĚSNA. § 1448 (Svěřenský fond a jeho zřízení). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek III, (§ 976-1474)* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-5-2].

¹⁸⁴ SPÁČIL, J., KRÁLÍK, M., PIHERA, V. a kol. 2021, op. cit. marg. č. 15., také Lederer V. 2021, op. cit. s. 86.

¹⁸⁵ MIMROVÁ, Tereza. *Svěřenský fond v kontextu dědického práva*. Právní rozhledy, 2019, č. 23-24, s. 840-846.

nepominutelných dědiců apod.). Opačný závěr by znamenal, že lze tato pravidla velmi jednoduše obejít a nerespektovat základní zásady dědictví v OZ. Pokud tedy zůstavitel vyčlení do testamentárního svěřenského fondu veškerý svůj majetek, budou mít nepominutelní dědici vůči svěřenskému správci právo požadovat finanční kompenzaci ve výši jejich povinného dílu.

Související zákonem neupravenou otázkou je, zda lze na povinný díl započíst plnění, které obdrží nepominutelný dědic z testamentárního svěřenského fondu jako obmyšlený.

Započtení na povinný díl a na dědický podíl se nazývá kolace. Na povinný díl nepominutelného dědice se započte vše, co nepominutelný dědic skutečně obdržel z pozůstalosti odkazem nebo jiným opatřením zůstavitele a dále jakékoli plnění, které obdržel od zůstavitele v posledních třech letech, nepřikáže-li zůstavitel započíst za delší dobu.¹⁸⁶ Započtení na povinný díl nepominutelného dědice nastává automaticky, ledaže zůstavitel přikáže jinak (např. započtení zcela vyloučí).¹⁸⁷ Započtení lze provést i na dědický podíl jiného dědice, přikáže-li tak zůstavitel nebo v případě, že by byl nepominutelný dědic nedůvodně znevýhodněn.¹⁸⁸

Započtení však v žádném případě neznamená povinnost něco vydat. V jeho důsledku se pouze sníží dědický či povinný podíl dědice, který má z pozůstalosti ještě obdržet. Pokud by byl předmět zápočtu vyšší hodnoty než dědický (příp. povinný) podíl, dědic či nepominutelný dědic by z pozůstalosti již nic dalšího nenabyl.

Mezi bezúplatná plnění, která jsou předmětem kolace, nepatří obvyklá darování, jako např. příležitostné dary k narozeninám, k Vánocům a obdobným výročím a příležitostem, které jsou obvyklé i vzhledem k majetkovým poměrům dárce a obdarovaného.¹⁸⁹

Mezi „jiná opatření zůstavitele“, která se zohlední při zápočtu, patří veškerá pořízení pro případ smrti, jako odkazy, pododkazy, dědický podíl dle závěti, dědická smlouva. Podle většinového názoru je mezi ně třeba z hlediska smyslu a účelu zákona zařadit i darování pro případ smrti, které není posouzeno jako odkaz, přestože předmět takového opatření není součástí pozůstalosti.¹⁹⁰ Pokud by však zůstavitel obdaroval pro případ své smrti osobu, která se nestane

¹⁸⁶ § 1660 OZ.

¹⁸⁷ PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. 2019, op. cit. marg. č. 3.

¹⁸⁸ § 1663 OZ.

¹⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 30 Cdo 889/2002, ze dne 26. 7. 2003.

¹⁹⁰ PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. 2019, op. cit. marg. č. 3 nebo DRACHOVSKÝ, O. *Darování pro případ smrti – kam s ním?* Ad Notam, 2019, č. 4, s. 3-7 nebo RONOVSÁ, Kateřina, PIHERA, Vlastimil. *(Ne)pominutelný dědic. Kontroverze, rizika a možnosti změn.* Právní rozhledy, 2019, č. 15-16, s. 520-525.

dědicem (ani nepominutelným dědicem), nepřinese možnost započtení nepominutelnému dědici žádný prospěch, když kolace nezakládá povinnost něco vydat.¹⁹¹

Ve vztahu k testamentárnímu svěřenskému fondu není situace tak jednoznačná. Jeho zřízení je třeba považovat také za „jiné pořízení zůstavitele“ ve smyslu § 1660 odst. 1 OZ. I kdyby však zůstavitel jmenoval nepominutelného dědice obmyšleným, neznamena to bez dalšího, že plnění, které mu bude z fondu náležet, lze použít k zápočtu. Pokud by šlo o nepodmíněné právo obmyšleného na plnění v určité výši, nebyl by v praxi problém zápočet provést.

V jiných případech ale nemusí být započtení tak jednoduché a bude zřejmě nezbytné, aby se zákonodárce, případně judikatura s tímto vypořádali. Může jít o případ, kdy je plnění obmyšleného vázáno na splnění podmínky (např. dosažení věku, dokončení vzdělání, dosažení zisku svěřenského fondu), když obmyšlený není v okamžiku zřízení fondu ještě definitivně určen nebo když není určeno plnění, které mu bude poskytnuto (u diskrečního svěřenského fondu).¹⁹²

U svěřenského fondu *inter vivos* by přicházelo v úvahu započtení pouze podle § 1660 odst. 2 OZ, kdy by plnění obmyšleného (který by byl zároveň nepominutelným dědicem) bylo započteno jako bezúplatné plnění v posledních třech letech před smrtí zůstavitele. Opět se ale dostáváme ke stejným otázkám jako u testamentárního svěřenského fondu – zda započíst a v jaké výši (zejména u podmíněného plnění nebo když nelze osobu obmyšleného či výši plnění v době smrti zůstavitele určit).

Zda provést zápočet a v jaké výši – tyto otázky zřejmě nepůjde jednoduše překlénout výkladem a budou muset být podrobněji upraveny v zákoně.

Uvedené nejasnosti považuji za velmi zásadní. Jde o situace, které budou běžně nastávat a budou se týkat *de facto* všech testamentárních svěřenských fondů a některých fondů *inter vivos*. Dokud nebudou tyto otázky uspokojivě vyřešeny, lze doporučit, aby zůstavitel náležitě zvážil při zřizování testamentárního svěřenského fondu práva nepominutelných dědiců a pokud jim z pozůstalosti přikáže méně než jejich povinný díl, výslovně v závěti uvedl, co se má na něj započíst (např. plnění ze svěřenského fondu jako obmyšlenému). Tím snad bude možné předejít následným sporům a soudním tahanicím.

¹⁹¹ § 1658.

¹⁹² RONOVSKÁ, Kateřina, PIHERA, Vlastimil. *(Ne)pominutelný dědic. Kontroverze, rizika a možnosti změn*. Právní rozhledy, 2019, č. 15-16, s. 520-525.

6.1.3. Další jednání zůstavitele a ochrana nepominutelných dědiců

Mimo svěrenský fond existují i další právní jednání zůstavitele učiněná v krátkém časovém úseku před smrtí (nebo v očekávání blízké smrti), která mají podstatný vliv na dědictví a povinný díl nepominutelných dědiců.

Mezi taková jednání patří už výše zmíněné darování pro případ smrti, další fundační struktury zřízené před smrtí zůstavitele (nadace, nadační fond), plnění z pojištění, penzijní schémata nebo „obyčejné“ darování *inter vivos*, učiněné v očekávání smrti či „na smrtelné posteli“.

Všemi těmito jednáními může dojít ke zkrácení práva nepominutelného dědice na povinný díl. U těchto pořízení zůstavitele je nepominutelný dědic chráněn pouze pomocí započtení neboli kolace na dědický či povinný podíl. Pokud by obdarovaným či beneficiem těchto jednání byl jiný dědic, může být o hodnotu tohoto jednání jeho dědický podíl snížen. Maximálně však dojde k tomu, že z pozůstalosti nedostane nic dalšího. Za žádných okolností nebude povinen nic vracet ani finančně kompenzovat nepominutelnému dědici jeho povinný díl.¹⁹³

Pokud by zůstavitel obdaroval před smrtí osobu, která se nestane dědicem, nebude tato osoba taktéž nic povinna vracet (ani rozdíl finančně kompenzovat) a nepominutelnému dědici se tak ochrany nedostane. V extrémním případě může zůstavitel před smrtí darovat či vyčlenit do fundačních či trustových struktur veškerý svůj majetek a pokud není beneficiem tohoto jednání dědic, nepominutelnému dědici se z pozůstalosti nedostane ničeho. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, některá plnění zůstavitele může být navíc problémem započíst, když nelze s určitostí stanovit jejich výši nebo zda budou uskutečněna (jmenování beneficiem v rámci fundačních či trustových struktur, když plnění je závislé na splnění podmínky nebo nelze předem určit jeho výši).

Právní úprava v ABGB, která byla mimo jiné předlohou darování pro případ smrti v OZ, se k této problematice stavěla jinak. Hodnota darování pro případ smrti byla započítávána do hodnoty pozůstalosti pro výpočet povinného dílu nepominutelných dědiců. Navíc existovala možnost žádat vrácení daru pro zkrácení povinného dílu. Tento postup však nebyl do OZ převzat, čímž se ochrana nepominutelných dědiců podstatně snížila.¹⁹⁴

¹⁹³ § 1658.

¹⁹⁴ TALANDA, Adam. *Darování pro případ smrti – trojský kůň dědického práva*. Právní rozhledy, 2015, č. 13-14, s. 474-481.

Vzhledem k tomu, že uvedenými jednáními lze obejít ochranu nepominutelných dědiců, nejsou tato jednání omezena ani ustanoveními § 1598, 1630 a 1631 OZ, která chrání právo běžných dědiců na dědický podíl.¹⁹⁵

Podle § 1598 OZ platí, že „každému z dědiců musí zůstat z hodnoty dědictví alespoň čtvrtina odkazy nezatížená. Zatíží-li zůstavitel dědice více, má dědic právo na poměrné zkrácení odkazu.“ I kdyby dědic ochranu podle § 1598 OZ neuplatnil, bude mít podle § 1630 OZ právo na náhradu nákladů vynaložených při splnění odkazů a přiměřenou odměnu za svou námahu. Právo zůstavitele zřizovat odkazy je navíc omezeno ustanovením § 1631 OZ, podle kterého se poměrně sníží všechny odkazy, pokud čistá hodnota pozůstalosti nestačí k úhradě všech dluhů. Tato práva může dědic využít pouze za předpokladu, že uplatnil právo na výhradu soupisu pozůstalosti.¹⁹⁶

Tato pravidla však neplatí ve vztahu k darování pro případ smrti, svěřenskému fondu ani např. darování *inter vivos* učiněnému těsně před smrtí. Plnění z těchto jednání jsou uspokojena bez ohledu na to, jaká částka zůstane v pozůstalosti pro ostatní dědice.

Z výše uvedeného vyplývá, že ochrana nepominutelných dědiců je v novém českém právu poměrně limitovaná. Povinný díl je chráněn vůči jiným pořízením zůstavitele pro případ smrti, vůči nimž může nepominutelný dědic požadovat finanční dorovnání povinného dílu. Vůči ostatním jednáním zůstavitele, která nejsou pořízením pro případ smrti, je nepominutelný dědic chráněn pouze pomocí kolace.

Kolace neboli započtení na povinný (či dědický) podíl se uplatní pouze vůči jiným dědicům, kteří z pozůstalosti obdrželi plnění na základě jiného pořízení zůstavitele. Povinný díl může být kompenzován pouze do výše hodnoty podílů těchto dědiců. Vůči osobám, které nemají postavení dědiců, nejsou nepominutelní dědicové chráněni vůbec. Pokud by se zůstavitel rozhodl darovat *inter vivos* veškerý svůj majetek třetí osobě, která není v postavení dědice, nezbude na nepominutelného dědice zřejmě nic. Zbývá jim jedině právo na zaopatření podle § 1665 OZ.

Ve Spolkové republice Německo se Ústavní soud zabýval ústavními stížnostmi dědiců v rámci kterých posuzoval střet dvou zásad dědického práva, a to ochrany autonomie vůle zůstavitele volně nakládat se svým majetkem a práva nepominutelných dědiců na povinný díl. V tomto případě dal Ústavní soud přednost ochraně práv nepominutelných dědiců, která je třeba

¹⁹⁵ TALANDA, Adam. *Darování pro případ smrti – trojský kůň dědického práva*. Právní rozhledy, 2015, č. 13-14, s. 474-481.

¹⁹⁶ PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. 2019, op. cit. marg. č. 1.

chránit v zájmu ochrany rodiny a rodinných vztahů mezi rodiči a dětmi. Ústavní soud však také zdůraznil, že je úkolem zákonodárce, příp. judikatury obecných soudů, aby tyto principy aplikovali a dovodili konkrétní rozsah práva nepominutelných dědiců na povinný díl a testovací svobody zůstavitele.¹⁹⁷

Ačkoli se český Ústavní soud touto otázkou dosud nezabýval, je možné, že by došel k obdobnému závěru jako v Německu a rozhodl se aplikovat ochranu článku 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod („*dědění se zaručuje*“), které je totožné se zněním německé ústavy. V důsledku takového rozhodnutí by některá jednání zůstavitele, učiněná pro případ smrti (např. darování pro případ smrti, testamentární svěřenský fond), mohla být v extrémním případě považována dokonce za neplatná pro obcházení zákonné ochrany nepominutelných dědiců. Toto riziko ještě více narušuje právní jistotu zůstavitelů v tom, jak bezpečně pořizovat o svém majetku.

Důslednou úpravu výše uvedených otázek zákonem považuji za naprosto nezbytnou. V současné situaci není vůbec zřejmé, jak posuzovat testamentární svěřenský fond – jakou formou má být zřízen, kdy vzniká ani zda je majetek do něj vyčleněný součástí pozůstalosti a v rámci pozůstalosti projednáván. S tím souvisí zásada ochrany práv nepominutelných dědiců na povinný díl. V této chvíli není vyjasněno, zda jsou vůči zřízení testamentárního svěřenského fondu chráněni a do jaké míry. Konkrétně ve věci započtení na dědický (příp. povinný) podíl je třeba upravit, zda můžou být předmětem zápočtu i plnění, která nepominutelný dědic obdrží v rámci svěřenského fondu či jiné fundace (v postavení obmyšleného) a zda se tato plnění započítávají bez ohledu na jejich splatnost či podmíněnost.

Totéž se týká i jiných pořízení zůstavitele učiněných v krátké době před smrtí, jejichž vliv na ochranu práv nepominutelných dědiců a pozůstalost není vyjasněn.

Ochranu nepominutelných dědiců je vhodné posílit vůči účelovým převodům a dispozicím s majetkem, které mají za cíl obházet právo na povinný díl. Ochranu by bylo možné posílit v tom směru, aby byli nepominutelní dědici chráněni i vůči osobám „nedědicům“ nebo v případě, že ani po zápočtu nedosahuje čistá hodnota pozůstalosti jejich povinného dílu. Toho by šlo dosáhnout zavedením povinnosti obdarovaných osob (ať už dědiců či nedědiců) poskytnout finanční dorovnání povinného dílu až do výše plnění, které z pozůstalosti obdrželi. Na druhou stranu by tímto postupem byla oslabena autonomie vůle zůstavitelů nakládat libovolně se svým majetkem, což s sebou také nese určité nevýhody.

¹⁹⁷ Rozhodnutí BVerfGE 112 ze dne 19. 4. 2005, 332.

Aktuální situace právní nejistoty však není výhodná ani pro zůstavitele. Zůstavitelé v současnosti neví, jak o svém majetku bezpečně pořídit tak, aby jejich jednání nemohlo být později rozporováno či dokonce napadeno pro neplatnost.

Mám za to, že vyřešení výše uvedených otázek bude v každém případě znamenat zlepšení situace pro obě strany, ať už se zákonodárce rozhodne preferovat respekt k autonomii vůle zůstavitele nebo ochranu nepominutelných dědiců.

6.1.4. Svěřenské nástupnictví – příbuzný svěřenského fondu

6.1.4.1. Svěřenské náhradnictví a fideikomis v ABGB

Svěřenské nástupnictví neboli fideikomisární substitute je institutem dědického práva, který byl do našeho právního řádu znovu zaveden v rámci OZ. Svěřenské nástupnictví má stejně jako jiné svěřenské instituty původ v římském fideikomis. Právní úprava OZ se navrácí k úpravě v ABGB, kde byl tento institut nazýván svěřenské náhradnictví a byl výslovně upraven jako druh náhradnictví obecného.¹⁹⁸

ABGB mimo fideikomisární substitute upravoval také rodinné svěřenství neboli rodinný fideikomis. Na rozdíl od svěřenského náhradnictví byla základním znakem rodinného svěřenství perpetuita. Jeho doba trvání nebyla ničím omezená. Cílem rodinného svěřenství bylo udržet celistvost rodinného majetku, zamezit jeho zcizování a stanovit pravidla, jak bude v rodině spravován.¹⁹⁹ Rodinný fideikomis byl užíván především ve šlechtických rodinách, které vlastnily rozsáhlejší (zejména nemovitě) majetky a snažily se zachovat svá panství v rodině.²⁰⁰

Dalším rozdílem rodinného fideikomis od svěřenského náhradnictví v ABGB byla nutnost schválení jeho zřízení panovníkem, následně zákonodárným sborem.²⁰¹

Právě neomezená doba trvání fideikomis a jeho spojení se šlechtou byla jedním z důvodů opakovaných snah o jeho zrušení. Došlo k tomu za první republiky v roce 1924. Svěřenská

¹⁹⁸ § 608 ABGB.

¹⁹⁹ § 618 ABGB.

²⁰⁰ FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, marg. č. 2.

²⁰¹ SALÁK, P. *K pojmu fideikomis a jeho pozici v římském právu a novověkém právu*. Právní rozhledy, 2014, č. 12, s. 432-437.

náhradnictví byla součástí právního řádu až do roku 1951. Poté byla také zrušena s tím, že omezení vyplývající ze stávajících svěrenských náhradnictví byla účinná až do roku 1964.²⁰²

V Důvodové zprávě v OZ se uvádí, že „*smyslem omezení trvání svěrenského nástupnictví je vyloučit, aby se pozůstalost přeměnila v rodinné svěrenství (fideikomis), zrušené v našem právu již v r. 1924*“. Rodinný fideikomis přesto vykazuje některé obdobné znaky právě se současným svěrenským fondem.

Svěrenský fond se podobá fideikomisu zejména podobným účelem a funkcí v případě, že je zřízen pro správu rodinného majetku. V obou případech jde o vyčlenění majetku s cílem jej zachovat a spravovat v rodině a stanovit závazná pravidla, jak s ním bude dále nakládáno. Vlastnické právo k rodinnému fideikomisu je na rozdíl od svěrenského fondu formálně rozděleno mezi aktuálního držitele a vlastníka (fiduciáře), který majetek drží a spravuje a všechny čekatele (všechny další potomky v rodině, kteří se stanou jeho nástupci). Fiduciář je jako vlastník oprávněn odebírat z majetku plody a užitky, je však omezen v nakládání s podstatou majetku.²⁰³

Dalším rozdílem je pak omezená doba trvání svěrenského fondu. Jak už ale bylo uvedeno, perpetuita byla jedním ze zásadních důvodů pro zrušení fideikomisu, a proto nebylo záměrem zákonodárce ji do našeho právního řádu znovu navracet.

Je zřejmé, že svěrenský fond je moderním institutem, který lze užít ke mnoha dalším účelům, např. investování, podnikání atd. Jeho právní forma se od rodinného fideikomisu liší (svěrenský fond jako majetek bez vlastníka, dělené vlastnictví k rodinnému svěrenství). Přesto spatřuji mezi svěrenským fondem a fideikomisem některé podobné znaky, zejména pak důvod a účel jejich zřízení, snaha o zachování celistvosti rodinného jmění a nezczitelnost či nezatížitelnost rodinného majetku.

6.1.4.2. Současná úprava svěrenského nástupnictví v OZ

Zřízením svěrenského nástupnictví zůstavitel nařizuje, že dědictví má po smrti nebo po splnění jiné podmínky přejít na dalšího dědice (svěrenského nástupce). První neboli přední dědic (příp. institut) je zpravidla omezen v nakládání a pořizování o majetku, který zdědí, přestože se stane jeho vlastníkem.

²⁰² § 503 zák. č. 40/1964 Sb.

²⁰³ § 631.

Svěrenský nástupce neboli zadní dědic (příp. substitut) je dědicem zůstavitele. Předmětem svěrenského nástupnictví je tak pouze majetek, který odkázal přednímu dědici zůstavitel, nikoli jiný majetek, který přední dědic zdědil od jiné osoby.

Doba trvání svěrenského nástupnictví je omezená, a to okamžikem nabytí svěrenského jmění zadním dědicem, který nebyl zůstavitelovým současníkem. Maximální doba trvání je 100 let. I zde se (jako ve svěrenském fondu) uplatní výjimka, pokud má zadní dědic nabytí dědictví až v okamžiku smrti předního dědice, který byl zůstavitelovým současníkem. V takovém případě svěrenské nástupnictví skončí až nabytím dědictví svěrenským nástupcem, i kdyby od jeho zřízení uplynulo více než 100 let.²⁰⁴

ABGB na rozdíl od OZ rozlišoval mezi druhem majetku, který byl předmětem svěrenského nástupnictví. U movitých věcí a peněz bylo možné zřídit substituci až pro druhý stupeň substitutů, kteří nebyli zůstavitelovými současníky. U nemovitých věcí bylo nabytí omezeno pouze pro první stupeň nástupců.²⁰⁵

Přední dědic se stává vlastníkem majetku, který je předmětem fideikomisární substituce. Je však omezen v nakládání s tímto majetkem a má práva a povinnosti pouze jako poživatel, neurčí-li zůstavitel jinak. To znamená, že nemůže tento majetek volně zcizovat a zatěžovat. Výjimkou je, pokud je tak učiněno k úhradě dluhů zůstavitele nebo se souhlasem substituta ve formě veřejné listiny.²⁰⁶

6.1.4.3. Použití svěrenského nástupnictví a rozdíl od svěrenského fondu

Cílem zřízení fideikomisární substituce je zachování majetku v co největším rozsahu pro zadního dědice. Přední dědic je tedy oprávněn odebírat plody a užitky, podstata majetku by však měla zůstat zachována pro substituta. Pro ochranu svěrenského nástupce i třetích osob se u věcí, které jsou zapsány ve veřejném seznamu, zapisuje i svěrenské nástupnictví. Pokud by přední dědic porušil omezení, která ze svěrenského nástupnictví vyplývají u věcí zapsaných do veřejného seznamu, nebude to mít vůči substitutovi žádné právní účinky. U ostatních věcí se svěrenský nástupce může dovolat relativní neúčinnosti právního jednání předního dědice.²⁰⁷

²⁰⁴ § 1515 OZ.

²⁰⁵ § 612 ABGB.

²⁰⁶ § 1521 OZ.

²⁰⁷ § 1524 OZ.

Na majetek, který je předmětem fideikomisární substituce, nelze vést ani exekuční řízení, aby majetek zůstal zachován pro svěřenského nástupce. Exekuční řízení musí být v takovém případě zastaveno.²⁰⁸ Výjimka nastává v případě, že zůstavitel výslovně umožnil přednímu dědici se substitučním jměním volně nakládat nebo pokud jsou v exekuci vymáhány zůstavitelovy dluhy.²⁰⁹

Fideikomisární substituce je tradičním institutem dědického práva, umožňujícím zůstaviteli různé způsoby pořízení o svém majetku zejména v případě složitějších rodinných vztahů. Bývá užívána zpravidla v případech, kdy přední dědic není způsobilý (pro věk nebo nedostatek svéprávnosti) o svém majetku pořizovat. Zůstavitel tak může předem určit, komu po něm majetek připadne a vyloučí tak intestátní posloupnost, která by majetek mohla zavést do vzdálených rodinných kruhů nebo dokonce státu jako odúmrt'.²¹⁰

Fideikomisární substituce by přicházela v úvahu taktéž, pokud by přední dědic byl známý pro své utrácení nebo závislost (např. gamblerství, drogy atd.) a reálně hrozilo, že by z rodinného majetku nezbylo pro budoucí generace nic. Zůstavitel by tak mohl dědici ponechat právo odebírat plody a užitky a zajistit mu tak důstojný životní standard, přičemž dispozice s kmenovým majetkem by podléhaly souhlasu zadního dědice (např. potomků).

Fideikomisární substituce má stejné kořeny v římském právu jako svěřenský fond. Mezi těmito instituty tak lze nalézt mnohé shodné znaky, ale i odlišnosti.

Postavení předního dědice se může zdát obdobné jako postavení svěřenského správce. Přední dědic je stejně jako svěřenský správce omezen v možnosti disponovat se substitučním jměním. Na rozdíl od správce je však výlučným vlastníkem substitučního jmění a jako jeho vlastník jedná. Správce není vlastníkem svěřenského fondu, nebere z něj plody a užitky, náleží mu odměna za výkon správy.

Postavení svěřenského nástupce se zase podobá postavení obmyšleného svěřenského fondu. Plody a užitky ze svěřenského jmění však náleží fiduciáři (aktuálnímu vlastníkovi), naopak u svěřenského fondu náleží plody a užitky tradičně obmyšleným osobám. Pozici svěřenského nástupce tak lze přirovnat spíše k pozici obmyšleného ke kmenovému majetku svěřenského fondu, který mu připadne po jeho zániku.

²⁰⁸ § 303 zák. č. 99/1963 Sb.

²⁰⁹ § 322 odst. 5 zák. č. 99/1963 Sb.

²¹⁰ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz.

Fideikomisární substitute je tradičním institutem dědického práva a jinak ji nelze využít. Naopak možnosti využití svěřenského fondu jsou velmi široké, od správy rodinného majetku, pořízení pro případ smrti, až po podnikání či investice. Rozdíly mezi nimi jsou tak nejen právně formální (rozdílné postavení osob, vlastnické právo k majetku), ale zejména v možnostech jejich využití a fungování.

6.2. Svěřenský fond jako ochrana před věřiteli a třetími osobami

Po zavedení svěřenského fondu do českého právního řádu se objevily diskuze, zda nebude tento neznámý institut zneužíván k obcházení věřitelů či jiných zákonných povinností (např. placení daní, odvodů atd.). Jejich důvodem byl zejména nový koncept jmění bez vlastníka, anonymita zúčastněných osob i vloženého majetku a tím pádem nedostatečný dohled orgánů veřejné moci.

Tyto obavy byly také jedním z důvodů přijetí novely OZ č. 460/2016 Sb., kterou byla zavedena povinná evidence svěřenských fondů, obmyšlených osob a dalších údajů, ke kterým mají orgány veřejné moci a další osoby přístup za zákonem stanovených podmínek. Dalším důvodem byl společný evropský postup proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a praní špinavých peněz.

Obavy ze zneužívání svěřenských fondů se zatím neukázaly jako opodstatněné. Na svěřenské fondy se vztahují stejná pravidla jako na jiná právní jednání směřující k obcházení věřitelů či zákonných povinností. Jejich zřízení tak v tomto ohledu neznamená žádnou zásadní výhodu. Přesto jejich zřízení může věřitelům vymožení pohledávky v některých případech ztížit.

6.2.1. Zřízení svěřenského fondu a vliv na věřitele zakladatele

Zřízením svěřenského fondu přestává být majetek do něj vložený vlastnictvím zakladatele. Není však ani ve vlastnictví svěřenského správce či obmyšlených, jedná se o samostatné autonomní jmění bez vlastníka. Věřitelé zakladatele tak nemohou svou pohledávku uspokojit z majetku ve svěřenském fondu, ledaže by se jednalo o pohledávku přímo za majetkem, který je do svěřenského fondu vložený (např. pohledávka na zaplacení daně z nemovitosti vložené do svěřenského fondu).

Z toho důvodu se lze obávat, že předlužený zakladatel bude chtít obejít své věřitele a vyčlenit svůj majetek do svěřenského fondu, aby na něj věřitelé neměli právní nárok a po uplynutí určité doby si své jmění vezme nazpět. Tyto obavy však nejsou zcela opodstatněné. Na zřízení

svěřenského fondu se uplatní stejná pravidla jako na jakákoliv jiná jednání dlužníka učiněná v úmyslu zkrátit věřitele.

Věřitelé zakladatele se mohou bránit několika způsoby, stejně jako v případech jiných zkracujících jednání. Jedním z předních způsobů je napadení účinnosti vyčlenění majetku do svěřenského fondu podle § 589 a násl. OZ.

Objevily se sice názory, že relativní neúčinnost nelze v případě svěřenských fondů aplikovat, protože neexistuje druhá strana, která s dlužníkem jednala či z jednání přímo nabyla prospěch a vůči níž by se relativní neúčinnost uplatnila.²¹¹ Naprostá většina názorů se však shoduje, že s ohledem na smysl a účel zákona se konstrukce relativní neúčinnosti plně uplatní i v případě svěřenských fondů. V opačném případě by bylo velmi snadné věřitele obejít prostým vyčleněním majetku do fondu.²¹²

Podle § 589 OZ platí, že *„zkracuje-li právní jednání dlužníka uspokojení vykonatelné pohledávky věřitele, má věřitel právo domáhat se, aby soud určil, že právní jednání dlužníka není vůči věřiteli právně účinné.“* Žaloba věřitele na určení relativní neúčinnosti zkracujícího jednání se nazývá odpůrcí žaloba. Jedná se o tradiční institut občanského práva. Věřitelé se mohou její pomocí dovolat neúčinnosti jednání dlužníka, učiněného v posledních pěti letech v úmyslu zkrátit věřitele, pokud byl druhé straně tento úmysl znám, případně učiněného v posledních dvou letech, musel-li být druhé straně tento úmysl znám nebo v případě bezúplatných jednání.²¹³

Pasivně legitimovanou v případě odpůrcí žaloby je druhá strana, která s dlužníkem jednala nebo která z jednání přímo nabyla prospěch. V případě svěřenských fondů je situace složitější, protože vyčlenění majetku neznamena převod na nabyvatele a nového vlastníka, který by byl pasivně legitimován. Odpůrcí žalobu bude možné uplatnit vůči svěřenskému správci, který vlastnické právo k fondu vykonává. V některých případech by v úvahu připadal i obmyšlený, pokud by mu vyčleněním vzniklo právo na plnění z fondu.²¹⁴

²¹¹ SKUHRAVÝ, J. *Institut svěřenského fondu v návrhu občanského zákoníku*. Obchodní právo, 2011, č. 3, s. 10–30.

²¹² Např. SPÁČIL, J., KRÁLÍK, M., PIHERA, V. a kol. 2021, op. cit. s. 1576, PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. 2019, op. cit. s. 1539.

²¹³ § 590 a 591 OZ.

²¹⁴ MIMROVÁ, T. *Svěřenský fond jako efektivní nástroj ochrany majetku před věřiteli*. Obchodněprávní revue, 2014, č. 3, s. 68-76.

Právo podat odpůrčí žalobu svědčí věřitelům s vykonatelnou pohledávkou. Věřitelé s nevykonatelnými pohledávkami si můžou toto právo vyhradit prostřednictvím notáře, exekutora nebo soudu. Pokud tak učiní, lhůta k podání žaloby jim až do nabytí vykonatelnosti neběží.²¹⁵

Lhůta k podání odpůrčí žaloby je stanovena jako objektivní a zároveň prekluzivní. Pokud by ji věřitel promeškal, např. kdyby se o zřízení svěřenského fondu vůbec nedozvěděl, o právo namítat relativní neúčinnost přijde. Objektivní stanovení lhůty je pro věřitele velmi nepříznivé. Přestože jsou všechny svěřenské fondy předmětem evidence, údaj o jejich zakladateli a obmyšleném není veřejnosti bez dalšího přístupný. Přístup mají pouze státní orgány, exekutoři a osoby, které prokážou právní zájem. Věřitelé se tak o vyčlenění majetku ze jmění zakladatele a zřízení fondu nemusí vůbec dozvědět, lhůta k podání odpůrčí žaloby jim však přesto uběhne. Zároveň nemají žádné informace o tom, jaký majetek byl do fondu vyčleněn, není-li zapsán ve veřejném seznamu (např. katastr nemovitostí, obchodní rejstřík).

Vyslovení relativní neúčinnosti soudem znamená, že zkracující jednání dlužníka (zpravidla převod majetku) není vůči věřiteli účinné. Věřitel se tak může z tohoto majetku uspokojit, jako by byl stále ve vlastnictví dlužníka, nikoli nabyvatele neboli odpůrce. Pokud by to nebylo dobře možné, náleží věřiteli odpovídající náhrada v penězích.²¹⁶ Náhrada věřiteli náleží i v případě, že by uspokojení z majetku dlužníka bylo obtížné, nákladné nebo pokud bude předmětná věc zcizena či spotřebována.²¹⁷

Vedle relativní neúčinnosti chrání práva věřitelů také § 1467 OZ, který se vztahuje speciálně na svěřenský fond. Ustanovení zakládá solidární odpovědnost zakladatele, obmyšleného a správce za účast na jednání sledující úmyslné poškození práv zakladatelova věřitele nebo poškození svěřenského fondu.

Pokud by se tedy věřitel relativní neúčinnosti nedovolal (např. z důvodu uplynutí objektivní lhůty k podání žaloby nebo nemožnosti uspokojit se tímto způsobem), může se domoci náhrady škody tímto dalším způsobem. Solidárně odpovědným budou i správce a obmyšlený, pokud se na takovém jednání účastnili. Účast neznamená pouhé přijetí funkce správce nebo plnění obmyšleným. Podmínkou je alespoň vědomost o jednání s úmyslem zkrátit věřitele.²¹⁸

²¹⁵ § 593 OZ.

²¹⁶ § 595 OZ.

²¹⁷ LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1927, marg. č. 20.

²¹⁸ SPÁČIL, J., KRÁLÍK, M., PIHERA, V. a kol. 2021, op. cit. s. 1576.

Ustanovení však nechrání věřitele dalších osob, které nejsou zakladateli a které do fondu převedou svůj majetek po jeho vzniku. Věřitelům těchto dalších osob by nezbylo než se domáhat relativní neúčinnosti nebo náhrady škody podle obecných zákonných ustanovení.

Ustanovení § 1467 OZ chrání zároveň i tyto zúčastněné osoby navzájem. Obmyšlený by se tak mohl nejen po správci, ale i po zakladateli domáhat náhrady škody způsobené na svěřenském fondu (pokud by se účastnil např. na úmyslném vyvážení majetku z fondu se správcem). Stejný princip by fungoval i opačně vůči obmyšlenému, kdyby se na takovém jednání podílel on.²¹⁹

Tímto se odlišuje OZ od své předlohy *Civil Code of Quebec*. Čl. 1292 CCQ zakládá shodně solidární odpovědnost zakladatele, správce a obmyšleného za jednání učiněná v úmyslu poškodit věřitele zakladatele a věřitele trustu. Neumožňuje však domáhat se náhrady škody zúčastněným osobám navzájem za jednání poškozující trust. Věřitelé trustu, resp. svěřenského fondu jsou takoví, kteří mají pohledávky vyplývající z majetku do trustu vloženého a z jednání správce učiněného na účet trustu (např. pokud je součástí trustu závod, obchodní společnost, nemovitosti atd.). CCQ věřitele trustu chrání tímto zvláštním ustanovením, na rozdíl od OZ, který na jejich ochranu pozapomněl. Věřitelé českého svěřenského fondu nejsou prostřednictvím § 1467 OZ chráněni a můžou se domáhat náhrady škody či relativní neúčinnosti pouze podle obecných zákonných ustanovení.²²⁰

Ani věřitelé obmyšleného a správce nejsou tímto ustanovením chráněni. Věřitelé obmyšleného se můžou uspokojit z plnění ze svěřenského fondu, na které vznikne obmyšlenému právní nárok. Věřitelé správce se můžou hojit pouze na jeho osobním majetku, který je oddělený od majetku spravovaného v rámci svěřenského fondu.

Další způsoby ochrany věřitelů zakladatele jsou stejné jako u jiných jednání dlužníka zkracující věřitele.

Pokud by jednání zakladatele naplnilo znaky trestného činu poškozování věřitele podle § 222 zák. č. 40/2009 Sb. trestního zákoníku (dále jen „TZ“), může se věřitel domáhat náhrady škody jako poškozená osoba postupem podle trestního práva. Postup dle TZ je na určení relativní neúčinnosti podle OZ nezávislý.

Pokud by na majetek dlužníka zakladatele již byla nařízena exekuce nebo výkon rozhodnutí, nemůže svůj majetek do svěřenského fondu platně vyčlenit z důvodu účinků tzv.

²¹⁹ SPÁČIL, J., KRÁLÍK, M., PIHERA, V. a kol. 2021, op. cit. s. 1577.

²²⁰ SVEJKOVSKÝ, J. 2015, op. cit. s. 503.

generálního inhibitoria.²²¹ Následkem by byla relativní neplatnost takového jednání. Další možnost ochrany skýtá § 260h o.s.ř., který zakládá relativní neúčinnost jednání dlužníka (povinného) týkajících se jeho majetku učiněných poté, co bylo povinnému (resp. předvolané osobě) doručeno prohlášení o majetku. V důsledku této relativní neúčinnosti se věřitel může domáhat postižení předmětného majetku vůči odpůrci, aniž by musel podávat odpůrci žalobu a čekat na vyslovení relativní neúčinnosti soudem.²²²

Poslední způsob ochrany představuje úprava odporovatelnosti obsažená v zák. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení (dále jen „**InsZ**“).²²³ Tento postup lze využít po zahájení insolvenčního řízení na majetek zakladatele a relativní neúčinnost zde vyslovuje insolvenční soud. Zároveň platí, že po zahájení insolvenčního řízení nelze v probíhajícím řízení o určení relativní neúčinnosti dle OZ pokračovat (insolvenční úprava má přednost).²²⁴ Aktivně legitimovaný je zde pouze insolvenční správce a přihlášený věřitel může vystupovat pouze v pozici vedlejšího účastníka řízení.

Podrobná úprava relativní neúčinnosti dle občanského a insolvenčního práva, ochrana věřitele v exekucním ani trestním řízení není z důvodu jejich obsáhlosti předmětem této práce.

Z výše uvedeného vyplývá, že obavy, že svěřenské fondy budou ve velkém využívány k obcházení a poškozování věřitelů, se prozatím neukázaly jako opodstatněné. Věřitelé zakladatele mají stejné možnosti, jak se domoci uspokojení svých pohledávek, jako u jiných jednání dlužníka směřujících k jejich zkrácení (např. bezúplatná plnění či jiné zbavování se majetku dlužníkem). Mimoto se můžou domoci náhrady škody i po obmyšleném a správci, pokud se na zkracujících jednáních podíleli.

Z důvodu nižší míry transparentnosti svěřenských fondů a majetku do nich vloženého však může být pro věřitele obtížnější tyto ochranné postupy využít. Především v právní úpravě relativní neúčinnosti by bylo vhodnější zvolení lhůty k podání odpůrcí žaloby jako subjektivní a nikoli objektivní. Tentýž problém může nastat i u věřitelů třetích osob, které následně vloží majetek do svěřenského fondu, přestože nejsou zakladateli. O vložení takového majetku do svěřenského fondu se věřitelé nemusí vůbec dozvědět a ve chvíli podání odpůrcí žaloby může být lhůta k jejímu podání pryč.

²²¹ § 44a odst. 1 zák. č. 120/2001 Sb. exekučního řádu.

²²² LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1907.

²²³ § 235 a násl. InsZ.

²²⁴ § 239 InsZ.

6.2.2. Evidence svěrenských fondů jako nástroj proti jejich zneužívání

Jak už bylo zmíněno, zákonodárce zavedl již po pár letech účinnosti OZ povinnou evidenci svěrenských fondů, a to v rámci zákona č. 460/2016 Sb. Důvodem jejího zavedení bylo podle důvodové zprávy zejména zamezení možného zneužívání fondů k legalizaci výnosů z trestné činnosti nebo k obcházení věřitelů. Požadavek posílení veřejnoprávního dohledu nad svěrenskými fondy byl součástí také evropské legislativy proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a praní špinavých peněz.²²⁵

Prostřednictvím uvedené novely došlo ke změně postupu vzniku svěrenského fondu. Postup vzniku je rozdělen do vícero fází, které se velmi podobají postupu ustavování právnických osob. Svěrenský fond *inter vivos* je zřízen okamžikem přijetí správy správcem. Vzniká však až konstitutivním zápisem do evidence svěrenských fondů.²²⁶ U testamentárních svěrenských fondů je zápis do evidence pouze deklaratorní.

Další změnou je konstitutivní zápis obmyšlených osob u svěrenských fondů se soukromým účelem. Dokud obmyšlení nebudou zapsáni, není jejich jmenování účinné a nemají tak právní nárok se domáhat plnění. Pokud obmyšlení dosud nebyli jmenováni, bude do evidence zapsán způsob, jakým budou určeni.²²⁷ Fondů s veřejně prospěšným účelem se tato povinnost netýká, neboť počty obmyšlených mohou být velmi vysoké, případně nemusejí být ve statutu vůbec jmenovitě určeni.

Novela, resp. její ustanovení týkající se svěrenského fondu, nabyly účinnosti dne 1.1.2018. Stávající svěrenské fondy musely být zapsány do evidence do 6 měsíců od nabytí účinnosti pod sankcí zániku. Stejně tak všichni obmyšlení, kteří byli jmenováni či určeni před účinností novely, museli být zapsáni do 6 měsíců pod sankcí pozbytí účinnosti takového jmenování. Výjimka je v případě, že není obsazena pozice svěrenského správce, který je povinen návrh na zápis do evidence podat.²²⁸

Evidence svěrenského fondu má dvě části, a to veřejnou a neveřejnou. V té veřejně přístupné lze nalézt údaj o názvu fondu, den jeho vzniku, identifikační číslo, účel, údaje o svěrenských správcích (jméno, doručovací adresa a způsob jednání) a informace ohledně závodu,

²²⁵ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 460/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a další související zákony, č. 460/2016 Dz.

²²⁶ § 1451 OZ.

²²⁷ Zákon č. 460/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a další související zákony, Čl. IX.

²²⁸ Zákon č. 460/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a další související zákony, Čl. I.

který byl vložen do svěřenského fondu. Dále jsou předmětem i údaje o případné insolvenční svěřenského fondu nebo výkonu rozhodnutí či exekuce na majetek fondu. Tyto údaje jsou přístupné každému bez dalšího.

V neveřejné části jsou pak evidovány údaje o zakladateli, obmyšlených osobách a osobách mající právo dohledu. Tyto jsou přístupné pouze svěřenskému správci, vyjmenovaným orgánům veřejné moci, povinným osobám ve smyslu zákona č. 253/2008 Sb. o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, případně osobám, které prokážou právní zájem. Za stejných podmínek jsou přístupné také dokumenty ve sbírce listin, obsahující výše uvedené údaje. Do sbírky listin je nově povinnost ukládat statut svěřenského fondu, rozhodnutí o jmenování či odvolání svěřenského správce, dokumenty týkající se zániku fondu, doklady o zvýšení majetku ve svěřenském fondu aj.²²⁹

Rozdělení na veřejnou a neveřejnou část evidence respektuje nedávné rozhodnutí francouzského ústavního soudu (*Conseil constitutionnel*), které prohlásilo za neústavní vedení veřejné evidence francouzských fiducií, kde byly jako veřejně přístupné vedeny všechny údaje, včetně informací o zakladatelích a beneficiitech. Jako neústavní bylo shledáno zejména to, že okruh osob oprávněných k přístupu k těmto údajům nebyl nijak limitován, čímž došlo k zasažení práva na soukromý život.²³⁰

Povinnosti k evidování svěřenských fondů se vztahují jak k českým fondům, tak i k obdobným zahraničním entitám, působícím na území České republiky.

Evidence svěřenských fondů byla poměrně hojně kritizována právníkou veřejností. Nejčastějšími vytýkanými nedostatky bylo omezení anonymity a flexibility, které byly základními znaky tohoto institutu. Další vytýkaný nedostatek se týkal konstitutivního zápisu obmyšlených osob v případě, že v okamžiku zřízení nebyl obmyšlený určen (např. u diskrečních fondů nebo u dosud nenarozených obmyšlených). Dokud nebude obmyšlená osoba v evidenci řádně zapsána, nevzniká jí vymahatelný právní nárok na plnění ani jiná práva spojená s postavením obmyšleného (zejména právo kontroly). Pokud nebude na fungování fondu dohlížet zakladatel (např. z důvodu smrti nebo pokročilého věku), může se svěřenský správce ocitnout bez náležitého dohledu zúčastněných osob.²³¹

²²⁹ § 66 Zákona o veřejných rejstřících.

²³⁰ Rozhodnutí francouzského ústavního soudu (*Conseil constitutionnel*) sp.zn. 2016-591 QPC ze dne 21. října 2016.

²³¹ HORN, Kryštof. *Praktické aspekty svěřenského fondu ve světle návrhu urgentní novely občanského zákoníku*. Ad Notam, 2015, č. 1, s. 9-14.

Přestože lze přisvědčit argumentům, že třetí osoby (např. věřitelé) by měli mít možnost se o vzniku fondu dozvědět, je otázkou, jaký bude praktický dopad této novely. Existenci fondu budou moci z evidence zjistit, horší však bude přístup k údajům o stavu vloženého majetku, i když je zakládání nabývacích listin k majetku fondu povinné.

Advokátní komora vydala stanovisko, ve kterém novelu taktéž velmi zkritizovala jako nekoncepční a učiněnou bez jakékoli veřejné debaty, která v případě takto zásadních změn byla bezpochyby potřeba.²³²

S tímto stanoviskem nelze než souhlasit. Novela učinila právní úpravu vzniku svěrenského fondu zbytečně komplikovanou a nejasnou. Používání různých pojmů označujících fáze ustavování fondů (založení, zřízení, vznik) činí postup nepřehledný. Další komplikace se týkají konstitutivních zápisů obmyšlených osob v případech, kdy tyto nebyly v okamžiku vzniku fondu ještě určeny. Zákon už neříká, kdy má dojít k jejich zápisu ani následky bezdůvodného otálení se zápisem ze strany správce.

Přestože původní právní úprava dle mého názoru vyžadovala novelizaci (zejména požadavek centrální evidence fondů přístupné osobám s právním zájmem a dohledovým orgánům), měla této novelizaci předcházet širší odborná diskuze, jejímž výsledkem by byla komplexní a promyšlená změna. Nelze také odhlédnout od toho, že současná úprava svěrenských fondů vyžaduje novelizaci i v jiných oblastech (např. možnost změny statutu po vzniku fondu, otázky týkající se testamentárního svěrenského fondu a jeho vztahu k dědickému právu a další).

Po více než 8 letech účinnosti svěrenských fondů by tedy bylo na místě analyzovat nejpálčivější problémy, které se za tu dobu objevily a tyto problémy se snažit eliminovat formou jedné komplexní novelizace celého institutu.

²³² Viz Stanovisko České advokátní komory k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb. (...). Česká advokátní komora [online]. 2015 [cit. 2015-01-19], s. 2. Dostupné z: http://www.cak.cz/assets/pro-advokaty/aktuality/14-11-20--novela-noz---stanovisko-ceske-advokatni-komory-_07-142-14_.pdf

Závěr

Svěrenský fond je českou obdobou common law trustu, přizpůsobenou kontinentálnímu právnímu řádu. Ačkoli jde formálně o novou právní strukturu, materiálně se o úplnou novinku nejedná. Navazuje na předchozí historické fiduciární struktury, které na území Česka a Evropy fungovaly po staletí. Konkrétní právní úprava pak vychází z trustu kanadské provincie Quebec.

Implementace common law trustu v kontinentální Evropě byla v posledních desetiletích předmětem mnoha právních analýz napříč evropskými zeměmi. Velká část právních teoretiků byla toho názoru, že trust jako takový není slučitelný s kontinentálními právními řády. Přesto se v posledních desetiletích objevila v Evropě řada nových fiduciárních institutů, které funkce trustu plní. I v kontinentálních právních řádech je tedy zcela zřejmá potřeba využívat funkce a benefity, které trust přináší. Proto jsem se v této práci zabývala otázkou, jakým způsobem tento institut v kontinentálním právu co nejlépe inkorporovat, aby zároveň zůstaly zachovány jeho základní atributy.

Primárně je třeba si uvědomit, že svěrenské instituty fungovaly v kontinentální Evropě řadu staletí, dávno před vznikem common law trustu. Základ svěrenství vychází z římského fideikomisu. Důvody a způsob jeho vzniku i podmínky fungování vykazují mnoho podobností právě s common law trustem. Středověké a novověké formy svěrenství sloužily stejně jako předchůdci trustu ke správě rodinného majetku. Evropské feudální právní řády uznávaly i dělení vlastnického práva na právo vrchní a užitkové. U jednoho z posledních fiduciárních institutů, rodinného svěrenství, bylo dělení vlastnického práva zakotveno přímo v zákoně. Poslední fiduciární instituty fungovaly na našem území poměrně nedávno, ještě v průběhu 20. století.

Při srovnávání historických kontinentálních svěrenství a common law trustu včetně jeho předchůdců si nelze nevšimnout řady podobností, které vykazují. Tyto instituty mají podobný základ, charakteristické znaky i účel, ke kterému byly využívány. Jejich užívání po řadu staletí ukazuje, že ve vyspělé společnosti plní důležitou funkci. Z toho vyplývá, že fiduciární instituty, ať už se nazývají trust, fiducie či svěrenský fond, mají bezpochyby své místo ve všech vyspělých právních řádech a mohou fungovat i v kontinentální Evropě.

V posledních desetiletích se vrací fiduciární instituty do řady evropských zemí zpět. Přístup jednotlivých zemí k jejich začlenění se však velice liší.

Francie jako tradiční kolébka římského práva, se rozhodla pro vytvoření vlastního nového institutu, fiducie. Vlastníkem majetku ve fiducii je správce, který je však ve výkonu práv vlastníka

zásadně omezen. Francouzská úprava fiducie je poměrně rigidní, neumožňuje zřízení fiducie za účelem bezúplatného plnění a významně limituje okruh osob, které mohou vykonávat funkci správce. K založení fiducie je navíc nezbytné splnit složitější formální podmínky. Je zřejmé, že podobností s předlohou common law trustu u francouzské fiducie mnoho nezbylo. Přesto si fiducie našla ve francouzském právu své místo a slouží účelům, ke kterým byla vytvořena (zejména obchodní, investiční oblast).

Německé a rakouské řešení tohoto problému je zcela jiné. Tyto státy se rozhodly nepřijímat zvláštní fiduciární institut. Jeho funkce plní stávající právní konstrukce (*Treuhand*, rakouská soukromá nadace). Německý *Treuhand* není komplexním právním institutem upraveným zákonem. Jeho výhodou může být flexibilita a smluvní volnost stran, nevýhodou je naopak nižší vymahatelnost práv zúčastněných osob. Ačkoli plní některé funkce trustu, nelze s jeho pomocí dosáhnout stejných cílů jako se svěřenským fondem. Rakouská soukromá nadace umožňuje širší možnosti využití, které jsou však limitovány přísnými formálními požadavky. Navíc je s ohledem na povahu nadace jako takové omezen rozsah hlavních činností, které může vykonávat.

Díky tomu, že se Rakousko a Německo rozhodly nepřijímat vlastní *trust-like* instituty, nemusejí čelit problémům, které s sebou implementace common law trustu přináší (např. vyřešení otázky vlastnictví trustu, ochrana práv beneficenta, transparentnost vlastnických vztahů a vymahatelnost práva) a jejichž vyřešení zůstává velkou výzvou i pro české právo. Ani jeden z těchto právních řádů však nenabízí uživatelům takové možnosti, jaké nabízí české právo prostřednictvím svěřenského fondu.

Česká republika se rozhodla pro odvážný krok a přijala vlastní fiduciární institut. Při jeho tvorbě se inspirovala právní úpravou kanadské provincie Quebec. Právní diskuze o tom, jakým způsobem inkorporovat trust v quebeckém právu, se vedly v průběhu celého 20. století až do přijetí CCQ. CCQ nalezl kompromisní řešení a vytvořil trust jako autonomní jmění bez vlastníka, přivlastněné účelu. Jednalo se o zcela originální řešení, které dodnes (až na Českou republiku) nemá ve světě obdoby.

Česká právní úprava je až na drobnější odlišnosti téměř totožná a čelí proto obdobným problémům jako ta quebecká. Kontinentálnímu právu není vlastní existence majetku bez vlastníka, který je přivlastněn účelu. Nabízí se otázka, kdo bude stát na straně závazku týkajícího se svěřenského fondu, když fond nikdo nevlastní. Výsledkem je de facto fikce, kdy jako účastník ve sporu figuruje svěřenský správce jednající na účet fondu. Toto řešení nemusí být mnohými považováno za ideální. Kontinentálnímu právu by snad byla bližší existence fondu jako právnické

osoby. Tím by se však svěřenský fond až příliš vzdálil od koncepce common law trustu a ztratil by některé základní atributy, které jsou pro trustové struktury typické (flexibilita, anonymita, bezformálnost). Svěřenský fond jako právnická osoba by se navíc až příliš podobal jiným nadačním strukturám a dalo by se pak polemizovat o jeho využitelnosti.

Oproti common law trustu posílila česká a quebecká právní úprava postavení zakladatele, v některých případech i na úkor beneficentů (beneficienti nejsou oprávněni jednohlasně změnit ani zrušit trust proti původní vůli zakladatele). Postavení a nároky beneficentů však zůstávají zachovány a jsou dostatečně chráněny. Postavení zakladatele českého svěřenského fondu je ještě silnější než dle quebecké předlohy. Jeho roli posiluje zejména pravomoc po vzniku fondu jmenovat a odvolávat svěřenského správce, čímž získal možnost správu i po vzniku fondu nepřímo ovlivňovat.

Domnívám se, že koncepce trustu, kterou zvolil quebecký (a tedy i český) zákonodárce, je poměrně zdařilá. Úprava sice vyvolává řadu otázek, z nichž některé nejsou dodnes zodpovězeny. V praxi však koncepce svěřenského fondu funguje dobře, zajišťuje oddělení majetku fondu od majetku správce i zakladatele a dostatečně chrání práva beneficentů. Posílení pozice zakladatele mohlo vést ke zvýšení oblíbenosti a využití tohoto institutu pro nakládání s majetkem za života zakladatele. České úpravě lze však v tomto bodě vytknout až příliš široké pravomoci zakladatele, které nejsou zákonem dostatečně specifikovány.

Z dosavadní zkušenosti také vyplývá, že se nepotvrdily úvodní obavy, že svěřenské fondy budou hojně zneužívány pro obcházení věřitelů a zákonných povinností. Právní úprava chrání práva třetích osob (zejména věřitelů) stejnou měrou jako u jiných právních struktur. Je ale pravda, že zřízení svěřenského fondu vyžaduje větší aktivitu věřitelů s cílem dozvědět se vůbec o existenci fondu a který majetek byl do něj vyčleněn.

Obě právní úpravy umožňují široké možnosti využití tohoto institutu, a to jak pro správu vlastního majetku, tak i oblast obchodní, investiční a další. Quebecké a české řešení se jeví (určitě z tohoto pohledu) jako úspěšnější než jeho francouzské či německé protějšky, které takové možnosti nenabízí.

Není nic neobvyklého, že po zavedení nového institutu do praxe se objeví nejasnosti, na které zákon nepamatuje. Úprava svěřenských fondů byla dosud předmětem pouze jedné novely, která bohužel ty nejpalčivější problémy neřešila. Domnívám se, že je nezbytné připravit komplexní novelu, která přinese odpovědi na otázky, o kterých bylo v této práci pojednáváno. Jen tak bude možné svěřenské fondy bez obav využívat k jejich účelům.

Po zhodnocení všech poznatků jsem došla k závěru, že fiduciární instituty mají v evropských kontinentálních právních řádech své místo a jsou nezbytnými právními strukturami všech vyspělých společností. Je pravda, že využití a rozsah common law trustu je širší než u jeho kontinentálních protějšků, zejména pokud jde o následný a konstruktivní trust. Co se však týče výslovných trustů, je možné je při změně některých formálních podmínek úspěšně implementovat i v kontinentálních právních řádech. Vzhledem k dosavadnímu vývoji lze očekávat, že se obdobné fiduciární instituty budou objevovat v dalších a dalších zemích. Proto je nejvyšší čas vést širší odbornou diskuzi o způsobu inkorporace trustů v našich zeměpisných podmínkách, aby mohly být tyto staronové instituty v Evropě opět běžně využívány.

Seznam použitých zdrojů

Odborné monografie, komentáře a učebnice

- BEDNAŘÍKOVÁ, Barbora. *Svěřenské fondy: institut pro uchování a převody rodinného majetku*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Právní monografie
- BŘÍZA, Petr, BŘICHÁČEK, Tomáš, FIŠEROVÁ, Zuzana, HORÁK, Pavel, PTÁČEK, Lubomír, SVOBODA, Jiří. *Zákon o mezinárodním právu soukromém*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014
- CLAXTON, John B. *Studies on the Quebec Law of Trust*. Toronto Thomson Carswell, 2005
- JOHNSTON, David. *Roman law in context*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. Key themes in ancient history
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: Beck, 1995. Právní učebnice
- KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy*. Praha: Beck, 1996. Právní učebnice
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022
- LEDERER Vít. *Fiducie a svěřenský fond*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie
- MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004
- PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019
- RICHTER, Tomáš. *Mezi smlouvou, vlastnictvím a korporací: právní úprava trustu v návrhu nového občanského zákoníku*, in Štenglová, I. (ed.), Pocta Miloši Tomsovi k 80. narozeninám, Aleš Čeněk, Plzeň, 2006
- ROUČEK František a SEDLÁČEK Jaromír *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 3, (§§ 531 až 858). Repr. pův. vyd. z r. 1936. Praha: Codex Bohemia, 1998
- SPÁČIL, Jiří, KRÁLÍK, Michal, PIHERA, Vlastimil. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021
- SVEJKOVSKÝ, Jaroslav a kol., *Správa cizího majetku v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2015
- SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Svěřenské fondy – statut, institut věcného práva*. Bulletin advokacie, 2020, č. 5

- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK Jan, FIALA Josef aj. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek III, (§ 976-1474)* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-5-2]
- TICHÝ Luboš, RONOVSÁ Kateřina, KOCÍ Miloš. *Trust a srovnatelné instituty v Evropě*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2014
- TICHÝ Luboš. *Svěřenský fond a trust. Jejich fungování v mezinárodním srovnání*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016
- URFUS, Valentin, SKŘEJPEK Michal a KINCL Jaromír. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995. Právnické učebnice

Odborné články a příspěvky

- CUMYN, Cantin. *Propriété fiduciaire: mythe ou réalité?* Revue de droit de l'Université de Sherbrooke, 1984, vol. 15
- DESBUQUOIS, Jean Francois. *Lever la prohibition de la fiducie-libéralité*. 7 janvier 2016, dostupné z: https://www.fndp.eu/wp-content/uploads/2017/06/fiducie_liberalite-1.pdf
- DRACHOVSKÝ, Ondřej. *Darování pro případ smrti – kam s ním?* Ad Notam, 2019, č. 4
- DUDÁK, Jan. *Svěřenský fond: Staronový právní institut*. Právni rádce, 2015, č. 7-8
- DUDÁK, Jan. *Zakladatel svěřenského fondu, vyčleněný majetek, vztah k dědictví*. Právni rádce, 2015, č. 9
- EMERICH Yaell. *Les fondements conceptuels de la fiducie française face au trust de la common law: entre droit des contrats et droit des biens*. Revue internationale du droit comparé. Vol. 61 N.1, 2009
- HORÁK, Ondřej. *Tzv. dělené vlastnictví v 19. a 20. století. (K proměněným chápání tradičního pojmu v domácí právní vědě)*. Dny práva - 2010 - Days of Law. 1. ed. Brno : Masaryk University, 2010, dostupné na: <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>
- HORN, Kryštof. *Praktické aspekty svěřenského fondu ve světle návrhu urgentní novely občanského zákoníku*. Ad Notam, 2015, č. 1
- KOCÍ, Miloš. *Institut svěřenského fondu v NOZ*. Bulletin advokacie, 2014, č. 2
- KLEIN Šimon. *Ke změnám statutu svěřenského fondu*. Ad Notam, 2020, dostupné z: https://www.nkcr.cz/casopis-ad-notam/detail/39_814-ke-zmenam-statutu-sverenskeho-fondu
- KNAPP, Viktor. *Poznámky o fideikomisární substituci*, Ad Notam. 1995, roč. 1, č. 5
- MIMROVÁ, Tereza. *Svěřenský fond v kontextu dědického práva*. Právni rozhledy, 2019, č. 23-24

- PIHERA, Vlastimil, RONOVSKÁ, Kateřina. *K některým mýtům a omylům o svěřenských fonděch*. Bulletin advokacie. 2020, č. 7-8
- PIHERA, Vlastimil, RONOVSKÁ, Kateřina: *Fundační principy a hranice jejich flexibility, K otázce možnosti dodatečných změn podmínek fungování svěřenských fondů a fundací*, Právník 2018, č. 9
- PIHERA, Vlastimil. *Trust. Vybrané aspekty*. Obchodněprávní revue, 2009, č. 7
- PIHERA, Vlastimil. *Investiční fond. Vyměrování teritoria*. Obchodněprávní revue, 2017, č. 9
- POLÁČEK, Bohumil. *Kolizní úprava svěřenství*. Ad Notam, 2013, č. 19
- RONOVSKÁ, Kateřina, PIHERA, Vlastimil. *(Ne)pominutelný dědic. Kontroverze, rizika a možnosti změn*. Právní rozhledy, 2019, č. 15-16
- RONOVSKÁ, Kateřina. *Nadace (a trusty) v kontinentální Evropě – pohled funkcionální*. Obchodněprávní revue, 2012, č. 7-8
- TALANDA, Adam. *Darování pro případ smrti – trojský kůň dědického práva*. Právní rozhledy, 2015, č. 13-14
- VITOUK, Vlastimil. *Funkční kategorizace svěřenských fondů*. Bulletin advokacie, 2016, č. 9

České právní předpisy

- Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého
- Zákon č. 179/1924 Sb. o zrušení svěřenství
- Zákon č. 141/1950 Sb. občanský zákoník
- Zákon č. 40/1964 Sb. občanský zákoník
- Zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích
- Zákon č. 120/2001 Sb. exekuční řád
- Zákon č. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení
- Zákon č. 253/2008 Sb. o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu
- Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 91/2012 Sb. o mezinárodním právu soukromém

- Zákon č. 304/2013 Sb. o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob a o evidenci svěřenských fondů
- Zákon č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních
- Zákon č. 460/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a další související zákony
- Zákon č. 37/2021 Sb. o evidenci skutečných majitelů

Evropské a zahraniční právní předpisy a mezinárodní smlouvy

- Haagská úmluva o právu použitelném na trusty a jejich uznávání
- Směrnice Evropského parlamentu a rady (EU) 2018/843 ze dne 30.5.2018, kterou se mění směrnice (EU) 2015/849 o předcházení využívání finančního systému k praní peněz nebo financování terorismu
- Směrnice 2009/138/ES a 2013/36/EU vztahující se k již uvedené evidenci skutečných majitelů právnických osob a trustových struktur
- Bürgerliches Gesetzbuch, Německý občanský zákoník
- Gesetz zur Modernisierung des Investmentwesens und zur Besteuerung von Investmentvermögen (BGBl. I. 2676), Zákon o investování
- Bundesgesetz über Privatstiftungen (PSG), Zákon č. 694/1993
- Code civil des Français, Francouzský občanský zákoník
- Code civil du Québec, RLRQ c CCQ-1991, Quebecký občanský zákoník
- Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie, JGS Nr. 946/1811, Všeobecný zákoník občanský

Judikatura

- Nález Ústavního soudu ze dne 20. 11. 1997, sp. zn. IV. ÚS 205/97
- Nález Ústavního soudu ze dne 11. 3. 2008, sp.zn. I. ÚS 274/04
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 2003, sp.zn. 30 Cdo 889/2002
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2018, sp.zn. 29 Cdo 3225/2016
- Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 16. 11. 2020, sp.zn. 33 Nc 1601/2020
- First Natl. Bank of Bloomingdale vs. Manufacturers Trust Co § 2.3 Scott (supra note 57). 2d F. D. R. 125 (DNJ 1941)
- Ministry of Health v Simpson [1951] AC 251

- Saunders v. Vautier [1841] EWHC J82, (1841) 4 Beav 115
- 2004 SCC 29 [2004], 1 S. C. R. 758 [Thibault]. K dispozicína na URL: <https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/2004/2004scc29/2004scc29.html>
- Royal Trust Co. v. Tucker, [1982] 1 S.C.R. 250, ze dne 9.2.1982
- Rozhodnutí Soudu Evropského sdružení volného obchodu (EFTA) ve věci Olsen v. Norway (spojené věci E-3/13 a E-20/13)
- Rozhodnutí Soudního dvora EU ve věci Trustees of the P Panayi Accumulation Maintenance Settlements (C-646/15)
- Rozhodnutí francouzského ústavního soudu (Conseil constitutionnel) ze dne 21.10.2016, sp.zn. 2016-591 QPC

Ostatní zdroje

- Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz
- Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 91/2012 Sb. o mezinárodním právu soukromém, č. 91/2012 Dz
- Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 460/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a další související zákony, č. 460/2016 Dz
- Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 527/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, zákony související s přijetím zákona o evidenci skutečných majitelů a zákon č. 186/2016 Sb., o hazardních hrách, ve znění pozdějších předpisů, č. 527/2020 Dz
- Zpráva Senátu Národního shromáždění R. čs. O usnesení Poslanecké sněmovny (tisk 1925) ze dne 2. července 1924, k vládnímu návrhu zákona o zrušení svěření, Tisk 1946
- Stanovisko České advokátní komory k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb. (...). Česká advokátní komora [online]. 2015 [cit. 2015-01-19], Dostupné z: http://www.cak.cz/assets/pro-advokaty/aktuality/14-11-20--novela-noz---stanovisko-ceske-advokatni-komory-_07-142-14_.pdf

Abstrakt

Název práce: Svěřenský fond jako právní implantát

Tématem této rigorózní práce je svěřenský fond a jeho implementace v českém právu. Základní otázkou stojící na pozadí této práce je, zda je možné common law trust úspěšně implementovat v kontinentálních právních řádech. V posledních desetiletích se v Evropě objevila řada nových institutů, spadajících do kategorie tzv. fiduciárních neboli svěřenských, které plní funkce trustu. Proto je na místě posoudit, jakým způsobem zde tento institut co nejlépe inkorporovat, aby nenarušil místní právní systém a zároveň neztratil své základní atributy.

První kapitola je zaměřena na historické formy svěřenství v Evropě, počínající Antickým Římem, přes středověké až po novověké fiduciární instituty v českém právu.

Obsahem druhé kapitoly je komparace zahraničních forem svěřenství. V první části je zpracována analýza právní úpravy common law trustu a jeho historických předchůdců a provedeno porovnání s historickými evropskými svěřenskými instituty. Další části se zabývají studiem a komparací současných trustových struktur některých evropských zemí, a to Francie, Německa a dalších států.

Předmětem třetí kapitoly je analýza právní úpravy trustu kanadské provincie Quebec, která byla předlohou českého svěřenského fondu, a to včetně jejích historických souvislostí.

Čtvrtá kapitola navazuje na pojednání o quebeckém trustu, podrobně popisuje českou úpravu svěřenského fondu a hodnotí její úspěšnost. V průběhu celé kapitoly je prováděna komparace české úpravy s quebeckým vzorem.

Pátá a šestá kapitola se zaměřují na konkrétní aspekty úpravy svěřenského fondu. Předmětem páté kapitoly je analýza některých úskalí, které se za dobu jeho fungování objevily. Šestá kapitola se zabývá přiblížením některých praktických aspektů fungování svěřenských fondů, a to v oblasti rodinného a dědického práva a v otázce ochrany práv třetích osob ve vztahu ke svěřenským fondům.

Závěr přináší zhodnocení právní úpravy svěřenských fondů a úspěšnosti jejich implementace v českém právu. Součástí je také posouzení základní otázky, jaké je místo trustů, resp. fiduciárních institutů v kontinentálních právních řádech a jakým způsobem je zde co nejlépe inkorporovat.

Klíčová slova: svěřenský fond, kontinentální právní systém, common law

Abstract

Title: Trust as a legal implant

Subject of this thesis is a trust and its implementation in the Czech law. The fundamental question behind this thesis is whether it is possible to successfully implement common law trust in continental legal systems. In recent decades, a number of new legal institutions have appeared in Europe, falling into the category of so-called fiduciaries, which fulfil the functions of a trust. Therefore, it is appropriate to assess how to incorporate this institution into our law so that it does not disrupt the local legal system and at the same time does not lose its elementary attributes.

The first chapter is focused on historical forms of trust in Europe, starting with Ancient Rome, through the Middle Ages to modern fiduciary forms in Czech law.

The content of the second chapter is focused on a comparison of foreign forms of trust. In the first part, an analysis of the legal regulation of the common law trust and its historical predecessors is processed and a comparison is made with historical European trust forms. Other parts deal with the study and comparison of the current trust structures of some European countries, namely France, Germany and others.

The subject of the third chapter is an analysis of the legal regulation of the trust of the Canadian province of Quebec, which has served as a model for the Czech trust, including its historical context.

The fourth chapter continues the discussion of the Quebec trust, describes in detail the Czech regulation of the trust and evaluates its success. Throughout the chapter, a comparison of the Czech regulation of the trust with the Quebec model is made.

The fifth and sixth chapters focus on specific aspects of trust management. The subject of the fifth chapter is an analysis of some issues that appeared during the period of existence of trusts. The sixth chapter addresses some practical aspects of the operation of trusts, namely in the area of family and inheritance law and the issue of the protection of the rights of third parties in relation to trusts.

The conclusion brings an evaluation of the legal regulation of trusts and the success of their implementation in Czech law. It also includes an assessment of the basic question, what is the role of trusts or fiduciary forms in continental legal systems and how to incorporate them in the local context.

Key words: Trust, continental legal system, common law